

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ

ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

Τμήμα Κοινωνικής και Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ:

Ευρωπαϊκή Κοινωνική Πολιτική

**Πολιτικές Στέγασης και Κοινωνικής Προστασίας των
Ασυνόδευτων Ανήλικων Προσφύγων στην Ελλάδα**

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΚΥΠΡΑΙΟΥ ΜΑΡΙΝΑ ΕΥΑΓΓΕΛΙΑ

Τριμελής Εξεταστική Επιτροπή:

Βενιέρης Δημήτρης, καθηγητής, επιβλέπων

Φερόνας Ανδρέας, καθηγητής, μέλος επιτροπής

Κουραχάνης Νίκος, καθηγητής, μέλος επιτροπής

Κόρινθος, Ιούνιος 2020

©2020

Κυπραίου Μαρίνα Ευαγγελία

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All Rights Reserved

Η σελίδα του Copyright διασφαλίζει από μόνη της τα δικαιώματα σας σε περίπτωση προσφυγής ή παράβασης, βάσει του Ν2121/93 (Φ.Ε.Κ. Α25).

Η χρήση κάθε υλικού με κατοχυρωμένα πνευματικά δικαιώματα (Copyright) στην εργασία σας προϋποθέτει γραπτή άδεια του ιδιοκτήτη των δικαιωμάτων.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ	v
ABSTRACT	vi
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	8
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ	14
Παιδική Προστασία και Κοινωνική Πολιτική	14
1. Η Προστασία της Παιδικής Ηλικίας ως Πεδίο της Κοινωνικής Πολιτικής.....	14
2. Μέτρα Προστασίας Ασυνόδετων Ανήλικων Προσφύγων	18
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ	24
Ποσοτικά Μεγέθη και Πολιτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την Προστασία των Ασυνόδετων Ανήλικων Προσφύγων	24
1. Ποσοτική Αποτύπωση.....	24
2. Διεθνείς Συμβάσεις για την Προστασία των Ασυνόδετων Ανηλίκων και Πολιτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης.....	29
2.1. Διεθνείς Συμβάσεις.....	29
2.2. Πολιτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης	36
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ	41
Ποσοτικά Μεγέθη και Πολιτικές του Ελληνικού Κράτους για την Προστασία των Ασυνόδετων Ανήλικων Προσφύγων	41
1. Ποσοτική Αποτύπωση.....	41
2. Πολιτικές του Ελληνικού Κράτους	46
2.1. Εθνικό Νομικό Πλαίσιο.....	46
2.2. Προβλήματα Κατά την Υλοποίηση της Ισχύουσας Νομοθεσίας	51
2.2.2. Παραβάσεις του Ελληνικού Κράτους στην Κράτηση Ανηλίκων	54
3. Συμπεράσματα Θεωρητικού Μέρους	56
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ	58
Μεθοδολογία Έρευνας	58
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ	60
Αποτελέσματα Έρευνας Πεδίου	60

5.1. Χαρακτηριστικά πολιτικών για τους ασυνόδευτους ανήλικους πριν την οικονομική και "προσφυγική" κρίση.....	60
5.2. Επιπτώσεις της οικονομικής και "προσφυγικής κρίσης" στην προστασία των ασυνόδευτων ανήλικων.....	63
5.3. Πολιτικές που εφαρμόστηκαν για τους ασυνόδευτους ανήλικους πρόσφυγες την τελευταία δεκαετία και αξιολόγηση τους.....	66
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ.....	72
Συμπεράσματα	72
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	77
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	88

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Αυτή η εργασία επιχειρεί να εξετάσει τις πολιτικές στέγασης και κοινωνικής προστασίας για τους ασυνόδευτους ανήλικους πρόσφυγες στην Ελλάδα. Αυτό επιδιώκεται μέσα από τη θεωρητική και εμπειρική επεξεργασία του εν λόγω ζητήματος. Βασικό επιχείρημα είναι ότι ο υπολειμματικός χαρακτήρας των πολιτικών στέγασης και κοινωνικής προστασίας για τους ασυνόδευτους ανήλικους πρόσφυγες συνυφαίνεται με τον ευρύτερα αποτρεπτικό χαρακτήρα της ευρωπαϊκής και εγχώριας προσφυγικής πολιτικής. Στο θεωρητικό μέρος της εργασίας θα γίνει προσπάθεια παράθεσης και κριτικής επεξεργασίας των πολιτικών για την προστασία των ασυνόδευτων ανήλικων προσφύγων που έχουν διατυπωθεί στο Διεθνές και Ευρωπαϊκό περιβάλλον και έχουν προσαρμοστεί στην ελληνική νομοθεσία. Παράλληλα, μελετάται και σχολιάζεται η διακύμανση των προσφυγικών εισροών στην Ευρώπη και την Ελλάδα από την αρχή της αποκαλούμενης στον δημόσιο λόγο "προσφυγικής" κρίσης το 2015. Από τη θεωρητική ανάλυση προκύπτει ότι, παρά το πλήθος των εύηχων διεθνών και ευρωπαϊκών συστάσεων για την παιδική προστασία, το ελληνικό κράτος δεν φαίνεται να έχει εφαρμόσει ένα πλαίσιο στεγαστικής και κοινωνικής μέριμνας που να ευνοεί την κοινωνική ενσωμάτωση των ασυνόδευτων ανήλικων προσφύγων. Στο εμπειρικό μέρος, μέσα από έρευνα πεδίου σε εκπροσώπους άσκησης και υλοποίησης κοινωνικής πολιτικής, ο ισχυρισμός αυτός επαληθεύεται. Διαπιστώνεται πως οι στεγαστικές και κοινωνικές παροχές που έχουν υλοποιηθεί έχουν κατά βάση ως στόχο την οριακή επιβίωση των ανθρώπων. Οι κοινωνικές παροχές που προσφέρονται στα παιδιά έχουν άμεση σχέση με το στεγαστικό καθεστώς στο οποίο διαμένουν. Οι πολιτικές διακηρύξεις και το εύηχο πλαίσιο που τίθεται από τους διεθνείς και ευρωπαϊκούς φορείς δεν φαίνεται να συμβαδίζει με την εφαρμοσμένη ελληνική πολιτική πραγματικότητα.

Λέξεις κλειδιά: ασυνόδευτοι ανήλικοι πρόσφυγες, στέγαση, κοινωνική προστασία, παιδική προστασία, προσφυγική κρίση

ABSTRACT

This thesis attempts to examine housing and social protection policies for unaccompanied minor refugees in Greece. This is sought through the theoretical and empirical elaboration of this question. The main argument is that the residual character of housing and social protection policies for unaccompanied minor refugees is inherent in the broader deterrent nature of European and domestic refugee policy. In the theoretical part of the thesis, an attempt will be made to list and critically process the policies concerning the protection of unaccompanied minor refugees, which have been formulated in the International and European environment and have been adapted to the Greek legislation. At the same time, the fluctuation of the number of refugees that have arrived in Europe and Greece since the beginning of the so-called "refugee" crisis in 2015 is being studied and commented on. The theoretical analysis shows that, despite the multitude of international and European recommendations for Child protection, the Greek state does not seem to have implemented a housing and social care framework that favors the social integration of unaccompanied minor refugees. In the empirical part, through field research on representatives of social policy practice and implementation, this claim is verified. It is established that the housing and social benefits that have been implemented are mainly aimed at the marginal living conditions for these people. The social benefits offered to children are directly related to the housing regime in which they reside. The political declarations and the auspicious framework set by the international and European bodies do not seem to be in line with the applied Greek political reality.

Keywords: unaccompanied minor refugees, housing, social protection, child protection, refugee crisis

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Σκοπός αυτής της εργασίας είναι η μελέτη των πολιτικών στέγασης και κοινωνικής προστασίας για τους ασυνόδευτους ανήλικους πρόσφυγες στην Ελλάδα. Για την εκπλήρωση του σκοπού αυτού θα διερευνηθεί το πλαίσιο των υπερεθνικών, εθνικών, υπο-εθνικών και μη κυβερνητικών πολιτικών που εφαρμόζονται στην Ελλάδα. Στα πλαίσια της εργασίας υλοποιήθηκε εμπειρική έρευνα μέσω συνεντεύξεων με εκπροσώπους φορέων σχεδιασμού και υλοποίησης των πολιτικών στέγασης και κοινωνικής προστασίας για τους ασυνόδευτους ανήλικους πρόσφυγες στην χώρα.

Η Ελλάδα αποτελεί μια από τις κύριες πύλες εισόδου για τον προσφυγικό πληθυσμό. Το 2015 κατατέθηκαν 383 αιτήσεις ασύλου από ασυνόδευτα παιδιά, το 2016 καταγράφηκαν 1.978 αιτήσεις (Υπηρεσία Ασύλου 2019) και τα επόμενα χρόνια παρατηρείται ακόμα μεγαλύτερη αύξηση. Το 2015 σημειώνεται είσοδος σχεδόν ενός εκατομμυρίου αιτούντων άσυλο στην Ελλάδα (Ελληνική Αστυνομία 2019). Με βάση συναφείς μελέτες (για παράδειγμα Χριστόπουλος και Σπυροπούλου, 2016), σκοπός του κύριου όγκου του προσφυγικού πληθυσμού ήταν να διέλθει από την Ελλάδα και να εγκατασταθεί στις χώρες της Κεντρικής και Βόρειας Ευρώπης. Με το κλείσιμο των συνόρων το 2016 η Ελλάδα από χώρα διέλευσης μετατράπηκε σε χώρα εγκατάστασης. Η Ελλάδα σύμφωνα με τις διεθνείς υποχρεώσεις πρέπει να προστατεύει όλους τους ανήλικους και να καταβάλει κάθε προσπάθεια για να διαφυλάξει το βέλτιστο συμφέρον τους (Διεθνής Σύμβαση Δικαιωμάτων του Παιδιού του ΟΗΕ, 1989).

Η Ελλάδα από το 2015 έχει να αντιμετωπίσει δύο αλληλεξαρτώμενες κρίσεις, την προσφυγική μέσα στην οικονομική (Σπυροπούλου και Χριστόπουλος 2016:18). Το Ελληνικό κράτος δεν ήταν προετοιμασμένο να υποδεχθεί τις αθρόες αφίξεις μεταναστών και προσφύγων. Για υποδοχή και διαμονή του πληθυσμού θεσπίστηκαν υπηρεσίες υποδοχής και αναπροσαρμόστηκαν οι διαδικασίες στέγασης και κοινωνικής προστασίας. Οι πρόσφυγες καλούνται να ανταπεξέλθουν ανάμεσα στις γραφειοκρατικές διαδικασίες και τις μη επαρκείς στεγαστικές συνθήκες. Στην υλοποίηση των πολιτικών κρίσιμο ρόλο έχουν οι Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις. Πρόκειται για ένα φαινόμενο που έχει αποκρυσταλλωθεί με την έννοια του "Προνοιακού Πλουραλισμού" (ενδεικτικά: Ferrera and Hamerijck 2003) και έχει

έντονη παρουσία τα τελευταία χρόνια στην εφαρμοσμένη Κοινωνική Πολιτική σε Ευρωπαϊκό επίπεδο.

Με βάση τις παραπάνω αφετηριακές σκέψεις στην παρούσα εργασία θα εξεταστούν οι πολιτικές που ακολουθούνται προκειμένου να εκπληρωθεί το ζήτημα της στεγαστικής και κοινωνικής ένταξης των ασυνόδευτων ανήλικων προσφύγων στην Ελλάδα. Κρίσιμο σημείο σχετικά με τις κατευθύνσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της Διεθνούς κοινότητας για την προστασία των ασυνόδευτων ανήλικων προσφύγων, είναι το πλαίσιο με το οποίο εκπληρώνεται η εφαρμογή τους στην ελληνική πραγματικότητα. Αυτό θα απαντηθεί μέσα από την εξέταση του τρόπου ενσωμάτωσης αυτών των διεθνών και ευρωπαϊκών επιταγών στην Ελληνική νομοθεσία και μέσα από το περιεχόμενο των κοινωνικών πολιτικών που, επακόλουθα, αναπτύχθηκαν.

Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι το μοναδικό κείμενο το οποίο αφορά αποκλειστικά ασυνόδευτους ανήλικους πρόσφυγες και έχει υπογράψει το Ελληνικό κράτος, είναι η Διεθνής Σύμβαση Δικαιωμάτων του Παιδιού του ΟΗΕ (1989). Η Διεθνής Σύμβαση Δικαιωμάτων του Παιδιού αποτελεί ένα σπουδαίο κείμενο, με υποχρεωτική ισχύ προς τα συμβαλλόμενα κράτη μέλη και περιλαμβάνει ένα εύρος δικαιωμάτων. Για πρώτη φορά το παιδί αντιμετωπίζεται ως «ενήλικος στην δική του κοινωνία» (VanDeven 2003: 233). Η πολιτεία πρέπει σε κάθε περίπτωση να δρα με βάση το βέλτιστο συμφέρον του παιδιού και μάλιστα στις περιπτώσεις που κρίνεται σκόπιμο, το παιδί μπορεί να συμμετέχει στην λήψη αποφάσεων σχετικά με υποθέσεις που το αφορούν (Διεθνής Σύμβαση Δικαιωμάτων του Παιδιού του ΟΗΕ, 1989). Η Σύμβαση αναγνωρίζει, σε θεσμικό επίπεδο, τα παιδιά ως μια αυθύπαρκτη κοινωνική ομάδα με ανάγκη ιδιαίτερης μεταχείρισης αλλά δεν είναι επαρκής για την προστασία τους. Στις υπόλοιπες περιπτώσεις ο ανήλικος συμπεριλαμβάνεται σε κάποιο ευρύτερο πλαίσιο προστασίας ή ρύθμισης πολιτικών (Σαράντου και Θεοδωροπούλου 2019), όπως είναι η Σύμβαση της Γενεύης (1951) για το καθεστώς των προσφύγων, η οποία περιλαμβάνει την αρχή της μη επαναπροώθησης.

Η στέγαση των ασυνόδευτων ανήλικων προσφύγων είναι ζωτικής σημασίας για την αξιοπρεπή διαβίωσή τους και την ένταξή τους στην κοινωνία. Παρ' όλα αυτά πολλές φορές δεν τους δίνεται η δυνατότητα στέγασης σε αξιοπρεπείς συνθήκες. Διαπιστώνεται ότι μεγάλη μερίδα παιδιών, ιδιαίτερα εκείνα που διαβιώνουν σε πρόχειρους καταυλισμούς, δεν έχουν δυνατότητα εκπλήρωσης θεμελιωδών

δικαιωμάτων τους, όπως είναι η πρόσβαση σε υπηρεσίες υγείας και αξιοπρεπείς συνθήκες διαβίωσης (Γιατροί του Κόσμου - Αναφορά για την Δομή Μόριας της Λέσβου, 2017). Η παραμονή των ανηλίκων στους καταυλισμούς εγείρει πολλά ερωτήματα όσον αφορά την προθυμία της Ελλάδας αλλά και της Ευρωπαϊκής Ένωσης ως προς την επαρκή προστασία των παιδιών. Όπως θα διαπιστωθεί στη συνέχεια, μεγάλη μερίδα παιδιών εξαιρείται από αξιοπρεπείς στεγαστικές συνθήκες που αφορούν οργανωμένες δομές. Σε πολλές περιπτώσεις, μόνο τα πιο ευάλωτα παιδιά έχουν την δυνατότητα στέγασης σε δομές μακροπρόθεσμης φιλοξενίας, όπως είναι οι παιδικοί ξενώνες ή τα διαμερίσματα ημιαυτόνομης διαβίωσης. Παρότι διαφαίνεται αυτό το δυσοίωνα με όρους στεγαστικής πολιτικής περιβάλλον, η παράμετρος ομαλής ένταξης στην κοινωνία είναι ζωτικής σημασίας για ομάδες που πλήττονται από ακραία φτώχεια. Οι αιτούντες άσυλο και οι πρόσφυγες είναι χαρακτηριστικά παραδείγματα αυτής της διαδικασίας στεγαστικού, και κατά προέκταση, κοινωνικού αποκλεισμού. Η παράμετρος της αξιοπρεπούς στέγασης έχει επομένως μεγάλη σημασία σε αυτές τις περιπτώσεις (ενδεικτικά: Cheung and Phillimore, 2017).

Πρόσφατα ερευνητικά εγχειρήματα (ενδεικτικά: Κουραχάνης 2019) αναδεικνύουν ότι οι προσφυγικές ροές έχουν υπάρξει αντικείμενο διαχείρισης με ένα τρόπο ο οποίος στοχεύει στην οριακή επιβίωση τους. Η πολιτική αποτροπής νέων προσφυγικών κυμάτων γίνεται αντιληπτή τόσο στις στεγαστικές πρακτικές, όσο και στην εν γένει κοινωνική προστασία που παρέχεται. Στην περίπτωση υποδοχής, στεγαστικής μέριμνας και κοινωνικής προστασίας των ασυνόδευτων παιδιών καταπατούνται θεμελιώδη ανθρώπινα δικαιώματα. Η σύγχρονη διαχείριση των μεταναστευτικών και προσφυγικών ροών προς την Ευρώπη αφορά μια κοινωνική πολιτική που απέχει από τις ακαδημαϊκές αρχές και αξίες της (Κουραχάνης 2019: 29).

Το πεδίο της μεταναστευτικής πολιτικής της Ευρωπαϊκής Ένωσης αντανακλά την κρίση του κράτους ευημερίας και την εδραίωση της φιλοσοφίας της υπολειμματικής κοινωνικής πολιτικής. Μέρος της ανεπάρκειας της μεταναστευτικής πολιτικής αποτελεί το ανολοκλήρωτο κοινό σχέδιο κοινού ευρωπαϊκού συστήματος ασύλου (ενδεικτικά Scipioni, 2018). Οι κατασταλτικές μεταναστευτικές πολιτικές έχουν άμεση σχέση με τον ισχυρό έλεγχο και την προστασία των εξωτερικών συνόρων της Ευρώπης (ενδεικτικά: Balzacq & Carrera, 2006). Η Ευρώπη εφαρμόζει πολιτικές έκτακτης ανάγκης, μέσω της αύξησης ελέγχων στα Ευρωπαϊκά σύνορα, ακριβώς για να αποθαρρύνει την εισροή προσφύγων (ενδεικτικά: De Genova, 2017). Οι ζωές που

βρίσκονται στο όριο της επιβίωσης είναι εκείνες που χρήζουν της δυναμικότερης κοινωνικής παρέμβασης με μακροχρόνιες, ριζικές πολιτικές στον πυρήνα τους.

Το σημερινό πλαίσιο των πολιτικών ασύλου στα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης δεν ενθαρρύνει την ανάπτυξη πολιτικών κοινωνικής ενσωμάτωσης. Αντίθετα, παγιδεύει την πλειονότητα των αιτούντων άσυλο σε μια κατάσταση μόνιμης επισφάλειας. Αυτή η κατάσταση, αντί να επιτύχει την κοινωνική ένταξη, έχει σοβαρές επιπτώσεις στη γενική υγεία των αιτούντων άσυλο (ενδεικτικά: Laban et al., 2008). Οι αιτούντες άσυλο γεωγραφικά και κοινωνικά περιθωριοποιούνται από τις ασκούμενες πολιτικές (ενδεικτικά Szczepanikova, 2013). Το Κοινό Ευρωπαϊκό Σύστημα Ασύλου (ΚΕΣΑ) βρίσκεται υπό εξέλιξη από το 1999 και έχουν γίνει πολλές τροποποιήσεις για την βελτίωσή του. Παρ' όλα αυτά παραμένει ανολοκλήρωτο και σε κάποιες περιπτώσεις η εφαρμογή του επαφίεται στα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Αυτός ο εισαγωγικός προβληματισμός αποτελεί το κυρίαρχο πνεύμα που διαποτίζει την εργασία που ακολουθεί. Η διάταξη αυτής της διπλωματικής εργασίας χωρίζεται σε έξι κεφάλαια. Στο πρώτο κεφάλαιο γίνεται προσπάθεια αποσαφήνισης των βασικών εννοιών της Κοινωνικής Πολιτικής και της σύνδεσής της με τη διάσταση της προστασίας της παιδικής ηλικίας. Ρόλος της Κοινωνικής Πολιτικής πρέπει να είναι η εξασφάλιση της κοινωνικής προστασίας και της αξιοπρεπούς διαβίωσης των παιδιών σε ένα σταθερό περιβάλλον. Ποια είναι η εξέλιξη της παιδικής ηλικίας ως κοινωνική κατασκευή; Πως εντάσσεται η προστασία της παιδικής ηλικίας στα πεδία παρέμβασης της Κοινωνικής Πολιτικής; Ποιες είναι οι κυριότερες κοινωνικές υπηρεσίες υποστήριξης των ανήλικων; Ποια είναι τα ειδικά μέσα παρέμβασης τους; Ποιες είναι οι μορφές κοινωνικής προστασίας και στέγασης για τους ασυνόδευτους ανήλικους πρόσφυγες;

Στο δεύτερο κεφάλαιο, επιδιώκεται ποσοτική αποτύπωση των προσφυγικών ροών προς την Ευρώπη από το 2015. Σκοπός του είναι η κατανόηση των διακυμάνσεων του φαινομένου. Σε δεύτερο επίπεδο, γίνεται μια προσπάθεια παρουσίασης και κριτικής επεξεργασίας των διεθνών και ευρωπαϊκών παρεμβάσεων που ελήφθησαν για τη διαχείριση του ζητήματος των ασυνόδευτων ανήλικων προσφύγων. Ποια είναι τα βασικά ποσοτικά μεγέθη των ασυνόδευτων ανήλικων στα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης; Σε ποιες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης παρατηρείται αύξηση και μείωση αιτήσεων ασύλου από ασυνόδευτους ανήλικους πρόσφυγες; Ποια ηλικιακή ομάδα

κατέθεσε περισσότερες αιτήσεις ασύλου ανά έτος; Πως έχει εξελιχθεί το πλαίσιο κοινωνικής προστασίας που περιλαμβάνει τους ασυνόδευτους ανήλικους πρόσφυγες από την Ευρωπαϊκή Ένωση; Ποια είναι τα βασικά εργαλεία και μέσα διακυβέρνησης για το συγκεκριμένο ζήτημα;

Στο τρίτο κεφάλαιο παρουσιάζονται οι προσφυγικές ροές προς το Ελληνικό κράτος από το 2015 έως σήμερα. Η ποσοτική αποτύπωση υποδηλώνει τη μεγάλη αύξηση των ροών το 2015 και σταδιακή μείωσή τους στη συνέχεια. Παρ' όλα αυτά οι ροές παραμένουν αυξημένες σε σχέση με την περίοδο πριν την κρίση διαχείρισης των προσφυγικών ροών. Έπειτα, γίνεται προσπάθεια αποσαφήνισης του εθνικού πλαισίου προστασίας των ασυνόδευτων ανήλικων προσφύγων. Ποιες προσαυξήσεις παρατηρούνται από το 2015 σε σχέση με τις εισροές στο Ελληνικό έδαφος; Πόσες αιτήσεις ασύλου καταγράφονται από ασυνόδευτους ανήλικους πρόσφυγες; Ποιο είναι το προφίλ των ασυνόδευτων ανήλικων προσφύγων; Ποιες κοινωνικές πολιτικές που έχουν αναπτυχθεί για την προστασία των ασυνόδευτων ανήλικων στην Ελλάδα; Είναι οι πολιτικές που εφαρμόζονται επαρκείς για την εξασφάλιση αξιοπρεπούς διαβίωσης για τον ασυνόδευτο ανήλικο προσφυγικό πληθυσμό;

Στο τέταρτο και πέμπτο κεφάλαιο γίνεται ανάλυση της μεθοδολογίας που επιλέχθηκε για το εμπειρικό κομμάτι της εργασίας και παρουσιάζονται τα ερευνητικά ευρήματα. Ποιος θα μπορούσε να επιλεγεί ως ένας κατάλληλος μεθοδολογικός τρόπος απάντησης του κεντρικού ερευνητικού ερωτήματος; Ποια είναι τα κυριότερα προβλήματα που προκύπτουν εξαιτίας της οικονομικής ύφεσης και της αύξησης των προσφυγικών ροών; Πως επηρεάζει η οικονομική και "προσφυγική" κρίση το ζήτημα της κοινωνικής προστασίας των ασυνόδευτων ανήλικων στην Ελλάδα; Ποια είναι τα κυριότερα χαρακτηριστικά των κοινωνικών πολιτικών που εφαρμόζονται για την προστασία των ασυνόδευτων ανήλικων την περίοδο της κρίσης, μέσα από τις απόψεις των στελεχών με στενή επαφή στο πεδίο; Ποια είναι η αναλογία του μίγματος ευημερίας μεταξύ κρατικών, μη κρατικών και ιδιωτικών φορέων άσκησης Κοινωνικής Πολιτικής στο ζήτημα των ασυνόδευτων ανήλικων; Υπάρχουν ικανοποιητικές δομές και δίκτυα για την ένταξη και μακροχρόνια ενσωμάτωση των ασυνόδευτων ανήλικων προσφύγων; Ποιες είναι οι κυριότερες προκλήσεις που πρέπει να αντιμετωπιστούν για τη βελτίωση του πλαισίου κοινωνικής προστασίας των ασυνόδευτων ανήλικων στην Ελλάδα με όρους κοινωνικής δικαιοσύνης;

Η εργασία ολοκληρώνεται με τα συμπεράσματα. Τα συμπεράσματα αποτελούν τον συνθετικό καρπό των επιμέρους διαπιστώσεων που προέκυψαν από το θεωρητικό και εμπειρικό μέρος της εργασίας. Διαπιστώνεται ότι η κρίση στην κοινωνική πολιτική προϋπάρχει της οικονομικής και της "προσφυγικής" κρίσης. Σε επίπεδο διεθνών και ευρωπαϊκών διακηρύξεων, η προστασία των ασυνόδευτων ανήλικων προσφύγων είναι ένα σημαντικό ζήτημα που χρήζει αξιοπρόσεκτης μέριμνας. Σε επίπεδο πολιτικής πραγματικότητας όμως, η Ευρωπαϊκή πολιτική και η υποδοχή των προσφύγων στην Ελλάδα συγκλίνει περισσότερο με πρακτικές αποτροπής και διαμόρφωσης συνθηκών διαβίωσης που θίγουν τα ανθρώπινα δικαιώματα. Η ενσωμάτωση του προσφυγικού πληθυσμού και ειδικότερα των ανήλικων ασυνόδευτων προσφύγων για να είναι εφικτή απαιτούνται επαρκή συστήματα για την προστασία και την κοινωνική τους ένταξη. Στο Ελληνικό κράτος χαρτογραφείται μια συνεχή διαδικασία αποκλεισμού και έλλειψης δομών προστασίας. Μόνο ένα μέρος του προσφυγικού ανήλικου πληθυσμού φιλοξενείται σε μακροχρόνιες δομές φιλοξενίας. Η πλειοψηφία των κοινωνικών πολιτικών που εφαρμόζονται στην Ελλάδα έχουν κατασταλτικό χαρακτήρα και στοχεύουν στην οριακή επιβίωση των ανηλίκων. Το γεγονός αυτό θα αποδειχθεί μέσα από την παράθεση των θεωρητικών και ερευνητικών στοιχείων που ακολουθεί.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

Παιδική Προστασία και Κοινωνική Πολιτική

Σκοπός του κεφαλαίου είναι η κατανόηση του ρόλου της Κοινωνικής Πολιτικής όσον αφορά την προαγωγή της κοινωνικής ευημερίας και την προστασία των ευάλωτων ομάδων, όπως είναι οι ανήλικοι. Η φύση και ο χαρακτήρας της Κοινωνικής Πολιτικής αλλάζουν ανάλογα με την εποχή, τις αξίες, τα ιδανικά της εκάστοτε κοινωνίας. Η προστασία της ανηλικότητας αποτελεί σήμερα δικαίωμα. Στην συνέχεια γίνεται προσπάθεια αποκωδικοποίησης των μέτρων που πρέπει να λαμβάνονται έτσι ώστε να εξασφαλιστεί η προάσπιση των δικαιωμάτων των ανήλικων ασυνόδευτων προσφύγων.

1. Η Προστασία της Παιδικής Ηλικίας ως Πεδίο της Κοινωνικής Πολιτικής

Η Κοινωνική Πολιτική είναι η διερεύνηση των κοινωνικών δράσεων για δικαιότερη διανομή της ευημερίας καθώς και η ανάλυση των συστημάτων της ευημερίας (Βενιέρης 2015: 15). Ο όρος “Κοινωνική Πολιτική” αντανάκλα την ανάπτυξη και την εφαρμογή πολιτικών που έχουν σκοπό την αντιμετώπιση κοινωνικών προβλημάτων και την επιστημονική μελέτη των πολιτικών που εφαρμόζονται αλλά και την κοινωνική τους λογική (Alcock et al. 2002: 240). Πρόκειται για μια σχεδιασμένη παρέμβαση της εκάστοτε κυβέρνησης που σκοπό έχει την αναδιανομή πόρων και την βελτίωση της ευημερίας με άξονα την κοινωνική δικαιοσύνη. Τα αποτελέσματα της κοινωνικής πολιτικής εκβάλλουν μέσα από θεσμούς και πολιτικές που έχουν θετικό πρόσημο στην ευημερία των πολιτών (Βενιέρης 2015: 21).

Η Κοινωνική Πολιτική διαθέτει διττή υπόσταση. Συναντάται σε θεωρητικό επίπεδο, στον επιστημονικό κόσμο, και σε εφαρμοσμένο επίπεδο, στις κοινωνικές πολιτικές. Δεν είναι όλες οι πολιτικές κοινωνικές. Για να θεωρηθεί μια πολιτική κοινωνική θα πρέπει σύμφωνα με τον Titmuss (1974: 29) να ενσωματώνει τρία βασικά στοιχεία. Θα πρέπει να είναι ευεργετική και να στοχεύει στην παροχή ευημερίας για τους πολίτες. Επιπλέον πρέπει να εμπεριέχει οικονομικά και μη οικονομικά μέσα και σκοπούς. Τέλος, θα πρέπει να αναπαράγει προοδευτική αναδιανομή των πόρων από τους

πλούσιους στους φτωχούς. Η φύση της Κοινωνικής Πολιτικής είναι άμεσα συνδεδεμένη με τις αξίες που υπηρετεί, οι οποίες διαμορφώνουν τα όρια της άσκησής της. Σε πρακτικό επίπεδο οι αξίες αυτές υλοποιούνται με θεσμοθετημένες κοινωνικές παροχές (Βενιέρης 2013: 81). Οι αρχές είναι αυτές που συνδέουν τις αξίες με τις πολιτικές (Drake 2001: 42). Οι σκοποί της Κοινωνικής Πολιτικής καθοδηγούνται από τις αξίες και τα ιδανικά και όχι από τους ίδιους τους θεσμούς (Βενιέρης 2013: 82).

Δεν διαθέτουν όλες οι Πολιτικές δίκαια έκβαση ή αναδιανεμητικό χαρακτήρα. Η πολιτική ως όρος παραπέμπει σε διαφορετικές αντιλήψεις για την Κοινωνική Πολιτική. Η πολιτική μπορεί να θεωρηθεί αδιαμφισβήτητα κοινωνική όταν αναδιανέμει δίκαια ευημερία. Μια πολιτική είναι κοινωνική όταν μπορούν όλοι να συμμετέχουν στην διάπλυσή της, όταν διασφαλίζεται η λήψη αποφάσεων με άξονα την κοινωνική συμμετοχή μέσα από ανοιχτές δημοκρατικές συμμετοχικές διαδικασίες και ίσους όρους στην συμμετοχή σχετικά με την κάλυψη των βασικών αναγκών. Τα κοινωνικά δικαιώματα, τα οποία είναι καθολικού χαρακτήρα, ίσα για όλους, εξασφαλίζουν “ισοδιανομή” πόρων, πρόσβασης και ευκαιριών, γεγονός που απαιτεί υψηλούς δημόσιους πόρους. Πρόκειται για μια διαδικασία που πηγάζει από την επίγνωση της αξίας της ισότητας και εκβάλλει με την εφαρμογή της αρχής της αναδιανομής (Βενιέρης 2015: 19). Τα κοινωνικά δικαιώματα σήμερα αποτελούν αμφιλεγόμενο ζήτημα διότι είναι ανεπαρκώς οριοθετημένα, επιβάλλονται δυσχερώς και εφαρμόζονται με πολλούς διαφορετικούς τρόπους (Βενιέρης 2013: 61).

Τα κοινωνικά δικαιώματα απορρέουν από την κοινωνική νομοθεσία και εφαρμόζονται μέσω της Κοινωνικής Πολιτικής. Οι ανάγκες που πρέπει να καλύψει η Κοινωνική Πολιτική είναι εκείνες που δεν μπορούν να καλυφθούν από την οικογένεια και την αγορά. Οι ελλείψεις εκείνες δημιουργούνται εξαιτίας ύπαρξης αδικίας, ανισότητας, ατυχίας, αδυναμίας, μειονεξίας και γενικότερα έλλειψης δυνατότητας (ενδεικτικά: Sen 1983). Η σταδιακή υποκατάσταση του όρου «Κοινωνικό Κράτος» από τον όρο «Σύγχρονο Κοινωνικό Κράτος» σηματοδοτεί την συμπερίληψη φορέων πέρα από το κράτος στην παροχή ευημερίας (Βενιέρης 2015: 101). Ο ιδιωτικός και μη κυβερνητικός τομέας είναι πλέον ενεργός στα περισσότερα πεδία αναγκών. Το πλαίσιο επίλυσης των κοινωνικών προβλημάτων είναι όλο και πιο εστιασμένο στο ειδικό και τοπικό. Ως αποτέλεσμα τα κοινωνικά προβλήματα αντιμετωπίζονται με διαχειριστικό τρόπο και όχι ριζικά (Κουραχάνης 2017: 23). Η όλο ένα και πιο επιφανειακή αντιμετώπιση των προβλημάτων αναβλύζει νέες κοινωνικές παθογένειες.

Η προβληματική γύρω από τα ανθρώπινα δικαιώματα είναι ένα περίπλοκο και σύνθετο θέμα διότι περιέχει νομικά, ηθικά, κοινωνικά και φιλοσοφικά ζητήματα. Το ζήτημα γίνεται ακόμα πιο περίπλοκο όταν αφορά παιδιά, αφού είναι άνθρωποι που δεν βρίσκονται σε ώριμη ηλικία. Στις περισσότερες κοινωνίες είναι νομικά και ηθικά καθιερωμένος ο σεβασμός των δικαιωμάτων των παιδιών (James and James 2012: 105). Η ανηλικότητα συνιστά μια περίοδο που ο άνθρωπος έχει αυξημένες ανάγκες και χρήζει ιδιαίτερης στήριξης, προστασίας από την Κοινωνική Πολιτική, έως το άτομο να αυτονομηθεί. Τα παιδιά γίνονται αντιληπτά ως πολίτες και κοινωνικοί δρώντες με ιδιαίτερες ανάγκες και δικαιώματα (Woodhead 1996: 12). Στα πλαίσια της έννομης πολιτείας, τα κοινωνικά δεδομένα, οι αντιλήψεις και οι ανθρώπινες αξίες μεταβάλλονται συνεχώς. Αντίστοιχη αλλαγή δέχεται και η θέση του παιδιού στο κοινωνικό γίγνεσθαι. Οι συνθήκες υπό τις οποίες τα παιδιά διαβιώνουν και ενηλικιώνονται επηρεάζονται από το κοινωνικό, ιστορικό και πολιτικό περιβάλλον μέσα στο χρόνο. Η κάθε αλλαγή της παιδικότητας και ιδιαιτερότητας του ανηλικού οφείλει να προστατεύεται και να γίνεται σεβαστή από το ευρύ κοινό (Βαλασσόπουλος 2014: 15).

Η παιδική ηλικία ως αντικείμενο κοινωνικής προστασίας δεν αποτελούσε πάντα μια πραγματικότητα. Η ιστορική εξέλιξη της έννοιας του παιδιού συνδέεται άμεσα με την αναγνώριση του ανθρώπου τούτου ως προσώπου και ως απόλυτης και υπέρτατης αξίας έτσι ώστε να γίνει φορέας δικαιωμάτων (Κουτσούκου 2013: 9). Ο 18^{ος} αιώνας υπήρξε καθοριστικός για την αυτονόμηση της παιδικής ηλικίας υπό την μορφή της πολιτισμικής και πολιτικής σκοπιάς αφού για πρώτη φορά παίρνει μορφή η έννοια της ιδιότητας του πολίτη. Η έννοια του ανθρώπου αποτελεί πλέον τον 18^ο αιώνα επίκεντρο ενδιαφέροντος για τις πολιτικές και τις κοινωνικές θεωρίες της εποχής (ενδεικτικά: Jacobs 1992). Ο Rousseau την περίοδο της μετάβασης από την Μεσαίωνα στον Διαφωτισμό, παράλληλα σχεδόν με την εμφάνιση του «Περί Κοινωνικού Συμβολαίου», φαίνεται να αντιλαμβάνεται τις πρωτοεμφανιζόμενες ανάγκες της παιδικής ηλικίας σχετικά με την παροχή καλής εκπαίδευσης στο έργο του «Αιμίλιος ή Περί Αγωγής». Μέσα από το έργο του γίνεται εμφανές ότι το παιδί πρέπει να γίνεται αντιληπτό ως παιδί, μια κατάσταση διαφορετική από την ενηλικιότητα. Με αυτόν τον τρόπο εισάγεται για πρώτη φορά η παιδική ηλικία στην ευρύτερη κοινωνική και πολιτισμική ζωή (Κουτσούκου 2013: 13).

Οι κοινωνικές αντιλήψεις σχετικά με την έννοιες “παιδί” και “παιδική ηλικία” μεταβάλλονται από εποχή σε εποχή (Δασκαλάκης 2009: 430). Το περιεχόμενο των εννοιών αυτών καθορίζεται με βάση κοινωνικά, ιστορικά και πολιτικά γεγονότα στο χωροχρόνο. Το περιβάλλον συνεχώς αλλάζει και το παιδί καλείται να ανταποκριθεί στις δυσκολίες που υπάρχουν στην εκάστοτε περίοδο (Βαλασσόπουλος 2014: 34). Η πορεία προς την ενηλικιότητα αποκτά πέρα από φυσικό και κοινωνικό χαρακτήρα, που γίνεται διαφορετικά αντιληπτή στο εκάστοτε κοινωνικό και πολιτισμικό πλαίσιο (Alison 2003: 191). Η σύγχρονη κοινωνιολογική προσέγγιση, ιδίως μετά το 1980, θεωρεί την παιδική ηλικία ως ανεξάρτητη κοινωνική κατηγορία με κοινωνικά δομικά χαρακτηριστικά, η οποία δομείται με δικές της διαδικασίες και μεταβάλλεται σε σχέση με τον κοινωνικό τόπο και χρόνο (Μακρυγιώτη 2003: 11).

Ως κοινωνική κατασκευή, η παιδική ηλικία αναζητά ισορροπίες και συνίσταται μέσα από αντιφατικές κοινωνικές δυνάμεις ανάμεσα στη θεσμοθετημένη επιτήρηση και στον αυτοκαθορισμό του παιδιού. Ως εκ τούτου είναι δύσκολο να υπάρξει μια στεγανή οριοθέτηση της έναρξης και λήξης της παιδικής ηλικίας, όπως επιτυγχάνεται σε άλλα κοινωνικά σύνολα (Κουτσούκου 2013: 17). Η οριοθέτηση της παιδικής ηλικίας γίνεται εννοιολογικά μέσα από την «ενηλικίωση» και την «ενήλικη ζωή». Επομένως η κανονιστική ρύθμιση της ενηλικίωσης επιβεβαιώνει την παιδική ηλικία ως κοινωνική κατασκευή (Ρήγιнос 1995: 11). Η παιδική ηλικία λοιπόν πρέπει να γίνεται αντιληπτή με ειδικά κριτήρια και όχι ως ενιαία. Τα χρονικά όρια για τον καθορισμό της ενηλικίωσης του παιδιού διαφέρουν ανά εποχή και δεν λαμβάνονται υπόψιν αναγκαστικά τα βιολογικά χαρακτηριστικά (Βαλασσόπουλος 2014: 34). Άλλωστε σε κάθε χρονική περίοδο και κοινωνική κατάσταση, η βιολογική και σωματική ανάπτυξη του παιδιού αξιολογείται διαφορετικά (Ρηγίνος 1995: 11). Η συγκριτική ανάλυση των περιόδων που αφορούν την εννοιολόγηση και προστασία της παιδικής προστασίας οδηγεί στην ανάδειξη ομοιοτήτων και διαφορών. Η συγκριτική αντιπαράθεση των ιστορικών περιόδων για τη θέση της παιδικής ηλικίας στο διαρκώς μεταβαλλόμενο κοινωνικό γίγνεσθαι, εμφανίζει τους αιτιακούς μηχανισμούς που συνδέονται με το υπό έρευνα θέμα (Βαλασσόπουλος 2014: 26). Άλλωστε η ιστορία δεν εφαρμόζεται στην θεωρία αλλά η ιστορία χρησιμοποιείται για την ανάπτυξη της θεωρίας (Stinchcombe 1978: 1).

2. Μέτρα Προστασίας Ασυνόδευτων Ανήλικων Προσφύγων

Τα παιδιά πρόσφυγες αντιμετωπίζονται με ιδιαίτερο καθεστώς μεταχείρισης για να αποφευχθούν καταστάσεις σύγκρουσης, στέρησης και καταδίωξης (Bhabha and Schmidt 2008). Οι υπερεθνικές και οι εθνικές πολιτικές στοχεύουν στην προστασία των θυμάτων εμπορίας, η οποία γίνεται ακόμα πιο επικίνδυνη για άτομα το οποία είναι κοινωνικά “αόρατα” (UNICEF 2010a, 2010b). Οι πολιτικές αυτές στοχεύουν σε παιδιά και νέους για τους οποίους ο κίνδυνος εκμετάλλευσης είναι ακόμα μεγαλύτερος. Οι κοινωνικές δομές για τα ευάλωτα παιδιά εστιάζουν στην προαγωγή του συμφέροντός τους, βελτιώνοντας τα αποτελέσματα για την ταυτοποίησή τους και την αξιολόγηση της κατάστασής τους. Όσο νωρίτερα ξεκινήσει η διαδικασία για την ένταξή τους, τόσο αποτελεσματικότερη μπορεί να είναι (Mallon and Hess 2014: 712).

Η κοινωνική προστασία των ανηλικών αποτελεί ουσιώδες τμήμα της προστασίας των δικαιωμάτων του παιδιού που αναπτύχθηκε στην Δύση κατά τους δύο τελευταίους αιώνες και συνδέθηκε με τη θέσπιση και τη λειτουργία του δημοκρατικού πολιτεύματος και του κράτους πρόνοιας (Στασινοπούλου 1992: 21). Στο περιβάλλον στο οποίο ζει ένα παιδί θα πρέπει να εξασφαλίζεται σωστή διατροφή και φροντίδα για τη διατήρηση της σωματικής και ψυχικής του υγείας, παροχή ρουχισμού, φαρμάκων, παιχνιδιών, σχολικών ειδών και άλλων ειδών που πιθανόν χρειάζεται (UNHCR 1994). Όλα τα παιδιά έχουν ανάγκη από ένα σταθερό περιβάλλον, με ένα τουλάχιστον ενήλικο πρόσωπο που να εκπληρώνει τις φυσικές, συναισθηματικές, εκπαιδευτικές και κοινωνικές ανάγκες του, προστατεύοντάς το. Κύριος ρόλος του συστήματος κοινωνικής πρόνοιας στον 21^ο αιώνα είναι να διασφαλίσει την ασφάλεια, την σταθερότητα και την ευημερία των παιδιών και των νέων, των οποίων οι οικογένειες δεν μπορούν να ικανοποιήσουν τις ανάγκες τους ή να τα προστατεύσουν. Ειδική μέριμνα παρέχεται μέσα από την υλοποίηση προγραμμάτων για παιδιά που έχουν υποστεί κακοποίηση και παραμέληση (Mallon and Hess 2014: 1).

Στα μέσα της δεκαετίας του 1990 τα δικαιώματα των μεταναστών άρχισαν να υποστηρίζονται δυναμικότερα και υπήρξε πρόοδος στην προώθησή τους από τις ευρύτερες κοινωνικές υπηρεσίες με σκοπό την προστασία των οικογενειών, των παιδιών και των νέων (Mallon and Hess 2014: 716). Εθνικές, κρατικές και τοπικές έρευνες ανέδειξαν τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι μετακινούμενοι πληθυσμοί

σε τομείς υγείας (Hagen et al. 2003), εκπαίδευσης (Yeh and Inose 2002), νομικής υποστήριξης (Lee 2000) και σε υπηρεσίες ψυχικής και κοινωνικής υποστήριξης (Vergara et al. 2003). Προτάσεις βελτίωσης περιλάμβαναν αλλαγές στο μοντέλο σχετικά με τις παροχές της δημόσιας υγείας, με βάρος στην πρόληψη και την προαγωγή ευημερίας, την συνεργασία μεταξύ των φορέων παροχής υπηρεσιών, την εκπαίδευση πάνω σε πολιτισμικές ιδιαιτερότητες και γλωσσικές διαφορές και την βελτίωση στον τρόπο προσέγγισης της κοινότητας των μεταναστών (Kullgren 2003).

Οι ασυνόδευτοι ανήλικοι αποτελούν ένα ευρύ φάσμα. Οι περισσότεροι από αυτούς εμπίπτουν σε δύο κατηγορίες: σε εκείνους που αναζητούν προστασία και σε εκείνους που είναι μετανάστες. Η διαδικασία υποδοχής του ασυνόδευτου ανήλικου πρόσφυγα πρέπει να ξεκινά με την αναγνώριση και καταγραφή του, καθώς η ηλικία του είναι καθοριστική για την μετέπειτα προστασία του. Ένα σύστημα δεν μπορεί να προστατεύσει ικανοποιητικά ένα παιδί εάν δεν έχει εγγραφεί και ταυτοποιηθεί (Buchanan and Kallinikaki 2018: 5). Η προστασία περιλαμβάνει την παροχή ασύλου, επικουρικής προστασίας και το ανθρωπιστικό καθεστώς. Η διαμάχη γύρω από την πρακτική της αμφισβήτησης της ηλικίας των ανηλίκων και η αξιοπιστία των πρακτικών που χρησιμοποιούνται για την εκτίμησή της καταδεικνύει την πολυπλοκότητα του ζητήματος εξακρίβωσης της ηλικίας υπό έλλειψη εγγράφων. Η έλλειψη αξιοπιστίας και η διάρκεια της εξέτασης του ασύλου αποτελούν επιπρόσθετους παράγοντες που δεν επιτρέπουν σε ασυνόδευτους ανήλικους να ωφεληθούν από συγκεκριμένες διαδικασίες (Σπυροπούλου 2016: 17).

Όλα τα παιδιά απολαμβάνουν τα ίδια δικαιώματα και έχουν τις ίδιες ανάγκες που πρέπει να καλυφθούν. Οι ανάγκες αποκατάστασης των ασυνόδευτων παιδιών πρέπει να εξετάζονται κατά προτεραιότητα και να παρέχεται ψυχολογική στήριξη. Όλοι οι ασυνόδευτοι ανήλικοι πρέπει να έχουν πρόσβαση στις υπηρεσίες πρόνοιας, προστασίας, εκπαίδευσης και υγείας (Σπυροπούλου 2016: 18). Η εκπαίδευση είναι καθοριστικός τομέας στον οποίο επενδύεται η μελλοντική ένταξη και καλλιέργεια του ανθρώπου. Η στέρηση ή ο περιορισμός του δικαιώματος των ασυνόδευτων ανηλίκων στην εκπαίδευση, εκτός από την ίδια την αξία της γνώσης, επιδρά αρνητικά στην καθημερινότητά τους. Επιπλέον περιορίζονται τα κοινωνικά και νομικά δικαιώματα και η κοινωνική τους ένταξη (Συνήγορος του Παιδιού 2017). Η εκπαίδευση και η υποστηρικτική στέγαση βοηθάει το άτομο να προχωρήσει στην διαχείριση των προσκλήσεων που εμφανίζονται στην χώρα υποδοχής (Wade et al. 2005). Ο καλύτερος

τρόπος για να ομαλοποιηθούν οι ζωές των παιδιών, ειδικά εκείνων που ζουν σε πρόχειρες δομές, όπως οι καταυλισμοί, είναι η παραπομπή τους σε εκπαιδευτικές δομές (Richman 1998). Η σταθεροποίηση του παιδιού σε ένα εκπαιδευτικό περιβάλλον είναι ζωτικής σημασίας για την τρέχουσα και μελλοντική ψυχική τους υγεία (Buchanan and Kallinikaki 2018: 5).

Σε όλους τους ασυνόδευτους ανήλικους πρέπει να παρέχεται δωρεάν νομική συνδρομή, διορισμός επιτρόπου και παροχή υποστηρικτικών υπηρεσιών για τις διαδικασίες που προκύπτουν. Σύμφωνα με την νομοθεσία, πρέπει να γίνεται ταχεία καταγραφή και διερεύνηση των στοιχείων του ανήλικου και στην συνέχεια να παραπέμπεται στην δομή που αντιστοιχεί με σκοπό την επανένωση με την οικογένειά του, εάν είναι εφικτό και συνάδει με το συμφέρον του. Κατά τη διαδικασία αναζήτησης της οικογένειας του ασυνόδευτου ανήλικου πρόσφυγα δεν θα πρέπει να εκτίθεται σε κίνδυνο το παιδί ή η οικογένειά του, μέσω της διάδοσης πληροφοριών. Οι ισχυρισμοί ενηλίκων προς μια πιθανή οικογενειακή επανένωση θα πρέπει να εξετάζονται προσεκτικά, για το ενδεχόμενο απάτης ή σφάλματος (Williamson and Moser 1988). Ο ορισμός επιτρόπου και η πιθανότητα ανάθεσης σε ανάδοχη οικογένεια πρέπει να είναι πρώτιστη μέριμνα της Πολιτείας για τους ασυνόδευτους ανήλικους (Διεύθυνση Ψυχικής Υγείας, Συνήγορος του Πολίτη - Συνήγορος του Παιδιού 2016).

Η υποστήριξη και προστασία των ασυνόδευτων ανηλίκων για να είναι ουσιαστική πρέπει να περιλαμβάνει την ύπαρξη ενός προσώπου το οποίο έχει τον ρόλο αυτό. Ο άμεσος διορισμός επιτρόπου εφόσον το παιδί είναι ασυνόδευτο τίθεται απαραίτητος. Ο επίτροπος αποτελεί το πρόσωπο που είναι υπεύθυνο για τον ανήλικο και πρέπει να έχει ολοκληρωμένη εικόνα για τις ανάγκες και το συμφέρον του. Ο επίτροπος συνοδεύει τον νέο σε κάθε δημόσιο φορέα και αρχή. Ο επίτροπος πρέπει να έχει την δυνατότητα στήριξης των παιδιών, τα οποία σε πολλές περιπτώσεις υποφέρουν από ψυχικά τραύματα. Επιπλέον πρέπει να έχει γνώση της νομικής διαδικασίας που αφορά το άσυλο και δυνατότητα προσέγγισης και επικοινωνίας με τους ανήλικους οι οποίοι προέρχονται από χώρες με διαφορετικές αντιλήψεις, πολιτισμικές παραδόσεις, θρησκευτικές πεποιθήσεις ήθη και έθιμα (Δίκτυο για τα δικαιώματα του παιδιού 2018).

Οι περισσότερες κοινωνικές υπηρεσίες που προσφέρονται από την πολιτεία σε παιδιά πρόσφυγες στοχεύουν σε εξειδικευμένα προβλήματα υγείας που ενδέχεται να έχουν (Guendelman, Schauffler and Pearl 2001), στις εκπαιδευτικές τους ανάγκες (Qin-

Hilliard 2002) και στην ψυχοκοινωνική και ψυχολογική υποστήριξη για ζητήματα που προκύπτουν από την διαδικασία της μετακίνησης και των επακόλουθων συνεπειών που την συνοδεύουν (James 1997). Στην περίπτωση των ανήλικων προσφύγων, το στρες μπορεί να επιδεινωθεί από μεμονωμένες εμπειρίες του πληθυσμού που μπορεί να έχουν θέσει το άτομο σε κίνδυνο κακοποίησης (Mallon and Hess 2014: 712). Παιδιά τα οποία αντιμετωπίζουν αναπηρίες, χρόνιες παθήσεις, ψυχικές διαταραχές ή που έχουν περιορισμένη ή πλήρη έλλειψη λεκτικής επικοινωνίας, όπως είναι παιδιά που ανήκουν σε κατηγορίες όπως οι πρόσφυγες, ευάλωτες κοινωνικές ομάδες, θρησκευτικές μειονότητες ή δεν γνωρίζουν την ελληνική γλώσσα, είναι αναγκαίο να χρήζουν ειδικής μεταχείρισης. Συγκεκριμένα, θα πρέπει να εξυπηρετούνται από ειδικούς επαγγελματίες με εξειδικευμένες γνώσεις σχετικά με την κατάσταση που βρίσκονται. Απαραίτητη είναι η διαδικασία της διερμηνείας ή άλλων βοηθημάτων επικοινωνίας (Διεύθυνση Ψυχικής Υγείας, Συνήγορος του Παιδιού 2016). Με τον τρόπο αυτό αποφεύγεται ο αποκλεισμός των ανήλικων που αντιμετωπίζουν εμπόδια κατά την ένταξη στην χώρα υποδοχής.

Το ζήτημα της κατοικίας κατέχει κεντρική θέση στη συζήτηση που αφορά τα κοινωνικά δικαιώματα (Κουραχάνης 2017: 29). Η ύπαρξη επαρκούς στεγαστικής κάλυψης είναι μια καθολική κοινωνική ανάγκη (Doyal and Gough 1991) και η έλλειψη της αποτελεί αναμφίβολα ένα κοινωνικό πρόβλημα (Murie 1998: 299). Η περιθωριοποίηση, οι κοινωνικές διακρίσεις, ο στιγματισμός, ο κοινωνικός αποκλεισμός είναι καταστάσεις που πηγάζουν και αλληλεπιδρούν με την έλλειψη στέγης (Κουραχάνης 2017: 29). Η έλλειψη στέγης σε συνδυασμό με άλλες κοινωνικές μειονεξίες, φυλετικές και έμφυλες ανισότητες, διαφορετικά πολιτισμικά και θρησκευτικά πρότυπα, σωματικές και ψυχικές αδυναμίες ή αναπηρίες επιβαρύνει και επιβαρύνεται (ενδεικτικά: Harisson and Davies 2001). Η κατάσταση της έλλειψης στέγης είναι μια τόσο βαθιά μειονεξία που ουσιαστικά διαβρώνει οποιαδήποτε προοπτική για ευημερία (Κουραχάνης 2017: 30).

Όσο βαθύτερη γίνεται η αδυναμία αυτοεξυπηρέτησης του ανθρώπου, τόσο μεγαλύτερη είναι η ανάγκη για Κοινωνική Πολιτική. Από όλες τις εννοιολογήσεις της στεγαστικής πολιτικής, η Κοινωνική Πολιτική συνδέεται πιο άμεσα με την κοινωνική κατοικία. Η κοινωνική κατοικία αντανακλά παροχές όπως η αξιοποίηση κτηρίων ως κοινωνικών κατοικιών, η επιδότηση ενοικίου, η δωρεάν ή μειωμένη παροχή ηλεκτρικού ρεύματος (Whitehead and Scanion 2007: 8).

Η ετερογένεια των λόγων που οδηγούν στην έλλειψη στέγης συμπίπτει με την ετερογένεια των πολιτικών που ασκούνται για την αντιμετώπισή της. Πρόκειται για ένα φάσμα διαφορετικών κοινωνικών δομών και υποστήριξης που αφορούν διαφορετικές φάσεις του κοινωνικού προβλήματος και αφορούν ωφελούμενους που απειλούνται από στεγαστικό αποκλεισμό ή ήδη έχουν βρεθεί εκτός κατοικίας (Κουραχάνης 2017: 42). Με βάση τα παραπάνω κριτήρια έχουν σχεδιαστεί διαφορετικές παρεμβάσεις. Η φύση των παρεμβάσεων μπορεί να είναι προληπτικού χαρακτήρα, μεταβατικής φιλοξενίας και έκτακτης ανάγκης.

Οι πολιτικές κοινωνικής ένταξης στοχεύουν στην επίλυση των ζητημάτων που οδήγησαν στην υπάρχουσα κατάσταση. Η απειλή του στεγαστικού αποκλεισμού μπορεί να προέρχεται από ποικιλία αιτιών γεγονός που απαιτεί μια πολύπλευρη προσέγγιση προληπτικών μέτρων. Οι πολιτικές πρόληψης έχουν σκοπό την προστασία της κατοικίας των απειλούμενων από στεγαστικό αποκλεισμό (Burt and Pearson 2005: 3). Τα στεγαστικά επιδόματα, η καταπολέμηση της ενεργειακής πενίας, η ενδυνάμωση των στεγαστικά απειλούμενων, η διαμεσολάβηση για την αποτροπή έξωσης και πλειστηριασμού από την πρώτη κατοικία είναι μερικά από τα παραδείγματα των προγραμμάτων πολιτικών πρόληψης (ενδεικτικά: Tsemberis and Eisenberg 2000, Burt and Pearson 2005).

Οι πολιτικές μεταβατικής φιλοξενίας αφορούν τους κοινωνικούς ξενώνες, τα διαμερίσματα με επιδότηση ενοικίου, λογαριασμών νερού, ρεύματος και θέρμανσης. Στόχος είναι η αυτόνομη εξυπηρέτηση του ωφελούμενου. Επιπλέον η μεταβατική φιλοξενία συνοδεύεται από εξειδικευμένες υπηρεσίες, όπως οι υπηρεσίες ψυχικής υγείας, η διαχείριση ενδεχόμενων χρεών και ενδεχομένως την σύνδεση υπηρεσιών με πολιτικές κατάρτισης και απασχόλησης (Crane et.al. 2012: 27).

Τις τελευταίες δεκαετίες στην Ευρώπη υπάρχει έντονη ανάπτυξη των πολιτικών έκτακτης ανάγκης (Fitzpatrick 2014: 611). Στις διοικητικές υπηρεσίες κάλυψης βιοτικών και υγειονομικών αναγκών, είναι απαραίτητη η γρήγορη ανταπόκριση και συνεργασία των φορέων (Κουραχάνης 2017: 43). Οι πολιτικές έκτακτης ανάγκης αφορούν άτομα που έχουν χάσει την κατοικία τους. Τέτοιου είδους υπηρεσίες είναι τα υπνωτήρια, τα κέντρα ημέρας αστέγων και τα κοινωνικά συστήματα.

Οι ασυνόδευτοι ανήλικοι πρόσφυγες θα πρέπει να εξυπηρετούνται με το αντίστοιχο καθεστώς που υπάρχει στην χώρα υποδοχής. Η διαμονή των ανηλίκων προσφύγων

περιλαμβάνει την στεγαστική προστασία τους σε κατάλληλες δομές φιλοξενίας, σε προαναχωρησιακά κέντρα και την μετάβασή τους σε ανάδοχη οικογένεια (Μετάδραση 2019). Η διαμονή τους επίσης μπορεί να περιλαμβάνει ξενώνες, ενοικιαζόμενα δωμάτια και ξενοδοχεία. Η τοποθέτησή τους εκεί αποφασίζεται ανάλογα με την ηλικία και τις ανάγκες του ανηλίκου (Technological University Dublin 2001).

Η ανάδοχη οικογένεια αποτελεί την καλύτερη επιλογή για το βέλτιστο συμφέρον του παιδιού και την ψυχοκοινωνική του κατάσταση. Η ανάδοχη οικογένεια προσφέρει στα παιδιά ασφάλεια και πολύπλευρη στήριξη έως την επανένωση του ανηλίκου με κάποιο συγγενικό του πρόσωπο (Μετάδραση 2019). Η ανάδοχη οικογένεια προτίθεται να υιοθετήσει το παιδί σε περίπτωση που οι γονείς του δεν βρίσκονται στη ζωή και να το βοηθήσει στην οικογενειακή επανένωση, εάν βρεθούν. Τα δύο έτη είναι ο ελάχιστος χρόνος που απαιτείται για την έναρξη της διαδικασίας της υιοθεσίας. Αυτός ο χρόνος μπορεί να μεταβληθεί ανάλογα με τις προοπτικές ανεύρεσης των βιολογικών γονέων (Williamson and Moser 1998).

Ειδικά στην περίπτωση που ο ανήλικος είναι κάτω από 12 ετών πρέπει να γίνεται προσπάθεια μεταφοράς του σε ανάδοχη οικογένεια (Technological University Dublin 2001). Η έλλειψη κοινωνικών υπηρεσιών επιδεινώνει το άγχος και ευρύτερα την ψυχική ηρεμία των ασυνόδευτων ανηλίκων. Εντοπίζεται το γεγονός ότι ασυνόδευτοι ανήλικοι αιτούντες άσυλο εγκαταλείπουν το σύστημα κοινωνικής υποστήριξης και λαμβάνουν κοινωνική υποστήριξη μέσω συμφωνιών με οικογένειες έξω από το σύστημα δημόσιας φροντίδας που περιλαμβάνει επαγγελματίες (Broad and Robbins 2005: 227).

Είναι απαραίτητο να δημιουργηθούν σε όλες τις χώρες περισσότεροι και ποιοτικότεροι χώροι φιλοξενίας που θα καλύπτουν τις ανάγκες των παιδιών και θα είναι προσαρμοσμένες σε ειδικές κατηγορίες, όπως τα θύματα σεξουαλικής εμπορίας. Η ύπαρξη ασφαλούς περιβάλλοντος με τις κατάλληλες ιατρικές και ψυχολογικές παροχές είναι αναγκαία όταν η επανασύνδεση με την οικογένεια είναι ανέφικτη ή ακατάλληλη επιλογή. Τα παιδιά πρέπει να μεταφέρονται σε θεσμικούς φορείς πρόνοιας, σε ανάδοχη οικογένεια ή σε μεταβατική φιλοξενία. Σε κάθε περίπτωση η αντιμετώπιση του παιδιού πρέπει να γίνεται με γνώμονα το συμφέρον του (Σπυροπούλου 2016: 58).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

Ποσοτικά Μεγέθη και Πολιτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την Προστασία των Ασυνόδευτων Ανήλικων Προσφύγων

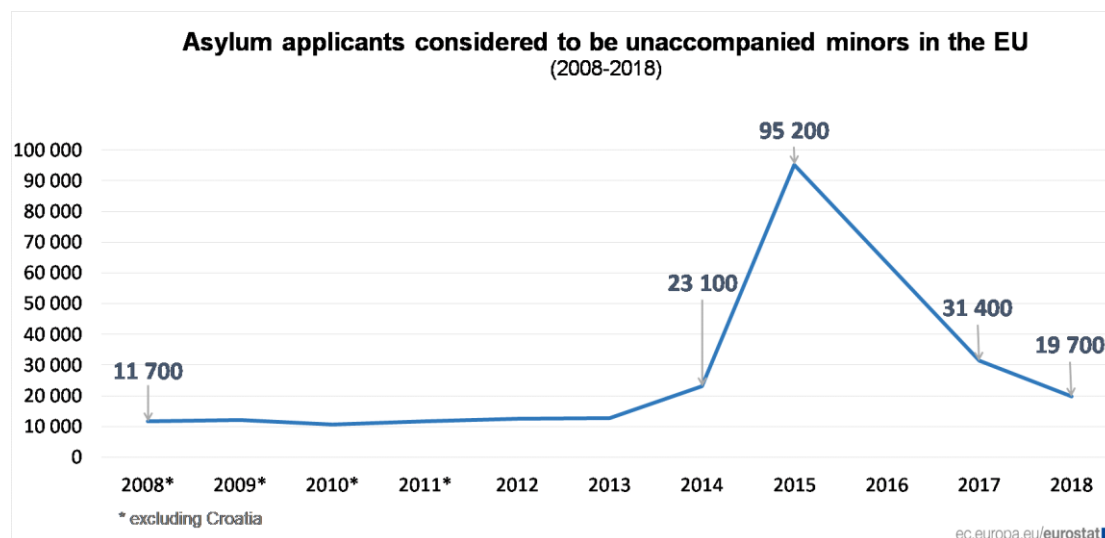
Στον παρόν κεφάλαιο θα γίνει προσπάθεια αποτύπωσης του ποσοτικού μεγέθους των προσφυγικών ροών που έχουν φτάσει από το 2015 στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Επιπλέον, θα γίνει προσπάθεια αποτύπωσης των πολιτικών που έχουν χαραχθεί από την Ευρωπαϊκή και τη Διεθνή κοινότητα με σκοπό την προστασία των ανήλικων ασυνόδευτων προσφύγων. Η ποσοτική αποτύπωση του προσφυγικού φαινομένου είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με τις πολιτικές που πρέπει να ακολουθήσει η Ευρωπαϊκή Ένωση για την ένταξη του πληθυσμού.

1. Ποσοτική Αποτύπωση

Σκοπός του κεφαλαίου είναι η κατανόηση της έκτασης του προσφυγικού πληθυσμού και ειδικότερα των ασυνόδευτων ανήλικων προσφύγων που έχει δεχθεί η Ευρωπαϊκή επικράτεια τα τελευταία χρόνια. Στην παρούσα ενότητα θα γίνει προσπάθεια ποσοτικής αποτύπωσης των προσφυγικών εισροών στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Σημαντικό είναι να αποτυπωθούν οι τόποι προέλευσης και οι κύριοι τόποι προορισμού των αιτούντων άσυλο. Με τα παραπάνω στοιχεία μπορούμε να έχουμε μια σύντομη εικόνα για την κατάσταση που επικρατεί στην Ευρωπαϊκή Ένωση, σύμφωνα με πρόσφατα στοιχεία που διατίθενται.

Το 2016 σύμφωνα με τη Eurostat, ο αριθμός αιτήσεων ασύλου από ασυνόδευτους ανηλικούς μειώθηκε κατά ένα τρίτο σε σχέση με το 2015 (95.200 αιτήσεις), αλλά ήταν πέντε φορές μεγαλύτερος από τον ετήσιο μέσο όρο της περιόδου 2008-2013 (περίπου 12.000 αιτήσεις ανά έτος). Η μεγαλύτερη αύξηση από το 2017 στο 2018 εντός των χωρών σχετικά με τις αιτήσεις ασύλου από ασυνόδευτους ανηλικούς, εντοπίστηκαν στο Ηνωμένο Βασίλειο (30% αύξηση) και στην Ελλάδα (8% αύξηση). Μείωση αιτήσεων ασύλου από ασυνόδευτους ανηλικούς καταγράφηκε στην Ιταλία (μείωση 61%) και την Γερμανία (μείωση 55%). Το 2018 υποβλήθηκαν 31.400 αιτήματα ασύλου

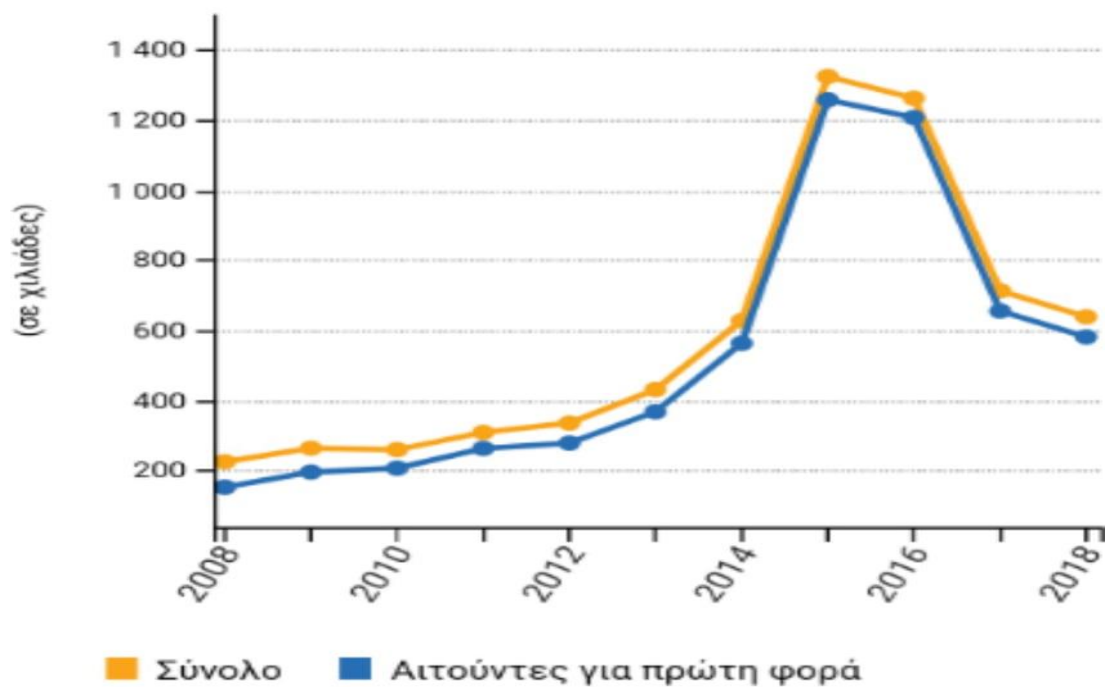
και το 2019 καταγράφονται 19.700 αιτήματα ασύλου από ασυνόδευτα παιδιά στην Ευρώπη (Eurostat 2019).

Πηγή: Eurostat 2019

Το 2018 υποβλήθηκαν 580.800 αιτήσεις διεθνούς προστασίας στα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Οι ιθαγένειες που κατά βάση αιτήθηκαν άσυλο ήταν Σύριοι, Αφγανοί και Ιρακινοί. Το 37% των πρωτοβάθμιων αποφάσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης για το 2018, σχετικά με την χορήγηση ασύλου, είχε θετική έκβαση (Eurostat 2019). Στο παρακάτω διάγραμμα αποτυπώνεται η χορήγηση ασύλου από την Ευρωπαϊκή Ένωση σε υπηκόους τρίτων χωρών για τα έτη 2008-2018.

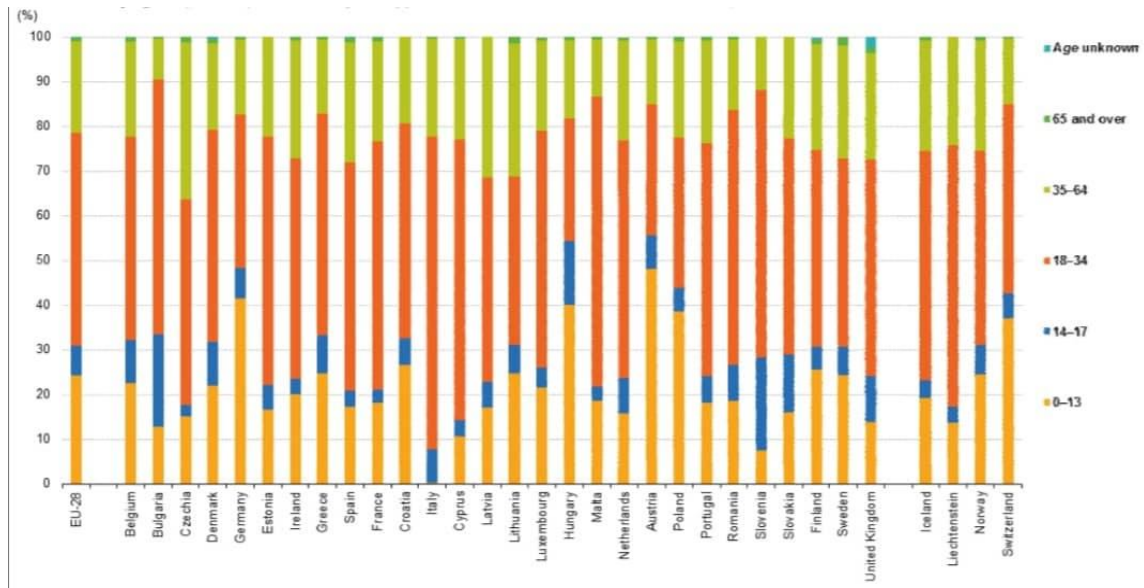

Αιτήσεις χορήγησης ασύλου (από υπηκόους τρίτων χωρών) στα κράτη μέλη της ΕΕ, 2008-2018.

Πηγή: Eurostat 2019¹

Το έτος 2018, η ηλικιακή ομάδα που κατέθεσε περισσότερα αιτήματα ασύλου σε όλη την επικράτεια της Ευρωπαϊκής Ένωσης ήταν μεταξύ 18-34 ετών (48% του πληθυσμού). Το ένα τρίτο (31 %) του συνολικού αριθμού των αιτούντων για πρώτη φορά ήταν ανήλικοι κάτω των 18 ετών. Στην Γερμανία, την Ουγγαρία, την Αυστρία και την Πολωνία εντοπίζονται περισσότερες αιτήσεις ασύλου σε ηλικίες κάτω των 18 ετών (τουλάχιστον 44 %). Στο παρακάτω σχεδιάγραμμα παρουσιάζονται οι ηλικιακές ομάδες αιτούντων άσυλο στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της ΕΖΕΣ για το 2018.

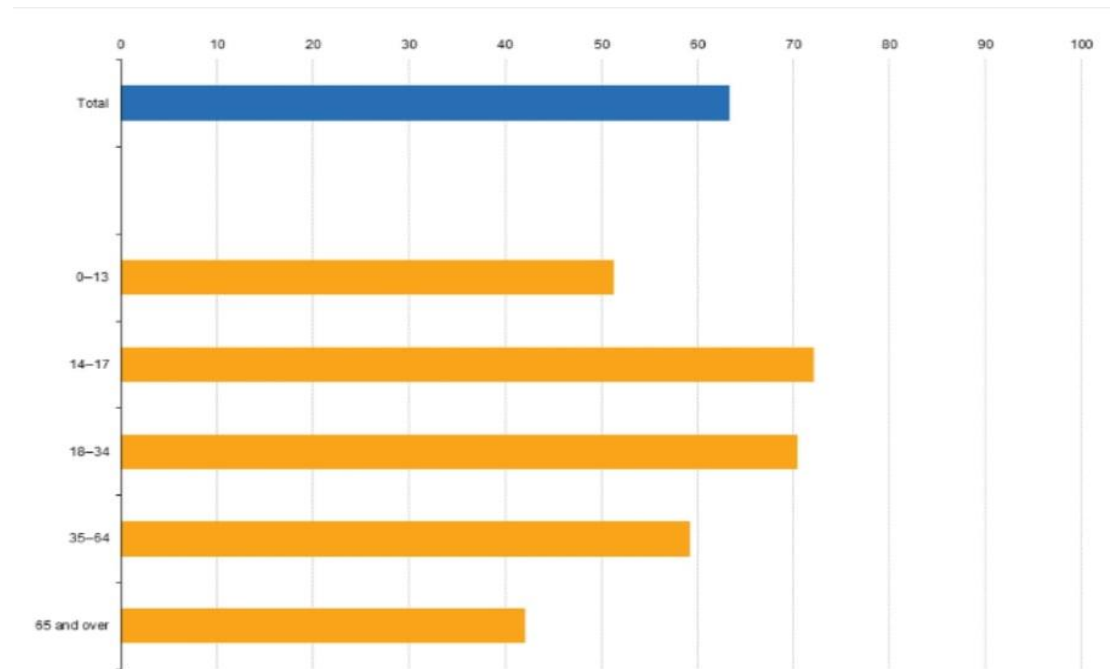
-
- ¹ Σύνολο: 2008 - 2014: Δεν υπάρχουν διαθέσιμα στοιχεία για την Κροατία.
  - Αιτούντες για πρώτη φορά: 2008: Δεν υπάρχουν διαθέσιμα στοιχεία για τη Βουλγαρία, την Ελλάδα, την Ισπανία, τη Γαλλία, την Κροατία, τη Λιθουανία, το Λουξεμβούργο, την Ουγγαρία, την Αυστρία, τη Ρουμανία, τη Σλοβακία και τη Φινλανδία. 2009: Δεν υπάρχουν διαθέσιμα στοιχεία για τη Βουλγαρία, την Ελλάδα, την Ισπανία, την Κροατία, το Λουξεμβούργο, την Ουγγαρία, την Αυστρία, τη Ρουμανία, τη Σλοβακία και τη Φινλανδία.
  - 2010: Δεν υπάρχουν διαθέσιμα στοιχεία για τη Βουλγαρία, την Ελλάδα, την Κροατία, το Λουξεμβούργο, την Ουγγαρία, την Αυστρία, τη Ρουμανία και τη Φινλανδία.
  - 2011: Δεν υπάρχουν διαθέσιμα στοιχεία για την Κροατία, την Ουγγαρία, την Αυστρία και τη Φινλανδία. 2012: Δεν υπάρχουν διαθέσιμα στοιχεία για την Κροατία, την Ουγγαρία και την Αυστρία. 2013: Δεν υπάρχουν διαθέσιμα στοιχεία για την Αυστρία.

Κατανομή με βάση την ηλικία των αιτούντων άσυλο (από τρίτες χώρες) για πρώτη φορά στα κράτη μέλη της ΕΕ και της ΕΖΕΣ, 2018.

Πηγή: Eurostat 2019

Το 2018 υποβλήθηκαν συνολικά στην Ευρωπαϊκή Ένωση 19.700 αιτήσεις ασύλου από ασυνόδευτους ανήλικους. Ο αριθμός αντικατοπτρίζει το 10% των αιτημάτων ασύλου που έγιναν από ανήλικους, κάτω των 18 ετών, στην Ευρώπη συνολικά το έτος 2018. Η κατανομή των αιτούντων άσυλο ανά φύλο δείχνει ότι το μεγαλύτερο ποσοστό αιτήσεων ασύλου κατατέθηκε από άνδρες. Συγκεκριμένα, στην ηλικιακή ομάδα 0-13 ετών, το ποσοστό των αρρένων ανέρχεται σε 51% του πληθυσμού των ανηλίκων για το 2018. Μεγάλη ποσοτική απόκλιση στις αιτήσεις ασύλου σε σχέση με το φύλο για τους ανήλικους εντοπίζεται στις ηλικίες 14-17 ετών, όπου το 72% των αιτήσεων προέρχεται από άρρενες. Στο διάγραμμα που ακολουθεί απεικονίζεται το ποσοστό των αιτήσεων ασύλου που κατατέθηκε στην Ευρωπαϊκή Ένωση από άρρενες, ανά ηλικιακή ομάδα το 2018 (Eurostat 2019).

Ποσοστό αρρένων αιτούντων άσυλο (από τρίτες χώρες) για πρώτη φορά στα κράτη μέλη της ΕΕ-28, ανά ηλικιακή ομάδα για το έτος 2018

Πηγή: Eurostat 2019

Όσον αφορά τις αιτήσεις ασύλου που υποβλήθηκαν για πρώτη φορά το 2018, μια στις τρεις αιτήσεις (31%) έγινε από ανήλικους. Τα περισσότερα αιτήματα ασύλου από ασυνόδευτους ανήλικους εντοπίζονται στην Σλοβενία (70%) και την Βουλγαρία (57%). Στην Τσεχία και στην Εσθονία δεν καταγράφηκαν αιτήματα ασύλου από ασυνόδευτους ανήλικους (Eurostat 2019).

Από τα παραπάνω δεδομένα είναι προφανές ότι οι αφίξεις, τόσο του γενικού πληθυσμού, όσο και των ασυνόδευτων ανήλικων προσφύγων, αυξήθηκαν αισθητά από το 2015. Παρ όλα αυτά τα ποσοστά των αφίξεων μπορούν να κριθούν ως διαχειρίσιμα για την δύναμη της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Οι αφίξεις συνεχίζονται μέχρι και σήμερα με μικρότερη ένταση. Χαρακτηριστικό είναι το γεγονός ότι ο πληθυσμός των ασυνόδευτων ανήλικων αποτελείται κυρίως από αγόρια, τα οποία προέρχονται από χώρες με προσφυγικό προφίλ. Στην επόμενη ενότητα θα γίνει προσπάθεια διατύπωσης των Διεθνών και Ευρωπαϊκών Πολιτικών για την προστασία των ασυνόδευτων ανηλίκων.

2. Διεθνείς Συμβάσεις για την Προστασία των Ασυνόδευτων Ανηλίκων και Πολιτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Οι ασυνόδευτοι ανήλικοι πρόσφυγες είναι ένα προσφυγικό ρεύμα που αντιμετωπίζεται με ειδικό καθεστώς λόγω της ευαλωτότητάς του. Το ζήτημα της διαχείρισης των ασυνόδευτων ανήλικων είναι πιο επίκαιρο και χρήζει άμεσης διαχείρισης λόγω των μεγάλων ροών από την Μέση Ανατολή τα τελευταία χρόνια. Τα παιδιά που εισέρχονται στην Ευρώπη έχουν ανάγκη από ειδική νομική προστασία. Στην ενότητα που ακολουθεί θα διερευνηθεί ο τρόπος που αντιμετωπίζεται το ζήτημα από την διεθνή και την Ευρωπαϊκή κοινότητα.

2.1. Διεθνείς Συμβάσεις

Κατά την Έγερση Αρμοστεία του Ο.Η.Ε. για τους πρόσφυγες ως ασυνόδευτος ανήλικος αιτών άσυλο ορίζεται ένα πρόσωπο κάτω των δεκαοκτώ ετών (ή της ηλικίας ενηλικίωσης που ορίζει η χώρα ασύλου) το οποίο δεν έχει συνοδεία γονέων, επίτροπου ή κάποιου άλλου ενήλικου, σύμφωνα με το νόμο ή το έθιμο που να είναι υπεύθυνος για την επιμέλεια του και αιτείται να υπαχθεί στο καθεστώς του πρόσφυγα στην χώρα ασύλου (Έγερση Αρμοστεία 2008: 17).

Τα ασυνόδευτα παιδιά που ταξιδεύουν από και προς την Ευρώπη ζητάνε άσυλο λόγω του φόβου δίωξης ή της έλλειψης προστασίας στη χώρα καταγωγής, γεγονός που οφείλεται στην παραβίαση των δικαιωμάτων του ανθρώπου, σε ένοπλες συρράξεις ή σε αναταραχές. Υπάρχουν διάφοροι ακόμα λόγοι που κάποιος ενήλικος μπορεί να βρεθεί σε μια ξένη χώρα όπως είναι σοβαρές στερήσεις, βία και διακρίσεις που δέχεται από την χώρα προέλευσης. Οι ασυνόδευτοι ανήλικοι είναι ιδιαίτερα ευάλωτοι στην εκμετάλλευση, την κακοποίηση και τη βία (Παρατηρητήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων 2008). Η αναζήτηση της οικογένειας που βρίσκεται στην Ευρώπη σε πολλές περιπτώσεις είναι ανέφικτη ή χρονοβόρα λόγω της έλλειψης προγραμμάτων νομιμοποίησης των μεταναστών ή εξαιτίας περιορισμών των διαδικασιών επανένωσης (Σπυροπούλου 2016: 17).

Σύμφωνα με τη Σύμβαση της Γενεύης (1924) τα κράτη που βρίσκονται σε σύρραξη, υποχρεούνται να λάβουν τα απαραίτητα μέτρα, ώστε τα παιδιά κάτω των δώδεκα ετών, που είναι ορφανά ή έχουν αποχωριστεί από την οικογένειά τους, να μπορούν να συντηρηθούν, να εκπαιδευθούν και να εκτελέσουν τα θρησκευτικά τους καθήκοντα. Επίσης, θα πρέπει να διευκολυνθεί η διαμονή των παιδιών σε ουδέτερη χώρα και να ληφθούν τα απαραίτητα μέτρα, ώστε να μη χάσουν την ταυτότητά τους (Ρομπόκου 2007).

Το 1959 η Γενική Συνέλευση του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών στην Νέα Υόρκη, υιοθέτησε τη δική της ομώνυμη διακήρυξη, η οποία αποτελεί μια εκτενέστερη έκδοση της Σύμβασης της Γενεύης. Η διακήρυξη περιλαμβάνει δέκα κατευθυντήριες αρχές που αφορούν την ειδική φροντίδα, την προστασία και την ασφάλεια του παιδιού και την παροχή μέριμνας για το ίδιο και τη μητέρα του. Η Διακήρυξη αναφέρεται στην επαρκή φροντίδα πριν και μετά τη γέννησή του, στο δικαίωμα διατροφής, στέγασης, ιατρικής περίθαλψης, εκπαίδευσης, αναψυχής και την προστασία από την παιδική εργασία και την εκμετάλλευση οποιασδήποτε μορφής (Horowitz and Davidson 1984).

Σε ένα συνεχές μεταβαλλόμενο περιβάλλον καθιερώθηκε η Διεθνής Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού, η οποία υιοθετήθηκε από τον Οργανισμό Ηνωμένων Εθνών το 1989. Η Σύμβαση αποτελεί την σημαντικότερη κορύφωση μιας σειράς ενεργειών για την προστασία των ανηλίκων και αποτελεί κομμάτι της πολιτικής αναγνώρισης της νομικής θέσης του παιδιού σε διεθνές επίπεδο. Αποτελεί κατά κάποια σκοπιά εξέλιξη της Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του Παιδιού της Γενεύης (1924) και της Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του Παιδιού των Ηνωμένων Εθνών (1959).

Η Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Παιδιού κυρώθηκε συνολικά από 191 κράτη², γεγονός που την καθιστά ως ένα από τα θεμελιώδη κείμενα του διεθνούς δικαίου στο χώρο της προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων (Κουτσούκου 2013: 29). Το παιδί πλέον αντιμετωπίζεται ως «ενήλικος στην δική του κοινωνία» (VanDeven 2003: 233). Σύμφωνα με τη Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Παιδιού φορείς δικαιωμάτων προστασίας, πρόνοιας και συμμετοχής είναι όλα τα παιδιά ανεξαρτήτως φυλής, χρώματος, φύλου, θρησκείας και νομικής κατάστασης. Επομένως το κράτος έχει χρέος να μεριμνήσει για την συνολική προστασία και παρακολούθηση του ασυνόδευτου ανηλίκου σε όλους τους τομείς που χρήζουν φροντίδας, όπως είναι η στέγαση, η υγεία,

---

² Με εξαίρεση: ΗΠΑ και Σομαλία

η εκπαίδευση και άλλες υποστηρικτικές υπηρεσίες που είναι απαραίτητες. Κατά τη Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Παιδιού, Άρθρο 22 (§ 1,2), τα συμβαλλόμενα κράτη πρέπει να «παίρνουν τα κατάλληλα μέτρα προκειμένου ένα παιδί, το οποίο επιζητεί να αποκτήσει το νομικό καθεστώς του πρόσφυγα... να χαίρει της κατάλληλης προστασίας και ανθρωπιστικής βοήθειας..».

Χάρη στη Σύμβαση το παιδί πλέον αναγνωρίζεται ως φορέας αστικών, πολιτικών, κοινωνικών, οικονομικών και πολιτιστικών δικαιωμάτων (Κουτσούκου 2013: 27). Η Σύμβαση έχει ως στόχο την προαγωγή της κοινωνικής ορατότητας της παιδικής ηλικίας και την αναθεώρηση της θέσης του παιδιού στην κοινωνία. Σκοπός είναι η άμβλυση των κοινωνικών ανισοτήτων που αφορούν τα παιδιά και η θεσμική κατοχύρωση των δικαιωμάτων τους σε ένα διεθνές πλαίσιο. Η Κοινωνική Πολιτική αποβλέπει στην εξασφάλιση ενός κατώτατου ορίου ευημερίας για την παιδική ηλικία και στην ομαλή κοινωνικοποίηση μέσω της ενιαίας μετάφρασης της έννοιας που της αποδίδουν όλες οι κοινωνίες. Η Κοινωνική Πολιτική μελετά τις ποικιλίες των ασχολιών των παιδιών και την έννοια της κοινωνικής δικαιοσύνης προς την παιδική ηλικία. Η Διεθνής Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Παιδιού περιγράφει για πρώτη φορά τα βασικά δικαιώματα της παιδικής ηλικίας ως ανεξάρτητης κοινωνικής κατηγορίας που χρήζει ιδιαίτερης φροντίδας. Το παιδί αντιμετωπίζεται από αντικείμενο προστασίας ως υποκείμενο δικαιωμάτων (Κουτσούκου 2013: 3).

Η Διεθνής Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού χωρίζεται σε τρία μέρη. Το πρώτο μέρος περιλαμβάνει τις «υπέρτερες αξίες της Σύμβασης», οι οποίες εντοπίζονται στα άρθρα: 2, 3, 6, 12. Στο άρθρο 2 εντοπίζεται η αρχή της “μη διάκρισης” όπου κατοχυρώνεται το δικαίωμα για ίση προστασία, χωρίς διακρίσεις, απέναντι στο νόμο. Το άρθρο 2 σηματοδοτεί την πορεία της Σύμβασης συνολικά αφού όλα τα σχετικά δικαιώματα πρέπει να συνδυάζονται με την “αρχή της μη διάκρισης”. Ειδική παραπομπή γίνεται σε συγκεκριμένα άρθρα της Σύμβασης τα οποία πρέπει να εφαρμόζονται με βάση την ισότητα των ευκαιριών, όπως είναι το δικαίωμα στην εκπαίδευση (άρθρο 28).

Το άρθρο 3 υπογραμμίζει ότι το συμφέρον του παιδιού είναι πάνω από όλα. Το άρθρο 12 αναφέρεται στο δικαίωμα του παιδιού να εκφράζει ελεύθερο την γνώμη του. Τα δύο παραπάνω άρθρα σε συνδυασμό αναγνωρίζουν το παιδί ως αυτόνομο υποκείμενο δικαιωμάτων που έχει την δυνατότητα να συμμετέχει, ανάλογα με την ηλικία του και

το βαθμό ωριμότητάς του στη λήψη αποφάσεων που το αφορούν. Το παιδί πλέον έχει την δυνατότητα αυτοκαθορισμού. Το άρθρο 6 αναφέρεται στο δικαίωμα του παιδιού στην επιβίωση και την ανάπτυξη. Σε αυτό το σημείο η Σύμβαση καινοτομεί ως προς τον παραδοσιακό τρόπο προσέγγισης του ζητήματος «κανείς δεν πρέπει να στερείται το δικαίωμα στη ζωή». Ουσιαστικά κατοχυρώνεται η υποχρέωση των κρατών για θετικά μέτρα προς την εκπλήρωση των όρων “επιβίωση και ανάπτυξη”.

Στο δεύτερο μέρος της Σύμβασης διατυπώνονται άρθρα που προστατεύουν το παιδί από βλαπτικές πρακτικές και ενέργειες. Στο τρίτο μέρος κατατάσσονται άρθρα που έχουν σχέση με την συμμετοχική διαδικασία στην λήψη αποφάσεων που αφορούν το ίδιο το παιδί (Περιφερειακό Κέντρο Πληροφόρησης των Ηνωμένων Εθνών, 2019). Η Σύμβαση έχει εξατομικευμένη προσέγγιση και οι αρχές βρίσκονται σε σχέση συνεργασίας.

Ειδικά καθεστώτα συναντάμε ακόμα, πριν την δημιουργία της Σύμβασης, για τους πρόσφυγες και τις γυναίκες. Με την έννοια του ειδικού καθεστώτος δίνεται η δυνατότητα εφαρμογής επιπρόσθετων θεσμοθετημένων αντίβαρων ενάντια στις διακρίσεις. Μέσα από την Διεθνή Σύμβαση τα παιδιά γίνονται αποδέκτες ειδικών δικαιωμάτων, τα οποία έχουν δεσμευτικό χαρακτήρα και τα κράτη υποχρεούνται να υλοποιούν με ειδικά καθεστώτα μέσω της άσκησης της Κοινωνικής τους Πολιτικής. Η Σύμβαση προσεγγίζει το ρόλο του παιδιού ως ισότιμου πολίτη βάσει της αυτονομίας του, του δικαιώματος για συμμετοχή σε υποθέσεις που το αφορούν. Ουσιαστικά η Σύμβαση προτείνει ένα σύνολο ελάχιστων ορίων και αρχών σχετικά με τα πολιτικά, οικονομικά, πολιτισμικά και πολιτειακά δικαιώματα όλων των παιδιών με τις “ενόητες δικαιωμάτων”, μια τάση ομαδοποίησης σε τρεις κατηγορίες δικαιωμάτων. Οι κατηγορίες δικαιωμάτων αφορούν τις «παροχές» που γίνονται αποδέκτες, το πλέγμα «προστασίας» που πρέπει να διασφαλίζεται και τη «συμμετοχή» τους σε αποφάσεις που λαμβάνονται για το πρόσωπό τους (James and James 2012, Συνήγορος του παιδιού 2016).

Σύμφωνα με την Σύμβαση, τα δικαιώματα των παιδιών διασφαλίζονται σε τρία επίπεδα. Σε πρώτο επίπεδο οι γονείς έχουν την κύρια ευθύνη. Σε δεύτερο επίπεδο το κράτος πρέπει να σέβεται την κύρια ευθύνη του γονέα και να στηρίζει μέσω της Κοινωνικής Πολιτικής τα καθήκοντά τους. Σε τρίτο επίπεδο, σε περίπτωση που οι γονείς δεν είναι σε θέση να εξασφαλίσουν την προστασία του παιδιού, το κράτος έχει

χρέος να διατελέσει αυτό το ρόλο. Η Σύμβαση δεν στοχεύει στην υποβάθμιση της δυνατότητας και ικανότητας των ενηλίκων να φροντίζουν τα παιδιά τους, να προστατεύουν και να εξασφαλίζουν στο μέτρο του δυνατού, την ευημερία τους. Αντιθέτως, παρέχει ένα καθοριστικό εργαλείο προς την παρεμπόδιση της κατάχρησης της ενήλικης εξουσίας (Rogers 2009: 153).

Πέρα από την Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Παιδιού εντοπίζονται και ενέργειες άλλων Ευρωπαϊκών Θεσμών. Το Ψήφισμα του Συμβουλίου της Ευρώπης το 1997 προβλέπει ελάχιστες εγγυήσεις που πρέπει να υφίστανται για όλους τους ασυνόδευτους ανήλικους, την διαδικασία ασύλου και τον επαναπατρισμό τους. Υπογραμμίζεται ότι ο ασυνόδευτος ανήλικος δεν γίνεται να επιστραφεί σε τρίτη χώρα, εάν το γεγονός αυτό είναι αντίθετο με τη Σύμβαση περί του Καθεστώτος των Προσφύγων, την Ευρωπαϊκή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών, τη Σύμβαση κατά των Βασανιστηρίων και άλλων τρόπων σκληρής ή απάνθρωπης ή εξευτελιστικής μεταχείρισης ή τιμωρίας, ή τη Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού.

Η Σύσταση της Επιτροπής των Υπουργών (1997) στα κράτη μέλη για το προγραμματισμό της ζωής των ασυνόδευτων ανήλικων μεταναστών και το Παράρτημα της ορίζουν ζητήματα σχετικά με το μέλλον των ασυνόδευτων ανηλίκων, ώστε να αναπτύξουν τις δεξιότητες τους και να γίνουν ανεξάρτητοι, υπεύθυνοι και ενεργοί πολίτες. Η Σύσταση και το Παράρτημα συμπίπτουν με την Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Παιδιού όσον αφορά την κάλυψη αναγκών σε τομείς όπως είναι η υγεία, η στέγαση, η εκπαίδευση, η επαγγελματική κατάρτιση και η απασχόληση. Επίσης, υπογραμμίζεται ότι ο σχεδιασμός του μέλλοντος των ασυνόδευτων ανηλίκων είναι εξατομικευμένο εργαλείο που βασίζεται στην αμοιβαία και ορισμένου χρόνου δέσμευση των ενδιαφερόμενων ανηλίκων και των αρμόδιων αρχών. Με αυτό τον τρόπο προάγεται το μέλλον των παιδιών, χωρίς διακρίσεις και παρέχονται μακροχρόνιες λύσεις για τις ανάγκες που προκύπτουν. Ο σχεδιασμός αφορά τόσο τα κράτη μέλη, όσο και τους ανήλικους. Για αυτό το λόγο πρέπει να αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι της πολιτικής των κρατών για να αντιμετωπιστούν οι δυσκολίες που προκύπτουν από την μετανάστευση των ανηλίκων (Σπυροπούλου 2016: 61).

Σύμφωνα με την Σύσταση της Επιτροπής των Υπουργών στο πλαίσιο της προστασίας πρέπει να παρέχεται από τα κράτη μέλη προς τους ασυνόδευτους ανήλικους

κατάλληλες παροχές για στέγαση, εξειδικευμένη υποστήριξη με καταρτισμένο προσωπικό, ορισμός επιτρόπου και/ή μόνιμου εκπροσώπου, σαφή και ολοκληρωμένη ενημέρωση του ανηλίκου για την κατάσταση του σχετικά με υπηρεσίες που τον αφορούν, την διατροφή του, την ιατρική φροντίδα και την εκπαίδευση. Οι αρχές πρέπει να αναζητήσουν τρόπους επανασύνδεσης με την οικογένεια ή άλλον κατά το νόμο ή το έθιμο υπεύθυνο για την φροντίδα του, με γνώμονα πάντα το βέλτιστο συμφέρον του παιδιού. Επιπλέον υπάρχει πρόβλεψη για την ένταξη των ασυνόδευτων ανηλίκων στην εκπαίδευση, στην αγορά εργασίας και στην κατοχύρωση της νομικής τους θέσης μέσα από την παροχή άδειας προσωρινής διαμονής. Το κράτος υποδοχής έχει χρέος εκμάθησης της γλώσσας της χώρας υποδοχής και την παροχή κατάλληλης κατάρτισης, ισότιμη με τους πολίτες του (Σπυροπούλου 2016: 62).

Πέρα από την στοχευμένες πρωτοβουλίες των διεθνών και Ευρωπαϊκών θεσμών εντοπίζονται και ευρύτερες παρεμβάσεις, οι οποίες περιλαμβάνουν τους ασυνόδευτους ανήλικους. Σε αυτές συμπεριλαμβάνονται Διεθνείς Συμβάσεις για την προστασία των δικαιωμάτων των ανθρώπων, όπως είναι η Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, ο Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης, το Διεθνές Σύμφωνο για τα ατομικά και τα πολιτικά Δικαιώματα και η Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Άσκηση των Δικαιωμάτων των Παιδιών. Στην Σύμβαση της Γενεύης του 1951 για το Καθεστώς των Προσφύγων και στο Πρωτόκολλο της Νέας Υόρκης του 1967 δεν γίνεται ειδική αναφορά στα δικαιώματα των ανήλικων προσφύγων, αλλά ουσιαστικά η ύπαρξη τους τα περιλαμβάνει.

Η Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ εξέδωσε το 2009 κατευθυντήριες γραμμές με σκοπό την βελτίωση της ποιότητας της απονομής της διαδικασίας ασύλου, όπως αποτυπώνεται στο Καταστατικό του 1950, σε συνδυασμό με τα άρθρα 35 της Σύμβασης της Γενεύης του 1951 και το Πρωτόκολλο II της Νέας Υόρκης του 1967 για το Καθεστώς των Προσφύγων. Σκοπός είναι η συμπλήρωση του εγχειριδίου της Ύπατης Αρμοστείας για τις προϋποθέσεις υπό τις οποίες πρέπει ένα πρόσωπο να υπάγεται στο καθεστώς του πρόσφυγα (σύμφωνα με τη Σύμβαση του 1951 και το Πρωτόκολλο του 1967 για το Καθεστώς των Προσφύγων).

Οι κατευθυντήριες γραμμές είναι δημόσια έγγραφα και απευθύνονται στις κυβερνήσεις, στους δικηγόρους, στους κριτές των αιτημάτων ασύλου, στο δικαστικό σώμα και στο προσωπικό της Ύπατης Αρμοστείας το οποίο συμμετέχει στην διεξαγωγή

συνεντεύξεων για την απονομή του καθεστώτος του πρόσφυγα. Σκοπός είναι η βελτίωση της ποιότητας διαδικασιών των συνεντεύξεων και ο συνεπής ορισμός της έννοιας του πρόσφυγα. Γίνεται αναφορά στους βάσιμους και δικαιολογημένους φόβους δίωξης μέσα από τα ιδιαίτερα δικαιώματα των παιδιών και τις εκδηλώσεις και μορφές δίωξης που υφίστανται. Στην συνέχεια επεξηγούνται οι φορείς δίωξης, όπως διατυπώνεται μπορεί να προέρχεται από κρατικό όργανο, συμμορίες κακοποιών, γονείς και άλλα πρόσωπα και γίνονται προτάσεις για την αξιολόγηση της κατάστασης. Επιπλέον, αναφέρονται οι λόγοι της δίωξης, όπως αποτυπώνονται στη Σύμβαση του 1951 για το Καθεστώς των Προσφύγων (φυλή και εθνικότητα/ εθνοτική καταγωγή), θρησκεία, πολιτικές πεποιθήσεις, συμμετοχή σε ιδιαίτερη κοινωνική ομάδα). Τέλος, με σκοπό την δίκαια κρίση του αιτήματος ασύλου των ανηλίκων, πρέπει να λαμβάνεται υπόψιν η σχετική ανωριμότητά τους και να ακολουθούνται ειδικές διαδικασίες (Υπατη Αρμοστεία 2009).

Όπως γίνεται κατανοητό, από τα παραπάνω τα δικαιώματα των παιδιών ισχυροποιήθηκαν, τουλάχιστον σε επίπεδο διακηρύξεων, μέσα από την “Διεθνή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού” και αναδείχθηκε η μοναδικότητά τους μέσα στο κοινωνικό σύνολο. Η σημαντικότητα της Σύμβασης αποδεικνύεται μέσα από το ευρύ περιεχόμενό της και από το πλήθος χωρών που την έχουν ενστερνιστεί. Τα παιδιά αναδείχθηκαν ως αυτόνομοι κοινωνικοί δρώντες και φορείς δικαιωμάτων με ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και ανάγκες. Η Σύμβαση έχει συμβάλει καθοριστικά για την πορεία των δικαιωμάτων των παιδιών αναγνωρίζοντας τις σχέσεις ανάμεσα στα ίδια και στους ενήλικους. Τα παιδιά αποκτούν φωνή και λαμβάνουν μέρος στον καθαρισμό αποφάσεων που τους αφορά υπό ειδικά κριτήρια.

2.2. Πολιτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Ο Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης περιλαμβάνει ένα κατάλογο ανθρωπίνων δικαιωμάτων εμπνευσμένο από τα συντάγματα των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, τον Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Χάρτη, την Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και τις διεθνείς συνθήκες περί ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Με την ισχύ της Συνθήκης της Λισαβόνας το 2009 το καθεστώς του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης μετατράπηκε σε δεσμευτικό. Γίνεται για πρώτη φορά σε ευρωπαϊκό επίπεδο αναφορά στο δικαίωμα ασύλου, τηρουμένων των κανόνων της Συνθήκης της Γενεύης και σύμφωνα με την Συνθήκη για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Το Άρθρο 19 του Χάρτη απαγορεύει την επιστροφή ενός προσώπου σε κατάσταση όπου υπάρχει δικαιολογημένος φόβος διώξεως ή πραγματικός κίνδυνος να υποβληθεί σε βασανιστική ή άλλη απάνθρωπη και εξευτελιστική ποινή ή μεταχείριση -αρχή της μη επαναπροώθησης-. Το άρθρο 24 αναφέρεται στα δικαιώματα του παιδιού, στην προστασία τους και την φροντίδα που απαιτούνται για την καλή διαβίωσή τους. Σε όλες τις πράξεις που αφορούν την παιδική ηλικία πρέπει να υπολογίζεται το υπέρτατο συμφέρον τους (Σπυροπούλου 2016: 86).

Η Ευρωπαϊκή Ένωση από το 1999 εργάζεται για την σύσταση ενός Κοινού Ευρωπαϊκού Συστήματος Ασύλου (ΚΕΣΑ) και στην βελτίωση του ισχύοντος νομοθετικού καθεστώτος. Οι αιτούντες άσυλο αντιμετωπίζουν κοινό πλαίσιο σε οποιαδήποτε κράτος μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης υποβάλλουν αίτηση. Επιπλέον, προβλέπεται αυξημένη προστασία για ασυνόδευτους ανήλικους και τα θύματα βασανιστηρίων (Σπυροπούλου 2016: 86). Μια σειρά από Οδηγίες και Κανονισμούς έχουν τροποποιηθεί και αναδιατυπωθεί για τον σκοπό αυτό. Οι Κανονισμοί είναι δεσμευτικές νομοθετικές πράξεις με υποχρεωτική ισχύ στα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Οι Οδηγίες είναι νομοθετικές πράξεις που ορίζουν έναν στόχο τον οποίο τα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης πρέπει να επιτύχουν. Η θέσπιση των Οδηγιών εναπόκειται στην χώρα, η οποία θεσπίζει δικούς της νόμους για την επίτευξη των στόχων (Ευρωπαϊκή Ένωση 2020).

Η Οδηγία 2005/85 του Συμβουλίου (τροποποίηση από την Οδηγία 2013/32/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου για την χορήγηση και ανάκληση του καθεστώτος διεθνούς

προστασίας) ορίζει τις ελάχιστες προδιαγραφές για τις διαδικασίες που πρέπει να ακολουθούν τα κράτη προκειμένου να αποδίδουν και να ανακαλούν το καθεστώς του πρόσφυγα. Στην Οδηγία ορίζονται ο τρόπος υποβολής αίτησης και εξέτασης ασύλου, η διαδικασία που πρέπει να ακολουθείτε για να εξεταστεί η αίτηση ασύλου, η προσφυγή και άλλοι απαραίτητοι παράμετροι για την ομοιόμορφη αντιμετώπιση των εισελθόντων. Πριν την τροποποίηση της Οδηγίας τα κράτη μέλη πολλές φορές ακολουθούσαν τους δικούς τους κανόνες διότι το πλαίσιο ήταν αρκετά γενικό.

Στο άρθρο 2 ορίζεται η έννοια του ασυνόδευτου ανήλικου και σημειώνεται η απαραίτητη νομική του εκπροσώπηση που θα λειτουργεί με γνώμονα το μείζον συμφέρον του παιδιού, για όσο είναι απαραίτητο. Όταν μια οργάνωση έχει αναλάβει την εκπροσώπηση του ανήλικου, τότε η ίδια ορίζει ένα εκπρόσωπο για το παιδί. Στο άρθρο 7 ορίζονται οι ρυθμίσεις για την υποβολή των αιτήσεων ασύλου εξ ονόματος εξαρτώμενων προσώπων ή ανηλίκων. Στο άρθρο 14 διατυπώνεται το δικαίωμα διεξαγωγής της προσωπικής συνέντευξης, με δυνατότητα ρύθμισης του πλαισίου από κάθε κράτος μέλος ξεχωριστά. Το άρθρο 15 αναφέρει την υλοποίηση των συνεντεύξεων με τον τρόπο που αρμόζει σε παιδιά. Τέλος, στο άρθρο 25 αναφέρεται ειδική πρόβλεψη και εγγυήσεις για τους ασυνόδευτους ανήλικους. Συγκεκριμένα ορίζεται η το συντομότερο δυνατόν υλοποίηση μέτρων για την εκπροσώπηση του ανηλίκου και η ενημέρωσή του από τον εκπρόσωπο σχετικά με τις υποθέσεις που τον αφορούν (Σπυροπούλου 2016: 90).

Η Οδηγία 2004/83/EK (μετά από τροποποίηση της Οδηγίας 2011/95/EE του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου) αφορά τις ελάχιστες απαιτήσεις που προβλέπονται για την αναγνώριση του καθεστώτος υπηκόων τρίτων χωρών ή των απάτριδων ως προσφύγων ή ως προσφύγων που χρήζουν ειδικής προστασίας. Πριν την τροποποίηση της Οδηγίας υπήρχε ασάφεια και δημιουργούνταν διαφορές στον τρόπο αντιμετώπισης των πληθυσμών στα κράτη μέλη. Η νέα Οδηγία συμβάλει στην ομοιόμορφη αντιμετώπιση των πληθυσμών και κατά συνέπεια των ανηλίκων και στην δίκαια αντιμετώπιση σχετικά με ζητήματα που αφορούν την προστασία του φύλου (Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης 2004).

Η Οδηγία 2003/09/EE του Συμβουλίου (μετά από τροποποίηση της Οδηγίας 2013/33/EE του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου) αναφέρεται στα κριτήρια για την υποδοχή των αιτούντων διεθνή προστασία. Η παλιά συνθήκη έχει ως

κύριο μέλημα την πρόσβαση των αιτούντων άσυλο στην υποδοχή των κρατών μελών για το χρονικό διάστημα που είναι υπό εξέταση το αίτημά τους, διασφαλίζοντας την πρόσβαση τους σε υπηρεσίες στέγασης, τροφής, υγειονομικής περίθαλψης, απασχόλησης, ιατρικής και ψυχολογικής φροντίδας. Η τροποποίηση της συνθήκης στοχεύει σε μεγαλύτερη εναρμόνιση στα συστήματα της Ευρωπαϊκής Ένωσης μέσω λεπτομερών κανόνων για το σεβασμό των δικαιωμάτων τους. Στην νέα Οδηγία υπάρχει ειδική αναφορά στην κράτηση των ανηλίκων και γενικότερα των ευάλωτων ομάδων. Οι ανήλικοι και τα θύματα βασανιστηρίων που έχουν καταθέσει αίτημα ασύλου πρέπει να αντιμετωπίζονται ιδιαίτερα και να έχουν πρόσβαση σε ψυχολογική υποστήριξη. Ειδικοί κανόνες περιλαμβάνονται σχετικά με τα προσόντα που πρέπει να διαθέτουν οι εκπρόσωποι των ασυνόδευτων ανηλίκων (Νομοθεσία 2017).

Στο άρθρο 51 (Άρθρο 14, Οδηγία 2013/33/ΕΕ) της Οδηγίας ορίζεται ότι τα κράτη μέλη παρέχουν στα ανήλικα τέκνα των αιτούντων άσυλο και στους αιτούντες άσυλο πρόσβαση στο εκπαιδευτικό σύστημα, υπό προϋποθέσεις αντίστοιχες με εκείνες που ισχύουν για τους υπηκόους της χώρας υποδοχής. Η πρόσβαση στο εκπαιδευτικό σύστημα δεν πρέπει να καθυστερεί πέραν των τριών μηνών από την ημερομηνία υποβολής της αίτησης παροχής διεθνούς προστασίας από τον ανήλικο. Επιπλέον, προβλέπεται η παροχή προπαρασκευαστικών μαθημάτων, συμπεριλαμβανομένων γλωσσικών μαθημάτων στους ανήλικους, εάν κριθεί αναγκαίο, για τη διευκόλυνση της πρόσβασης και συμμετοχής τους στο εκπαιδευτικό περιβάλλον. Όταν η πρόσβαση στο εκπαιδευτικό σύστημα είναι αδύνατη, λόγω ειδικής κατάστασης που αντιμετωπίζει ο ανήλικος, το κράτος μέλος πρέπει να προσφέρει άλλες εκπαιδευτικές ρυθμίσεις, σύμφωνα με το εθνικό του δίκαιο και πρακτικές (Υπουργείο Προστασίας του Πολίτη).

Ο Κανονισμός 604/2013 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου (μετά από τροποποίηση του Κανονισμού 343/2003 του Συμβουλίου) ορίζει τα κριτήρια και τους μηχανισμούς προσδιορισμού που χρησιμοποιούν τα κράτη μέλη προκειμένου να εξετάσουν αιτήματα διεθνούς προστασίας που υποβάλλονται από υπηκόους τρίτης χώρας ή από απάτριδες. Βασική αρχή του Δουβλίνο για την εξέταση του αιτήματος ασύλου ορίζει το κράτος μέσα από το οποίο το πρόσωπο που υποβάλλει το αίτημα διαμένει ή εισέρχεται στην Ευρωπαϊκή Ένωση ως υπεύθυνο για το ίδιο. Με σειρά προτεραιότητας εξετάζονται οι οικογενειακοί λόγοι ως προς την πρόσφατη κατοχή θεώρησης ή άδειας παραμονής σε ένα κράτος μέλος, και εάν ο αιτών άσυλο εισήλθε νόμιμα ή παράνομα στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Ο νέος κανονισμός του Δουβλίνο

αποτελείται από ορθές διαδικασίες για την προστασία των αιτούντων άσυλο με καλύτερα αποτελέσματα στο σύστημα αξιολόγησης και με διευρυμένες ικανότητες του συστήματος για επανένωση των ανηλίκων με συγγενικά πρόσωπα (Υπηρεσία Ασύλου 2013).

Στον κανονισμό του Δουβλίνου, στο άρθρο 2, ορίζεται η έννοια του ασυνόδευτου ανήλικου. Στο άρθρο 4 γίνεται αναφορά στο δικαίωμα του ανήλικου για ενημέρωση του μέσω ειδικού φυλλαδίου, στο οποίο τα κράτη μέλη μπορούν να συμπληρώνουν περαιτέρω πληροφορίες για το καθεστώς τους. Στο άρθρο 6 θεσπίζονται εγγυήσεις για την θέση των ανηλίκων σχετικά με το συμφέρον του παιδιού, το οποίο πρέπει να αποτελεί κύριο μέλημα των κρατών μελών. Επίσης, τα παιδιά έχουν το δικαίωμα εκπροσώπησης από ειδικό προσωπικό στις διαδικασίες που τα αφορούν, όπως ορίζεται από τον νόμο (Σπυροπούλου 2016: 103).

Το άρθρο 8 του Κανονισμού αναφέρει ότι εάν ο αιτών ασυνόδευτος ανήλικος έχει συγγενή που βρίσκεται νόμιμα σε άλλο κράτος μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης και δύναται να αναλάβει τη φροντίδα του, τότε το εν λόγω κράτος μέλος επανενώνει τον ανήλικο με τον συγγενή του, εφόσον είναι προς το συμφέρον του. Σύμφωνα με το άρθρο 17 παράγραφος 2, ένα κράτος, στο οποίο έχει γίνει αίτηση διεθνούς προστασίας, μπορεί να υποβάλει σε άλλο κράτος μέλος αίτημα αναδοχής αιτούντος για να εφαρμοστεί η επανένωση. Η διαδικασία αυτή υλοποιείται για ανθρωπιστικούς λόγους, με οικογενειακά ή πολιτισμικά κριτήρια, εφόσον οι ενδιαφερόμενοι έχουν συναινέσει γραπτώς. Το αίτημα εξετάζεται προκειμένου να επαληθευθούν οι ανθρωπιστικοί λόγοι (Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης).

Η ανάγκη αναγνώρισης των δικαιωμάτων των παιδιών, το χρέος που έχουν τα κράτη για την προστασία της αξιοπρέπειας και της προσωπικότητας των ανηλίκων, οδήγησε στην δημιουργία και θεσμοθέτηση του παραπάνω πλαισίου προστασίας. Τα δικαιώματα που κατοχυρώνονται μέσα από το νομικό πλαίσιο οφείλουν να σέβονται οι χώρες οι οποίες έχουν προσυπογράψει για την δημιουργία των κειμένων. Η Διεθνής Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Παιδιού (1989) του ΟΗΕ διαθέτει ένα πλήρη και αναλυτικό κατάλογο των δικαιωμάτων του παιδιού με πρωτοποριακές προτάσεις, γεγονός που την καθιστά ένα από τα σημαντικότερα κείμενα στον τομέα προστασίας των ανηλίκων. Η Σύμβαση έχει εξ ολοκλήρου υποχρεωτική ισχύ για τα κράτη, τα οποία παρακολουθούνται από ειδική Επιτροπή για την τήρηση της Σύμβασης.

Το νομικό, ή μη, προστατευτικό πλαίσιο για τους ασυνόδευτους ανήλικους είναι σε γενικές γραμμές λεπτομερές και σαφές. Οι χώρες της Ευρώπης οφείλουν να σέβονται και να τηρούν τις νομικές και ανθρωπιστικές τους υποχρεώσεις απέναντι στους ανήλικους, ιδιαίτερα εκείνων χωρίς οικογενειακό περιβάλλον. Οι χώρες αντίστοιχα οφείλουν να μεριμνήσουν για τις ιδιαίτερες ανάγκες που ενδέχεται να προκύψουν στην εφαρμογή των Ευρωπαϊκών επιταγών. Στην συνέχεια θα γίνει προσπάθεια διερεύνησης της Ελληνικής πραγματικότητας πάνω στο ζήτημα της υποδοχής, διαμονής και ένταξης των ανήλικων ασυνόδευτων προσφύγων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

Ποσοτικά Μεγέθη και Πολιτικές του Ελληνικού Κράτους για την Προστασία των Ασυνόδευτων Ανήλικων Προσφύγων

Στο παρόν κεφάλαιο θα διερευνηθούν ποσοτικά οι προσφυγικές ροές προς την Ελληνική επικράτεια από το 2015 έως σήμερα. Η Ελλάδα λόγω της γεωγραφικής της θέσης, ανέκαθεν δέχονταν μεταναστευτικές και προσφυγικές ροές. Το 2015 καταγράφηκε αλματώδη αύξηση των μετακινήσεων, με την Ελλάδα να είναι μια από τις κύριες πύλες εισόδου προς την Ευρώπη. Επιπλέον, θα γίνει προσπάθεια αποτύπωσης των πολιτικών που έχει θεσμοθετήσει το Ελληνικό κράτος με σκοπό την προστασία των ασυνόδευτων ανήλικων προσφύγων. Στην συνέχεια διατυπώνονται κάποιες δυσλειτουργίες που εντοπίζονται στην εφαρμογή των πολιτικών που έχουν θεσπιστεί, όπως είναι συνθήκες υποδοχής, διαβίωσης και η διαδικασία ασύλου.

1. Ποσοτική Αποτύπωση

Στο παρόν κεφάλαιο θα διερευνηθούν οι ποσοτικές ροές των εισελθόντων στο ελληνικό έδαφος από το 2015 έως τα τελευταία στοιχεία που είναι διαθέσιμα για το 2019. Ειδικότερα θα γίνει προσπάθεια αποτύπωσης των ποσοτικών ροών των ασυνόδευτων ανήλικων προσφύγων που έχουν φτάσει την Ελλάδα. Η προέλευση, η ηλικία και το φύλο των ασυνόδευτων παιδιών παίζει σημαντικό ρόλο για την κατανόηση και αξιολόγηση του φαινομένου. Φυσικά οι πολιτικές που ακολουθούνται, επηρεάζουν και επηρεάζονται από το πλήθος και τα χαρακτηριστικά του πληθυσμού που φθάνει στην χώρα.

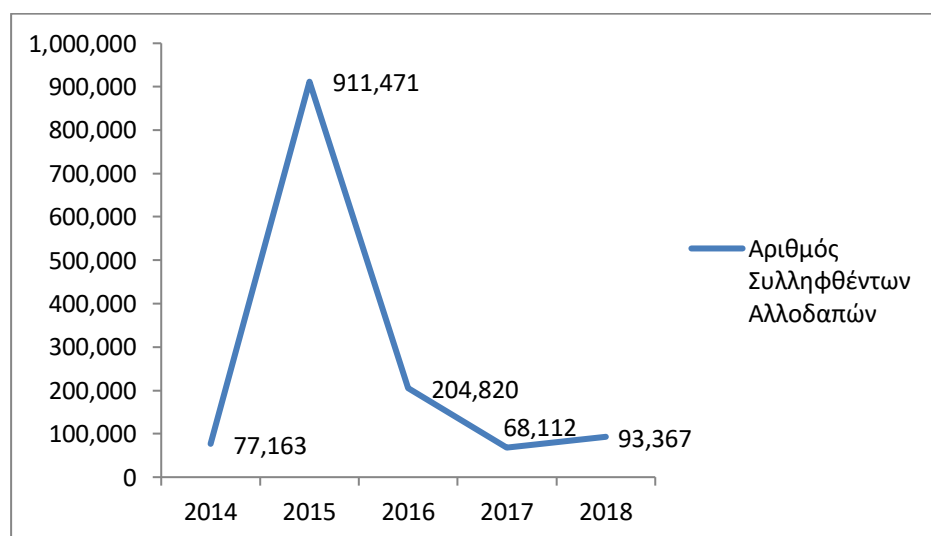
Η Ελλάδα μετά τα τέλη της δεκαετίας του 1980 μετατράπηκε από χώρα εξόδου σε χώρα εισόδου. Στην καταγραφή των εισροών το 1981, εντοπίζονται 180.000 άτομα, το 63% του πληθυσμού αφορά μετακινήσεις από ανεπτυγμένες χώρες. Στην καταγραφή του 1991 ο μετακινούμενος πληθυσμός προς τον Ελληνικό χώρο δεν μεταβάλλεται σημαντικά. Οι μετακινούμενοι από τις ανεπτυγμένες χώρες αντικαθρεπτίζουν λιγότερο από το 50% των ανθρώπων που εισήλθαν στην χώρα. Το 2001, ο μετακινούμενος πληθυσμός τετραπλασιάζεται με αποτέλεσμα να καταγράφονται 76.000 άνθρωποι που

δεν έχουν ελληνική υπηκοότητα. Το 2011 ο πληθυσμός αυξάνεται σε 912.000 ανθρώπους.

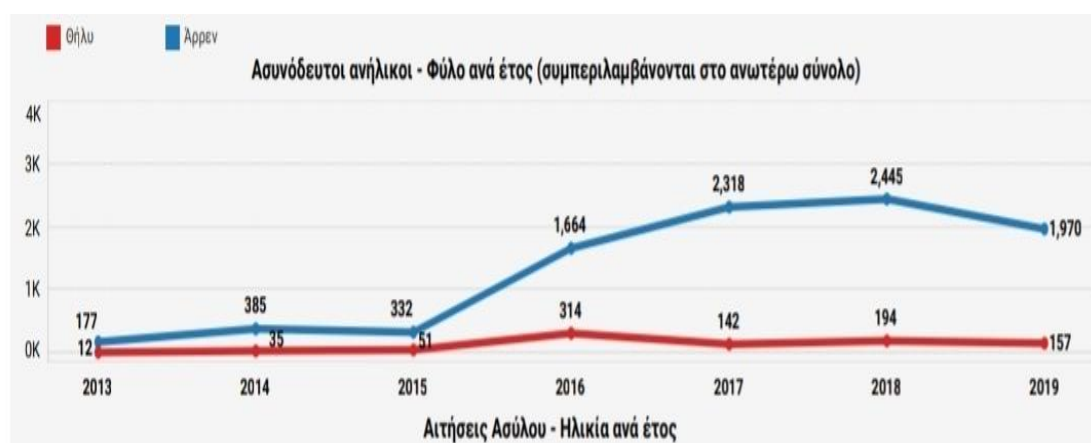
Κατά τα έτη 2006-2015, εισήλθαν στην Ελληνική επικράτεια 1.8 εκατομμύρια άνθρωποι, εκ των οποίων σχεδόν το 50% το τελευταίο έτος (απελάθηκαν 175.000 - οι περισσότεροι Αλβανικής καταγωγής). Στην περίοδο 2006-2011 οι εισροές αποτελούνταν σε ποσοστό 50% από ανθρώπους προερχόμενους από χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης και κυρίως από την Αλβανία (κυρίως οικονομικοί μετανάστες). Στην χρονική περίοδο 2012-2015, οι εισελθόντες σε ποσοστό άνω του 80% ήταν υπήκοοι της Συρίας, του Ιράκ και του Αφγανιστάν, με την συντριπτική πλειοψηφία να αφορά ανθρώπους που εγκατέλειψαν τις χώρες τους λόγω δικαιολογημένου φόβου (Δημογραφικά Νέα 2016).

Η μεγαλύτερη εισροή προσφύγων στο Ελληνικό έδαφος ξεκίνησε το 2015 και συνεχίστηκε μέχρι το Μάρτιο του 2016 (Αίτημα 2017), όπως φαίνεται και από το παρακάτω διάγραμμα. Το 2015 εισέρχονται 911.471 μετανάστες και πρόσφυγες. Ο αριθμός είναι τεράστιος αν αναλογιστούμε ότι το 2014 το αντίστοιχο ποσοστό αφορούσε 77.163 ανθρώπους. Είναι το μεγαλύτερο κύμα ανθρώπων που έχει δεχθεί η χώρα σε αυτή την ανθρωπιστική κρίση. Στον επόμενο χρόνο το ποσοστό μειώνεται κατακόρυφα στους 204.820 ανθρώπους. Η πτωτική τάση των εισροών συνεχίζεται το 2017 σε αισθητό αλλά μικρότερο βαθμό. Το 2018 παρατηρείται αύξηση των εισροών, σε 93.367. Το πρώτο εξάμηνο του 2019 καταγράφονται 39.125 συλληφθέντες. (Ελληνική Αστυνομία 2019).

Αριθμητικά Δεδομένα Ελληνικής Αστυνομίας

Μεγάλη αύξηση των αιτημάτων ασύλου από ασυνόδευτος ανήλικους εντοπίζεται στο Ελληνικό κράτος, σύμφωνα με την Υπηρεσία Ασύλου, από το 2015. Πιο συγκεκριμένα, το 2015 έγιναν 383 αιτήσεις ασύλου από ασυνόδευτα παιδιά, το 2016 εντοπίζονται 1.978 αιτήσεις, το 2017 υπήρξαν 2.460 αιτήσεις, το 2018 έγιναν 2.639 αιτήσεις και μέχρι τις 3 Οκτωβρίου του 2019 καταγράφηκαν 2.127 αιτήσεις ασύλου από ασυνόδευτα παιδιά. Στην συντριπτική πλειοψηφία τους οι ανήλικοι είναι αγόρια, όπως αποτυπώνεται και στο παρακάτω διάγραμμα (Υπηρεσία Ασύλου 2019).

Πηγή: Υπηρεσία Ασύλου 2019

Σύμφωνα με το Εθνικό Κέντρο Κοινωνικής Αλληλεγγύης, μέχρι τις 31.12.18 ο εκτιμώμενος αριθμός ασυνόδευτων παιδιών στην Ελλάδα ανέρχεται στους 3.741, εκ των οποίων το 93.8% ήταν αγόρια και το 6.2% ήταν κορίτσια. Τα παιδιά ηλικίας κάτω των 14 ετών αντιπροσωπεύουν το 7.2% του συνολικού πληθυσμού των ανηλίκων. Μέχρι τις 31.12.19 καταγράφηκαν συνολικά 5.301 ασυνόδευτοι ανήλικοι στην Ελλάδα. Από το ποσοστό αυτό, το 92.6% ήταν αγόρια, το 7.4% ήταν κορίτσια και τέλος το 8.7% ήταν παιδιά κάτω των 14 ετών. Αντίστοιχα, μέχρι τις 15.1.2020 εντοπίζονται 5.389 ασυνόδευτοι ανήλικοι πρόσφυγες, εκ των οποίων το 92.7% του πληθυσμού αντιστοιχεί σε αγόρια και μόνο το 7.3% ήταν κορίτσια. Εκτιμάται ότι το 8.8% του πληθυσμού των παιδιών ήταν κάτω των 14 ετών (Εθνικό Κέντρο Κοινωνικής Αλληλεγγύης, 2018, 2019, 2020).

Πηγή: Εθνικό Κέντρο Κοινωνικής Αλληλεγγύης 2020

Τα στοιχεία του 2020, όπως παρουσιάζονται στο παραπάνω διάγραμμα, δείχνουν ότι σχεδόν οι μισοί ασυνόδευτοι ανήλικοι προέρχονται από το Αφγανιστάν (43%). Επιπλέον, το 21% του πληθυσμού των παιδιών είναι από το Πακιστάν, το 12% από την Συρία και το 24% είναι από άλλες εθνικότητες. Αντίστοιχα είναι τα ποσοστά που καταγράφονται από την Υπηρεσία και για τα έτη 2018 και 2019, όπως αποτυπώνεται στα παρακάτω διαγράμματα (Εθνικό Κέντρο Κοινωνικής Αλληλεγγύης 2020).

Πηγή: Εθνικό Κέντρο Κοινωνικής Αλληλεγγύης 2019

Πηγή: Εθνικό Κέντρο Κοινωνικής Αλληλεγγύης 2018

Οι προσφυγικές εισροές στην Ελλάδα αυξήθηκαν κατακόρυφα το 2015. Μεγάλο μέρος των εισροών αποτελούνταν από ασυνόδευτους ανήλικους πρόσφυγες, με το μεγαλύτερο ποσοστό αιτημάτων ασύλου από ασυνόδευτα παιδιά να εντοπίζεται το έτος 2017. Η πλειοψηφία των παιδιών είναι αγόρια και έχει προσφυγικό προφίλ, αφού προέρχονται από χώρες με επικίνδυνες για την ζωή τους συνθήκες. Η ιδιότητά τους ως απροστάτευτα, ασυνόδευτα ανήλικα αρκεί για την προστασία τους από τον κρατικό μηχανισμό. Δεδομένου αυτών των συνθηκών το Ελληνικό κράτος πρέπει να είναι έτοιμο να υποστηρίξει τους ανθρώπους και τα ασυνόδευτα ανήλικα που βρίσκονται στην χώρα αλλά και να δεχθεί νέα κύματα εισροών στο μέλλον. Η Ευρωπαϊκή Ένωση και η Ελλάδα έχουν υποχρέωση να προστατεύσουν τους ανθρώπους που βρίσκονται σε κίνδυνο και ιδιαίτερα τα παιδιά, τα οποία χρήζουν ειδικής προστασίας. Στην συνέχεια της ενότητας θα γίνει διερεύνηση των πολιτικών που έχει θεσπίσει νομικά το Ελληνικό κράτος και των πρακτικών που χρησιμοποιούνται για τον σκοπό αυτό.

2. Πολιτικές του Ελληνικού Κράτους

Τα παιδιά, όπως αποτυπώθηκε στο προηγούμενο κεφάλαιο, προστατεύονται από ένα πλούσιο διεθνές και Ευρωπαϊκό νομικό καθεστώς προστασίας. Το νομικό καθεστώς μπορεί να δημιουργήσει ένα οργανωμένο πλέγμα προκειμένου το κράτος, μέσα στο πλαίσιο των πολιτικών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, να προστατεύσει επαρκώς τα παιδιά που βρίσκονται σε κίνδυνο. Η Ελλάδα, ως χώρα εισόδου για την Ευρώπη, έχει δεχθεί ένα μεγάλο κύμα προσφυγικών ροών και καλείται να προστατεύσει τον πληθυσμό, παρά τις δυσκολίες που χαρακτηρίζουν τον κρατικό μηχανισμό της. Στην ενότητα θα γίνει προσπάθεια ανάλυσης των πολιτικών που ακολουθεί το Ελληνικό κράτος προκειμένου να υποδεχθεί και να εντάξει τους ασυνόδευτους ανήλικους πρόσφυγες.

2.1. Εθνικό Νομικό Πλαίσιο

Σύμφωνα με την Ελληνική νομοθεσία (Π.Δ. 220/2007, Άρθρο 1) “Ασυνόδευτος ανήλικος είναι υπήκοος τρίτης χώρας ή ανιθαγενής ηλικίας κάτω των δεκαοκτώ ετών ο οποίος φθάνει στην Ελλάδα χωρίς να συνοδεύεται από ενήλικο υπεύθυνο για την φροντίδα του, σύμφωνα με το νόμο ή το έθιμο, για όσο χρόνο δεν έχει τεθεί υπό την ουσιαστική φροντίδα ενός τέτοιου προσώπου, ή ο ανήλικος που αφέθηκε ασυνόδευτος μετά την είσοδο του στην Ελλάδα.” Ένας διαφορετικός όρος για τους ασυνόδευτους ανήλικους είναι τα «παιδιά που έχουν χωρισθεί από τις οικογένειές τους» τα οποία είναι κάτω των 18 ετών και έχουν αποχωρισθεί από τους γονείς τους ή τον προηγούμενο υπεύθυνο, κατά το νόμο ή το έθιμο, αλλά όχι κατ’ ανάγκη από άλλους συγγενείς». Οπότε ο ασυνόδευτος ανήλικος είναι πιθανό να συνοδεύεται από άλλα μέλη της οικογένειάς του, που δεν είναι κατ’ ανάγκη υπεύθυνα κατά το νόμο ή το έθιμο, άρα δεν έχουν την ικανότητα να αναλάβουν την ευθύνη της συνοδείας του.

Η παιδική ηλικία προστατεύεται από το Ελληνικό Σύνταγμα ανεξάρτητα από την εθνικότητα και το νομικό καθεστώς στο οποίο ανήκει εφόσον ο ανήλικος βρίσκεται εντός της ελληνικής επικράτειας³. Η Ελλάδα έχει κυρώσει τη Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού (Ν.2101/1992). Ως διεθνές νομικό κείμενο, υπερισχύει έναντι

---

³ Άρθρα 21 (1) και 5 (2) του Συντάγματος της Ελλάδας.

του εθνικού, το οποίο πρέπει να λειτουργεί σύμφωνα με τη Σύμβαση. Σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης, η Ελλάδα είναι υποχρεωμένη να συμμορφώνεται με τους κανονισμούς που έχει συνυπογράψει και με την δικαιοδοσία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Σε περίπτωση που οι αστυνομικές αρχές εντοπίσουν παιδί χωρίς στέγη ή χαρτιά θα πρέπει να ειδοποιούν τον τοπικό Εισαγγελέα (Σαράντου και Θεοδωροπούλου 2019).

Το Προεδρικό Διάταγμα 114/2010 τροποποιήθηκε και ισχύει η «Καθιέρωση ενιαίας διαδικασίας αναγνώρισης σε αλλοδαπούς και ανιθαγενείς του καθεστώτος του πρόσφυγα ή δικαιούχου επικουρικής προστασίας σε συμμόρφωση προς την Οδηγία 2005/85/EK του Συμβουλίου «σχετικά με τις ελάχιστες προδιαγραφές για τις διαδικασίες με τις οποίες τα κράτη μέλη χορηγούν και ανακαλούν το καθεστώς του πρόσφυγα» (Υπηρεσία Ασύλου 2019).

Στην υποδοχή των ασυνόδευτων ανήλικων συμπεριλαμβάνεται η καταγραφή των στοιχείων, των δαχτυλικών αποτυπωμάτων, η εξακρίβωση της ταυτότητας, της ιθαγένειας και ο ιατρικός έλεγχος. Επίσης παρέχονται υπηρεσίες ψυχοκοινωνικής στήριξης. Εάν κατά την διαδικασία ταυτοποίησης του ανήλικου προκύψει αμφιβολία σχετικά με την ηλικία του, ο Διοικητής του κέντρου μπορεί να τον παραπέμψει σε διαδικασία διαπίστωσης ανηλικότητας (Υπουργική Απόφαση 92490/2013) μέσω ιατρικού ελέγχου. Έως την έκβαση της απόφασης το πρόσωπο αντιμετωπίζεται ως ανήλικο. Κατά τον νόμο προβλέπεται δυνατότητα αμφισβήτησης των αποτελεσμάτων της άνω διαδικασίας (Σαράντου και Θεοδωροπούλου 2019).

Η ανηλικότητα ορίζει τις διαδικασίες εκπροσώπησης, φιλοξενίας, κράτησης και δυνατότητας προστασίας από το διεθνές πλαίσιο κατά την παραπομπή του προσώπου στο Περιφερειακό Κέντρο Ασύλου ή κατά την επιστροφή του. Τα παιδιά τα οποία είναι ασυνόδευτα δεν περνάνε από την ίδια διαδικασία που ακολουθείτε στα σύνορα, όπου σε πολλές περιπτώσεις οι εισελθόντες επιστρέφονται στην Τουρκία. Ουσιαστικά δεν υπάρχει κανένα προαπαιτούμενο για την εξέταση του αιτήματος ασύλου από τους ασυνόδευτους ανήλικους. Η ηλικία καθορίζει την διαδικασία που ακολουθείτε προκειμένου το πρόσωπο να επανενωθεί με την οικογένειά του (Σαράντου και Θεοδωροπούλου 2019). Η αντίληψη ότι οι ασυνόδευτοι ανήλικοι πρόσφυγες είναι πρώτα από όλα παιδιά, είναι υψίστης σημασίας για την διαδικασία που θα ακολουθηθεί από τις αρχές υποδοχής (Stone 2000). Εφόσον δεν υπάρχει πρόσβαση στο ιστορικό

τους, γίνεται ανάλυση του αναπτυξιακού, του ιατρικού ιστορικού και του τρόπου συμπεριφοράς τους. Κύριος στόχος είναι η καταγραφή των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών ανάλογα με την ηλικία, το φύλο, τις προτιμήσεις και τον βαθμό αναγκών που έχει το κάθε παιδί (Buchanan and Kallinikaki 2018: 8).

Σύμφωνα με το Ν.4052/2012, άρθρο 89: «Στην περίπτωση παράνομης απασχόλησης ανηλίκου πολίτη τρίτης χώρας που είναι ασυνόδευτος, η αρμόδια Εισαγγελική Αρχή προβαίνει σε κάθε αναγκαία ενέργεια για να προσδιορίσει την ταυτότητα και την ιθαγένειά του και για να θεμελιώσει το γεγονός ότι δεν συνοδεύεται. Καταβάλλει κάθε προσπάθεια για τον ταχύτερο δυνατό εντοπισμό της οικογένειάς του και λαμβάνει αμέσως τα απαραίτητα μέτρα για να εξασφαλίσει τη νομική του εκπροσώπηση και, εφόσον χρειάζεται, την εκπροσώπηση του στο πλαίσιο της ποινικής διαδικασίας. Ο αρμόδιος Εισαγγελέας Ανηλίκων ή, όπου δεν υφίσταται Εισαγγελέας Ανηλίκων, ο αρμόδιος Εισαγγελέας Πρωτοδικών, εάν δεν βρεθεί η οικογένεια του ανηλίκου ή εάν κρίνει ότι υπό τις συγκεκριμένες συνθήκες ο επαναπατρισμός του δεν εξυπηρετεί το συμφέρον του, μπορεί να διατάσσει κάθε πρόσφορο μέτρο για την προστασία του μέχρι την έκδοση απόφασης από το Δικαστήριο...» (Νομοθεσία 2012).

Η παραμονή στην Ελλάδα μπορεί να επιτραπεί είτε γιατί το πρόσωπο αναγνωρίστηκε ως πρόσφυγας, είτε με την παροχή της προστασίας του ανθρωπιστικού καθεστώτος, όταν ο επαναπατρισμός δεν προσφέρει ασφάλεια λόγω προβλημάτων υγείας που έχει το άτομο ή/και για λόγους που συνδέονται με το συμφέρον του παιδιού. Οι υπηρεσίες πρόνοιας είναι υπεύθυνες για την αξιολόγηση της κατάστασης του προσώπου (σύμφωνα με την ηλικία, το φύλο, το ιστορικό του κ.α.). Ο ανήλικος τοποθετείται σε ανάδοχη οικογένεια ή μεταφέρεται σε κέντρα για νέους, όπου παρέχονται υποστηρικτικές υπηρεσίες, μέσω μεταβατικών προγραμμάτων, με σκοπό την μελλοντική ανεξαρτητοποίησή τους. Ο επαναπατρισμός πρέπει να εφαρμόζεται μόνο στην περίπτωση που συνάδει με το βέλτιστο συμφέρον του παιδιού και υπό συγκεκριμένες ενέργειες που υπαγορεύει η Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Παιδιού (Ρομπόκου 2007: 121).

Η Υπηρεσία Πρώτης Υποδοχής (Ίδρυση με τον Ν3907/2011) στοχεύει στην διαχείριση των παράτυπα εισελθόντων υπηκόων τρίτων χωρών. Τα Κέντρα Υποδοχής και Ταυτοποίησης (ΚΥΤ) βρίσκονται στα κύρια σημεία εισόδου στην Ελλάδα. Στην αρμοδιότητα των ΚΥΤ υπάγονται οι ανοιχτές δομές προσωρινής φιλοξενίας. Σύμφωνα

με τον Ν.4375/2016 προβλέπεται η λειτουργία των υπηρεσιών Υποδοχής και Ταυτοποίησης, οι οποίες έχουν σκοπό την καταγραφή και εξακρίβωση των στοιχείων των υπηκόων τρίτων χωρών ή ανιθαγενών που εισέρχονται παράνομα στη χώρα (Υπηρεσία Ασύλου 2019). Από το 2017 έχει αναβαθμιστεί η διαδικασία υποδοχής και ταυτοποίησης με νέες υπηρεσίες σε μεγάλες πόλεις ανά την Ελλάδα, σε κύριες πύλες εισόδου εισροών. Οι δομές αυτές έχουν αντικαταστήσει μεμονωμένες υπηρεσίες τοπικής αυτοδιοίκησης. Στις δομές αυτές κοινωνικοί λειτουργοί, ψυχολόγοι και διερμηνείς έχουν προστεθεί στο προσωπικό της αστυνομίας και του FronDEX (Buchanan and Kallinikaki 2018: 5).

Τα ανήλικα ασυνόδευτα πρόσωπα, εφόσον αντιμετωπίζονται ως ευάλωτα, τυγχάνουν ειδικής μεταχείρισης σε σχέση με τον γενικό πληθυσμό. Η Υπηρεσία Πρώτης Υποδοχής παρέχει, σύμφωνα με την νομοθεσία, αξιοπρεπείς συνθήκες υποδοχής και ταυτοποίησης μέσα από εξακρίβωση των στοιχείων, καταγραφή, ιατρικό έλεγχο και παροχή της απαραίτητης υποστήριξης. Τα πρόσωπα πρέπει να ενημερώνονται για τα δικαιώματά τους και προβλέπεται ειδική μέριμνα για ευάλωτες ομάδες, όπως είναι οι ασυνόδευτοι ανήλικοι. Οι Υπηρεσίες Πρώτης Υποδοχής πρέπει να μεριμνούν για τον διαχωρισμό των αιτούντων άσυλο όσον αφορά τις ευάλωτες ομάδες του πληθυσμού και την μεταφορά τους σε κατάλληλες δομές φιλοξενίας, στην Υπηρεσία Ασύλου (για εκείνους που θέλουν να αιτηθούν διεθνούς προστασίας) ή στις αρμόδιες αρχές (Αστυνομία, Διεθνής Οργανισμός Μετανάστευσης) για τις διαδικασίες επιστροφής που προβλέπονται. Στο παιδί πρέπει να παρέχεται ιατρική και ψυχοκοινωνική υποστήριξη και αξιολόγηση από ειδικούς που βρίσκονται στην δομή Υποδοχής. Τα παιδιά μπορεί να μεταφερθούν για προσωρινή φιλοξενία ή σε ανοιχτές δομές φιλοξενίας⁴ για υπηκόους τρίτων χωρών πριν την οριστική μεταφορά τους (Σαράντου, Θεοδωροπούλου 2019).

Σύμφωνα με τον Νόμο 2447/1996 ανεξάρτητα από το νομικό καθεστώς που τυγχάνει να βρίσκεται ένα παιδί πρέπει να εξασφαλίζεται η νομική εκπροσώπησή του (Σαράντου και Θεοδωροπούλου 2019). Τα ασυνόδευτα παιδιά πρέπει να έχουν την δυνατότητα εκπροσώπησης, η οποία εξασφαλίζεται μέσω Εισαγγελέα ανηλίκων ή του Εισαγγελέα Πρωτοδικών, ο οποίος ενεργεί προσωρινά ως επίτροπος. Επιπλέον πρέπει να

---

⁴ Ανοιχτές Δομές Φιλοξενίας – Ασφαλείς Ζώνες για ανήλικα στις ανοιχτές δομές φιλοξενίας της ενδοχώρας, που υπάγονται στην Υπηρεσία Υποδοχής και Ταυτοποίησης

εξασφαλίζεται η στέγαση των ανηλίκων σε συγγενείς, ανάδοχες οικογένειες ή άλλους χώρους φιλοξενίας κατάλληλα διαμορφωμένους για παιδιά. Απαραίτητο είναι οι αρχές να διασφαλίζουν την στέγαση των αδερφών μαζί και να ενεργούν προκειμένου να εντοπιστούν μέλη της οικογένειας των ανηλίκων. Η αλλαγή διαμονής του ανηλίκου πρέπει όσο το δυνατόν να περιορίζεται. Το προσωπικό που ασχολείται με τις υποθέσεις των ανηλίκων πρέπει να είναι επαρκώς καταρτισμένο (Υπουργείο Εσωτερικών 2016).

Κατά την εγχώρια νομοθεσία, τα ασυνόδευτα ανήλικα παιδιά απολαμβάνουν τα ίδια δικαιώματα στην εκπαίδευση, την κατάρτιση, την υγεία, την γλωσσική υποστήριξη με τα υπόλοιπα παιδιά που ζουν στο Ελληνικό έδαφος (Ρομπόκου 2007: 121). Ο Ν.4251/2014 ορίζει τις διαδικασίες εισόδου, εξόδου από την χώρα και την άσκηση ελέγχου των διαδικασιών αυτών. Ορίζονται οι γενικές προϋποθέσεις για το δικαίωμα διαμονής σε πολίτες τρίτων χωρών και οι κατηγορίες αδειών διαμονής στην χώρα. Στο άρθρο 21 (κεφάλαιο ΣΤ') ορίζονται τα κοινά δικαιώματα των πολιτών τρίτων χωρών. Σύμφωνα με το άρθρο: «Ανήλικοι πολίτες τρίτων χωρών, που διαμένουν στην ελληνική επικράτεια, υπάγονται στην υποχρεωτική σχολική φοίτηση, όπως και οι ημεδαποί. Οι ανήλικοι πολίτες τρίτων χωρών, που φοιτούν σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης, έχουν, χωρίς περιορισμούς, πρόσβαση στις δραστηριότητες της σχολικής ή εκπαιδευτικής κοινότητας» (Νομοθεσία 2014).

Οι διατάξεις που αφορούν τα παιδιά είναι διασκορπισμένες σε μεγαλύτερου εύρους νομοθετήματα (όπως η υποδοχή και η διαδικασία ασύλου) και/ή σχετικές κρατικές υπηρεσίες. Η ευθύνη της εφαρμογής του πλαισίου προστασίας του παιδιού διακλαδώνεται σε αρκετές διαφορετικές δημόσιες αρχές (Σαράντου και Θεοδωροπούλου 2019). Οι υπηρεσίες πρόνοιας υποχρεούνται να αξιολογούν την εκάστοτε περίπτωση και να μεταφέρουν τα ανήλικα πρόσωπα σε υπηρεσίες που καλύπτουν τις ανάγκες τους, όπως ανάδοχες οικογένειες και τα κέντρα νεότητας. Το Υπουργείο Εσωτερικών υποχρεούται να εξετάζει κατά προτεραιότητα τις αιτήσεις των ανηλικών ασυνόδευτων προσώπων (Ρομπόκου 2007: 121).

Η νομική αναγνώριση των δικαιωμάτων των ανηλίκων είναι ικανοποιητικά εξασφαλισμένη από το νομικό πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, το οποίο ενστερνίζεται η Ελλάδα. Το Ελληνικό κράτος ενισχύει με δικές της πολιτικές και νομικές πρωτοβουλίες την κοινωνική προστασία των ανηλίκων. Θεωρητικά οι πολιτικές καλύπτουν ένα ευρύ φάσμα αναγκών που προκύπτουν σε ένα ανήλικο

ασυνόδευτο πρόσωπο. Η προσπάθεια οριοθέτησης μιας προστατευμένης και αξιοπρεπής ζωής είναι καθοριστικοί παράμετροι για την διαβίωση του ανηλίκου σε ένα κατάλληλο περιβάλλον. Παρ' όλα αυτά η νομική κατοχύρωση των δικαιωμάτων του παιδιού δεν αρκεί για την εξασφάλιση της αξιοπρεπής διαβίωσής τους. Στην ενότητα που ακολουθεί θα γίνει προσπάθεια διερεύνησης της πρακτικής εφαρμογής των πολιτικών από το Ελληνικό κράτος.

2.2. Προβλήματα Κατά την Υλοποίηση της Ισχύουσας Νομοθεσίας

Στόχος της υποενότητας είναι η κωδικοποίηση των προβλημάτων που έχουν διατυπωθεί στη βιβλιογραφία και σε εκθέσεις φορέων σχετικά με το στάδιο της εφαρμογής της ισχύουσας νομοθεσίας. Πολύ πριν από την οικονομική και την "προσφυγική" κρίση, η προστασία των προσφύγων και των ασυνόδευτων ανηλίκων αποτελούσε ένα μακροχρόνιο, δυσχερές ζήτημα για το Ελληνικό κράτος. Μέσα στα χρόνια η Ελλάδα έχει γίνει δέκτης πολλών επικρίσεων λόγω της μη τήρησης Διεθνών και Ευρωπαϊκών υποχρεώσεων σύμφωνα με κείμενα για την διασφάλιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, του ευρωπαϊκού κεκτημένου και του ασύλου. Οι ανάρμοστες συνθήκες υποδοχής, διαβίωσης, οι μη προσβάσιμες συνθήκες για το άσυλο και το πλαίσιο επαναπροωθήσεων είναι μερικά από τα σημεία για τα οποία έχει επικριθεί η Ελλάδα (Σαράντου και Θεοδωροπούλου 2019).

Τα ασυνόδευτα παιδιά είναι εξ ορισμού η πιο ευάλωτη ομάδα του προσφυγικού πληθυσμού. Παρόλα αυτά, τα παιδιά είναι αποδέκτες απάνθρωπης μεταχείρισης (Σαράντου και Θεοδωροπούλου 2019). Η διαδικασία της συνέντευξης του ανηλίκου κατά την υποδοχή του στην χώρα είναι πολύ σύντομη και διαρκεί περίπου 15 λεπτά. Ο ανήλικος δεν έχει την ευκαιρία να εξηγήσει τους λόγους εκτοπισμού του (France terre d'asile). Πολλά παιδιά έχουν χάσει το πιστοποιητικό γέννησής τους. Ως αποτέλεσμα καλούνται να εκδώσουν νέα έγγραφα για να έχουν δυνατότητα εγγραφής στο σχολείο, στην νομική προστασία και σε άλλες υπηρεσίες. Οι αρχές γνωρίζουν ότι τα παιδιά πολλές φορές προσπαθούν να αποφύγουν την ταυτοποίηση και την καταγραφή. Το γεγονός αυτό προκύπτει κυρίως λόγω του φόβου προς την αστυνομία και την κράτηση. Κατά την διάρκεια της διαδικασίας ταυτοποίησης δεν ακολουθούνται οι ίδιες, προβλεπόμενες Οδηγίες σε όλα τα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Ως αποτέλεσμα στα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης εντοπίζεται ασυνέπεια στον

προσδιορισμό της ηλικίας, με διαφορετικό καθεστώς στην προστασία και την φροντίδα τους (Buchanan and Kallinikaki 2018: 5).

Το χειμώνα του 2016 λόγω της μεγάλης πίεσης για διαμονή των ασυνόδευτων ανήλικων προσφύγων που φθάνουν από διαφορετικές πύλες εισόδου στο Ελληνικό έδαφος, το Υπουργείο Μετανάστευσης λαμβάνει δύο αποφάσεις. Σε συνεννόηση με το Υπουργείο Απασχόλησης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης γίνεται χρήση κτηρίων που ανήκαν σε ιδρύματα (πρώην ορφανοτροφεία) για την προστασία των ασυνόδευτων ανήλικων προσφύγων. Επιπλέον, δημιουργείται ένας ξεχωριστός χώρος για την προστασία των ασυνόδευτων ανήλικων προσφύγων, οι ασφαλείς ζώνες φιλοξενίας. Στόχος ήταν να δημιουργηθούν έως και 30 θέσεις φιλοξενίας σε κάθε ένα από τα 30 κέντρα υποδοχής προσφυγικού πληθυσμού (Εθνικό Κέντρο Κοινωνικής Αλληλεγγύης 2017). Παρά την προσπάθεια διεύρυνσης των θέσεων φιλοξενίας για τους ασυνόδευτους ανήλικους, πολλοί παραμένουν στις λίστες αναμονής (Buchanan and Kallinikaki 2018: 5).

Οι ασυνόδευτοι ανήλικοι φιλοξενούνται σε ασφαλείς ζώνες (σε ανοιχτές δομές φιλοξενίας - safe zones), σε ξενοδοχεία (χώροι επείγουσας φιλοξενίας), σε ξενώνες και σε διαμερίσματα υποστηριζόμενης διαβίωσης. Οι δύο πρώτες μορφές φιλοξενίας έχουν δημιουργηθεί ως απάντηση στον αυξανόμενο αριθμό ασυνόδευτων και χωρισμένων από την οικογένειά τους ανηλίκων στα νησιά. Η μόνη μακροχρόνια διαμονή για παιδιά, που διατίθεται στην Ελλάδα, είναι οι δομές φιλοξενίας ανηλίκων (ξενώνες, διαμερίσματα ημιαυτόνομης διαβίωσης) (ΕΚΚΑ 2020). Τα ασυνόδευτα παιδιά είναι πιθανό να στεγάζονται και σε καταλήψεις στέγης, σε διαμερίσματα μαζί με ενήλικες υπηκόους τρίτων χωρών και σε ανοιχτά κέντρα φιλοξενίας (έξω από τα safe zones) προκειμένου να αποφύγουν την διαμονή στο δρόμο (Σαράντου και Θεοδωροπούλου 2019) ή να βρίσκονται υπό προστατευτική φύλαξη σε αστυνομικά τμήματα. Η διαδικασία υποδοχής και στέγασης μεταβάλλεται από την διαθεσιμότητα στα κέντρα υποδοχής προσφύγων (Buchanan and Kallinikaki 2018: 5). Οι ασυνόδευτοι ανήλικοι μπορεί να κρατηθούν από μέρες έως και μήνες στα σύνορα της χώρας στα Κέντρα Υποδοχής και Ταυτοποίησης. Χαρακτηριστική είναι η έκθεση του Συμβουλίου για τους Πρόσφυγες, όπου καταγράφεται ότι το 2012 κρατούνταν τουλάχιστον 572 ασυνόδευτοι ανήλικοι στο κέντρο κράτησης στο Φυλάκιο της Ορεστιάδας, μη έχοντας την δυνατότητα προαυλισμού για ένα μήνα (France terre d'asile).

Σύμφωνα με τα τελευταία στοιχεία (15.4.2020) που διατίθενται από το Εθνικό Κέντρο Κοινωνικής Αλληλεγγύης, οι ασυνόδευτοι ανήλικοι ανέρχονται σε 5.181, εκ των οποίων το 92.8% είναι αγόρια. Μόνο οι 1.426 διαμένουν σε διαμερίσματα ή μόνιμες δομές φιλοξενίας, οι 626 διαμένουν σε ξενοδοχεία, ασφαλείς ζώνες και δομές επείγουσας φιλοξενίας. Η πλειοψηφία των παιδιών, 3.129 ανήλικοι διαμένουν σε ακατάλληλες στεγαστικές συνθήκες (ΚΥΤ, άτυπες/επισημασμένες συνθήκες στέγασης, προστατευτική φύλαξη, ανοιχτές δομές φιλοξενίας) (Εθνικό Κέντρο Κοινωνικής Αλληλεγγύης 2020). Επομένως είναι προφανές ότι οι λύσεις που έχουν δοθεί ως τώρα είναι ανεπαρκείς, τόσο ποσοτικά, όσο και ποιοτικά.

Το ελληνικό σύστημα πρόνοιας πρακτικά δεν παρέχει επαρκή προστασία και εγγυήσεις για την παραμονή και την κοινωνική ένταξη των ασυνόδευτων αιτούντων διεθνούς προστασίας. Συνήθης πρακτική είναι η παραμονή των παιδιών σε αστυνομικά τμήματα, σε συνθήκες που δεν καλύπτουν τα Ευρωπαϊκά πρότυπα και τις βασικές τους ανάγκες (Ρομπόκου 2007: 113). Πολλά παιδιά μένουν εγκαταλελειμμένα στο δρόμο, όπου βρίσκονται αποκλεισμένα από κάθε βοήθημα, στήριξη και εκπροσώπηση. Ακόμα και μετά από την τοποθέτηση των ανηλίκων σε δομές, παρατηρείτε το φαινόμενο εγκατάλειψης της δομής και επιστροφής στο δρόμο (Σαράντου και Θεοδωροπούλου 2019). Συνολικά, πολλές από τις δομές φιλοξενίας δεν ήταν σε κατάσταση για την διαμονή και την εκπλήρωση των αναγκών των παιδιών διότι είναι απομονωμένες ή/και συχνά έχουν έλλειψη χρηματοδότησης και προσωπικού. Η απουσία ύπαρξης νομικής εκπροσώπησης, επιτροπείας, επίσημης και κρατικής διαδικασίας για την εκτίμηση και τον καθορισμό του βέλτιστου συμφέροντος του παιδιού και η ταυτόχρονη ανεπάρκεια των υπηρεσιών υποδοχής και η μη υλική υποστήριξη κατέστησαν μάταιη την ελπίδα για λύσεις (Ελληνικό Συμβούλιο για τους Πρόσφυγες 2015).

Οι υπάρχουσες δομές φιλοξενίας ασυνόδευτων ανηλίκων είναι εξαιρετικά ανεπαρκείς συγκριτικά με τον αριθμό των παιδιών που πρέπει να στεγαστούν και των αναγκών που προκύπτουν. Οι δομές αντιμετωπίζουν σημαντικά οικονομικά προβλήματα που οδηγούν σε σοβαρές ελλείψεις, αδυναμία κάλυψης των λειτουργικών τους εξόδων και έλλειψη προσωπικού. Λόγω του μικρού αριθμού τους και της ανεπάρκειας των δομών φιλοξενίας οι ασυνόδευτοι ανήλικοι αντιμετωπίζουν πολύ συχνά απάνθρωπες συνθήκες εγκλεισμού και υφίστανται κράτηση (Σπυροπούλου 2016). Η έννοια «βιώσιμες λύσεις», τα μέτρα και ο σχεδιασμός σε συγκεκριμένο πλαίσιο για την ένταξη των ανηλίκων, είναι ακόμα και σήμερα άγνωστες στις ελληνικές αρχές και την

ελληνική νομοθεσία. Παρ' όλο την πρόοδο που έχει σημειωθεί στην Ελλάδα, υπάρχουν ακόμα ζητήματα που δεν έχουν αντιμετωπιστεί (Σαράντου και Θεοδοροπούλου 2019).

2.2.2. Παραβάσεις του Ελληνικού Κράτους στην Κράτηση Ανηλίκων

Η έρευνα του παρατηρητηρίου για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα το 2017 σε επιστολή προς το Ελληνικό Υπουργείο Μεταναστευτικής Πολιτικής, σημείωσε ότι ο αριθμός των ασυνόδευτων ανήλικων προσφύγων που βρίσκονταν υπό αστυνομική κράτηση αυξήθηκε από 2 παιδιά το 2016, σε 117 παιδιά το 2017. Διαπιστώθηκε ότι πολλοί ασυνόδευτοι ανήλικοι πρόσφυγες κρατήθηκαν για εβδομάδες, ακόμα και για μήνες, σε μικρά και πολυπληθή αστυνομικά τμήματα. Σε κάποιες περιπτώσεις, κρατήθηκαν με ενήλικες, παραβιάζοντας τους διεθνείς και εθνικούς νόμους περί διαχωρισμού των ενηλίκων με παιδιά που βρίσκονται υπό κράτηση (Human Rights Watch 2017).

Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου εξέδωσε ασφαλιστικά μέτρα για την κράτηση των ανήλικων ασυνόδευτων στην Ελλάδα στις 20.9.2019. Εντοπίστηκαν από κλιμάκιο της ΜΚΟ “Άρσις” 20 ανήλικοι που βρίσκονταν κρατούμενοι στο Αστυνομικό τμήμα του Κολωνού, υπό συνθήκες που αποτελούν απάνθρωπη και εξευτελιστική μεταχείριση. Για κανένα από τα παιδιά δεν είχε οριστεί επίτροπος και δεν υπήρχε καμία ενημέρωση σχετικά με τον λόγο και την χρονική διάρκεια κράτησής τους. Συνολικά κρατούνταν 20 ασυνόδευτοι ανήλικοι, από τους οποίους 14 παιδιά κρατούνταν για λόγους προστατευτικής φύλαξης, ενώ 6 για λόγους επιστροφής ή απέλασης. Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου υπέδειξε στην Ελληνική Κυβέρνηση την μεταφορά των ανηλίκων σε κατάλληλες δομές φιλοξενίας και την διασφάλιση χορήγησης κατάλληλων συνθηκών υποδοχής.

Στο τμήμα του Κολωνού καταγράφηκε κράτηση σε κελιά χωρίς φυσικό φωτισμό, εξαερισμό και δυνατότητα προαυλισμού. Δεν υπήρχαν στρώματα, σεντόνια και οι κρατούμενοι κοιμούνταν σε κουβέρτες στο τσιμέντο. Η σίτιση ήταν ανεπαρκής και υπήρχε μόνο βραδινό. Έλλειψη καταγράφηκε σε είδη πρώτης ανάγκης και οι συνθήκες υγιεινής και καθαριότητας ήταν απαράδεκτες. Παιδιά με προβλήματα υγείας δεν είχαν την κατάλληλη φαρμακευτική φροντίδα και μεταφέρθηκαν από την οργάνωση στο

νοσοκομείο. Τέλος, δεν υπήρχε καμία υπηρεσία διερμηνείας, ψυχοκοινωνικής, ιατρικής και νομικής υποστήριξης.

Στο Προαναχωρησιακό Κέντρο Κράτησης Αμυγδαλέζας η κράτηση των ανηλίκων γίνονταν σε container. Σε περίοδο άνω των 3 μηνών, υπήρχε έλλειψη κρεβατιών με στρώματα για όλους τους ανήλικους και δεν υπήρχαν σεντόνια. Δεν υπήρχε υπηρεσία διερμηνείας και νομικής υποστήριξης των παιδιών. Πλημμελείς κρίνονται οι υπηρεσίες ψυχοκοινωνικής στήριξης και οι ιατροφαρμακευτικές υπηρεσίες (Αρσις 2019).

Η κράτηση των ασυνόδευτων ανηλίκων σε αστυνομικά τμήματα δεν αποτελεί εξαίρεση, είναι μια πάγια πρακτική που χαρακτηρίζει τις Αστυνομικές Αρχές. Όπως κατατέθηκε στο δικαστήριο τα αστυνομικά τμήματα λογίζονται από το κράτος ως “χώροι κράτησης ανηλίκων”. Μάλιστα η κράτηση σε κάποιες περιπτώσεις είχε διάρκεια πάνω από 40 ημέρες, ενώ στο Προαναχωρησιακό Κέντρο Κράτησης Αμυγδαλέζας έως και τρεις μήνες.

Ο αριθμός των ασυνόδευτων ανηλίκων προσφύγων που είναι κρατούμενοι σε αστυνομικά τμήματα και κέντρα κράτησης, όπως το ΠΡΟΚΕΚΑ Αμυγδαλέζας, υπό το καθεστώς της προστατευτικής φύλαξης αυξάνεται συνεχώς (από 127 στις 15.4.2019 έχει ανέλθει σε 298 στις 15.4.2020). Σύμφωνα με τα στοιχεία του Εθνικού Κέντρου Κοινωνικής Αλληλεγγύης, μέχρι τις 31 Μαΐου 2020, βρίσκονταν σε κράτηση υπό το καθεστώς της προστατευτικής φύλαξης 206 ασυνόδευτοι ανήλικοι (ΕΚΚΑ 2020). Επομένως είναι προφανές ότι οι λύσεις που έχουν δοθεί ως τώρα είναι ανεπαρκείς τόσο ποσοτικά όσο και ποιοτικά. Οι παραπάνω πρακτικές μαρτυρούν την απόσταση που υπάρχει ανάμεσα στο θεσμοθετημένο πλαίσιο που περιβάλλει την προστασία των ανηλίκων στην Ελλάδα και στον τρόπο που το κράτος επιλέγει να τους αντιμετωπίσει πρακτικά.

3. Συμπεράσματα Θεωρητικού Μέρους

Η Κοινωνική Πολιτική έχει καθοριστικό ρόλο στην ευημερία των ανθρώπων. Η Κοινωνική Πολιτική στοχεύει στην μείωση της κοινωνικής ανισότητας μέσα από την καταπολέμηση των κοινωνικών προβλημάτων και την βελτίωση του ποιοτικού επιπέδου διαβίωσης. Ο 18ος αιώνας ήταν καθοριστικός για την πορεία της ανηλικότητας ως κοινωνικής κατασκευής. Η παιδική ηλικία πρώτη φορά αυτονομείται και γίνεται αντιληπτή ως μια κατηγορία που χρήζει ιδιαίτερης μεταχείρισης. Οι ανήλικοι ασυνόδευτοι πρόσφυγες πρέπει να αντιμετωπίζονται ως παιδιά και να τηρούνται όλες οι απαραίτητες ενέργειες για την προστασία τους. Η Διεθνής Σύμβαση Δικαιωμάτων του ΟΗΕ (1989), και άλλες διακηρυκτικού τύπου πολιτικές, όπως διατυπώθηκαν στα προηγούμενα κεφάλαια, υποδεικνύουν το πλαίσιο πολιτικών που πρέπει να εφαρμόζεται.

Είναι υποχρέωση της χώρας υποδοχής να μεριμνά για την όσο το δυνατόν βέλτιστη αντιμετώπιση του ανηλίκου. Στα δικαιώματα του ασυνόδευτου ανηλίκου πρόσφυγα συμπεριλαμβάνεται ο ορισμός επιτρόπου για την δρομολόγηση όλων των δικαιωμάτων που απορρέουν από την ιδιότητά του. Η στεγαστική μέριμνα αποτελεί κομβικό σημείο για την προστασία του ανηλίκου προσώπου. Επιπλέον, η πολιτεία πρέπει να λαμβάνει τα απαραίτητα μέτρα για την αξιοπρεπή στέγαση του παιδιού.

Οι ασυνόδευτοι ανήλικοι πρόσφυγες κατά την άφιξή τους στα Ευρωπαϊκά σύνορα έχουν υποστεί ένα επίπονο ταξίδι και έχουν αίσθημα ανασφάλειας. Αν και ο αριθμός των ασυνόδευτων ανηλικών προσφύγων στην σημερινή Ελληνική επικράτεια είναι διαχειρίσιμος, εντοπίζεται απροθυμία της χώρας προς εφαρμογή ενός πολύπλευρου σχεδίου κοινωνικής παρέμβασης. Η Ελλάδα δεν ήταν έτοιμη για την υποδοχή και προστασία των ανηλικών. Η αύξηση των ροών προς το Ελληνικό έδαφος χαρακτηρίστηκε ως "προσφυγική κρίση" αλλά ουσιαστικά ήταν μια κρίση διαχείρισης υποδοχής και ένταξης.

Οι διατάξεις για τους ανήλικους είναι διασκορπισμένες σε ευρύτερα νομοθετήματα⁵ και δεν υπάρχει ένα ενιαίο κείμενο ή μια αρμόδια αρχή που να τους αφορά. Ο θεσμός της επιτροπείας είναι ένα σημαντικό εργαλείο διότι συνδέεται με όλα τα δικαιώματα του ανηλίκου και τις διαδικασίες που πρέπει να ακολουθούνται για την εξασφάλιση

---

⁵ βλέπε: διαδικασία ασύλου, υποδοχής

του "Βέλτιστου Συμφέροντος για το Παιδί". Παρόλα αυτά ο θεσμός λειτουργεί στην πράξη μόνο σε υποτυπώδες επίπεδο. Όπως αναφέρθηκε στα προηγούμενα κεφάλαια μικρός αριθμός παιδιών διαβιώνει σήμερα σε διαμερίσματα ή μόνιμες δομές φιλοξενίας, ενώ η πλειοψηφία των παιδιών διαμένει σε ακατάλληλες στεγαστικές συνθήκες. Η κοινωνική προστασία των παιδιών σε επίπεδο παροχής υπηρεσιών έχει άμεση σχέση με τις συνθήκες στέγασής τους.

Μέσα από την έρευνα που ακολουθεί θα γίνει προσπάθεια αποτύπωσης των συνθηκών με τις οποίες έρχονται αντιμέτωποι οι ασυνόδετοι ανήλικοι πρόσφυγες στην Ελληνική επικράτεια. Η προστασία των παιδιών θα αναλυθεί όσον αφορά τις στεγαστικές παροχές και την κοινωνική προστασία τους. Η διαδικασία αξιολόγησης των πολιτικών γίνεται μέσα από την αποκωδικοποίηση της εμπειρίας εργαζομένων σε φορείς υλοποίησης και σχεδιασμού πάνω στο ζήτημα της κοινωνικής προστασίας και στέγασης των ασυνόδετων ανήλικων προσφύγων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

Μεθοδολογία Έρευνας

Η παρούσα εργασία έχει ως κεντρικό θέμα την αποτίμηση των χαρακτηριστικών και της επάρκειας των στεγαστικών και κοινωνικών υπηρεσιών που λαμβάνει ο προσφυγικός ανήλικος ασυνόδευτος πληθυσμός στην Ελλάδα. Για τον σκοπό της εργασίας διεξήχθη ποιοτική έρευνα μέσω συνεντεύξεων με εκπροσώπους φορέων που σχεδιάζουν και υλοποιούν τις πολιτικές γύρω από το ζήτημα. Για την ανάλυση των πολιτικών θα επιχειρηθεί να αναλυθούν τα θετικά και αρνητικά σημεία που χαρακτηρίζουν την υλοποίησή τους.

Για τη διεξαγωγή έρευνας επιλέχθηκαν ποιοτικές μέθοδοι και πιο συγκεκριμένα συνεντεύξεις βασισμένες σε ημιδομημένο οδηγό συνέντευξης. Τα δεδομένα που συγκεντρώνονται αποτελούν προϊόν αποτελέσματος μέσω της διαντίδρασης των συμμετεχόντων για την αποτύπωση λέξεων ή κειμένου. Από την διεξαγωγή της έρευνας αναδεικνύονται θέματα σχετικά με το αντικείμενο ενδιαφέροντος (Creswell 2011: 66). Η ποιοτική έρευνα δίνει έμφαση στην περιγραφή της κατάστασης που αναλύεται, στο πλαίσιο και στην διαδικασία της έρευνας. Αποτελεί επαγωγική διαδικασία έρευνας (P. Alcock, M. May, S. Wright 2012: 16), δηλαδή προσεγγίζεται ένα ειδικό φαινόμενο και στην συνέχεια γίνεται προσπάθεια να αναλυθεί σε ένα ευρύτερο πλαίσιο.

Η διεξαγωγή της ποιοτικής έρευνας σχετίζεται άμεσα με το κλίμα και την σχέση που ενώνει τον ερευνητή με τον συνεντευξιζόμενο. Είναι απαραίτητο να υπάρχει απόλυτη συγκατάθεση για την ομαλή διεξαγωγή της έρευνας τόσο για τα στοιχεία που θα χρησιμοποιηθούν ανώνυμα, όσο και για την ενδεχόμενη μαγνητοφώνηση της διαδικασίας. Ανάμεσα στα δύο πρόσωπα πρέπει να υπάρχει αίσθημα εμπιστοσύνης όσον αφορά την εχεμύθεια που πρέπει να χαρακτηρίζει την διαδικασία (Silverman 2016: 34). Μέσα από την ποιοτική έρευνα αναδεικνύονται αφανής ζητήματα με αναλυτικό τρόπο με σκοπό την κατανόηση τους. Η ιστορική εξέλιξη της ποιοτικής έρευνας έχει αναδείξει ότι οι ερωτήσεις πρέπει να θέτονται μέσα από γενικά και ανοιχτά ερωτήματα συγκεντρώνοντας πληροφορίες για τον τόπο ζωής και εργασίας

των ανθρώπων πάνω στο πεδίο. Η ποιοτική έρευνα συμβάλλει στην υπεράσπιση βελτίωσης συνθηκών ζωής των ανθρώπων (Creswell 2011: 71).

Για την διεξαγωγή της έρευνας πραγματοποιήθηκαν συνολικά οχτώ συνεντεύξεις. Συγκεκριμένα έγιναν έξι με εκπροσώπους Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων, φορείς υλοποίησης των πολιτικών και δύο με φορείς σχεδιασμού πολιτικών για ασυνόδευτο ανήλικο πληθυσμό. Η δομή των συνεντεύξεων στον πρώτο άξονα περιλαμβάνει την ανάλυση των χαρακτηριστικών των πολιτικών που ακολουθούνταν πριν την οικονομική και προσφυγική κρίση προς του ασυνόδευτους ανήλικους. Σε γενικές γραμμές γίνεται αναφορά στις διεθνείς και ευρωπαϊκές συμβάσεις γύρω από το ζήτημα, στα χαρακτηριστικά των στεγαστικών και κοινωνικών παροχών και στα κύρια προβλήματα και ανεπάρκειες που αντιμετωπίζουν. Ο δεύτερος άξονας του οδηγού συνέντευξης έχει ως στόχο την ανάλυση των επιπτώσεων της οικονομικής κρίσης και της κρίσης διαχείρισης των προσφυγικών ροών όσον αφορά της προστασία των ασυνόδευτων ανήλικων προσφύγων. Στον τρίτο άξονα εξετάζονται πολιτικές και πρωτοβουλίες που εφαρμόστηκαν για τους ασυνόδευτους ανήλικους πρόσφυγες την τελευταία δεκαετία. Τέλος κατατίθενται προτάσεις βελτίωσης σχετικά με την προστασία των ασυνόδευτων παιδιών.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ

Αποτελέσματα Έρευνας Πεδίου

Στην παρούσα ενότητα παρουσιάζονται τα αποτελέσματα της έρευνας πεδίου που έγινε μέσω συνεντεύξεων με εκπροσώπους των φορέων υλοποίησης και σχεδιασμού των πολιτικών που αφορούν τους ασυνόδευτους ανήλικους πρόσφυγες. Αναφέρονται τα σημαντικότερα ευρήματα των συνεντεύξεων. Χωρίς το ερευνητικό κομμάτι δεν θα μπορούσε η εργασία να θεωρηθεί ολοκληρωμένη και επαρκής αφού αναδεικνύονται ζητήματα ζωτικής σημασίας για τη στέγαση και την κοινωνική προστασία των ασυνόδευτων ανήλικων προσφύγων. Το πλέγμα της ανάλυσης ξεκινάει από την προ οικονομικής και "προσφυγικής" κρίσης εποχή, συνεχίζεται με τις επιπτώσεις που είχαν οι δύο κρίσεις στην προστασία των ανήλικων προσφύγων και τέλος γίνεται αναφορά στην σημερινή πραγματικότητα. Μεγάλης σημασίας είναι οι προτάσεις των συνεντευξιζόμενων για τις πολιτικές που χρήζουν βελτίωσης.

5.1. Χαρακτηριστικά πολιτικών για τους ασυνόδευτους ανήλικους πριν την οικονομική και "προσφυγική" κρίση

Το "Δίκαιο του Παιδιού" ως κλάδος βρίσκεται υπό συνεχή διαμόρφωση και εξέλιξη τα τελευταία χρόνια σε Διεθνή, Ευρωπαϊκό και Ελληνικό επίπεδο και συμπεριλαμβάνει ένα σύνολο νομοθετικών διαδικασιών και εφαρμοσμένων από το κράτος πολιτικών. Οι πρακτικές έχουν σκοπό την εξασφάλιση των δικαιωμάτων και την προστασία των παιδιών. Η Διεθνής Σύμβαση Δικαιωμάτων του Παιδιού του ΟΗΕ (1989) βασίζεται στην αρχή της μη διάκρισης. Για πρώτη φορά σε Διεθνές κείμενο θεσπίστηκε ως κριτήριο "μη διάκρισης" η ηλικία (Κουτσούκου 2013: 33). Η αναγνώριση της ανηλικότητας ως ειδική κατηγορία συνιστά αντίβαρο στις διακρίσεις. Στην συνέχεια, θα γίνει προσπάθεια διερεύνησης της πραγματικότητας που αντιμετώπιζαν οι ασυνόδευτοι ανήλικοι που έφθαναν στην Ελλάδα προ οικονομικής και "προσφυγικής" κρίσης.

- ο Ζητήματα σχετικά με την εφαρμογή των Διεθνών και Ευρωπαϊκών Συμβάσεων στην Ελλάδα

Οι Διεθνείς και Ευρωπαϊκές Συμβάσεις για την προστασία των ασυνόδευτων ανήλικων προσφύγων είναι σχετικά επαρκείς σε διακηρυκτικό επίπεδο. Παρ' όλα αυτά η Ελληνική πραγματικότητα δεν ανταποκρίνεται στις προσδοκίες των κοινοτικών κειμένων (παράρτημα 1). Το Ελληνικό σύστημα δεν διέθετε πριν την οικονομική και "προσφυγική" κρίση ένα ενιαίο σύστημα υποδοχής των εισροών. Δεν υπάρχει μια κεντρική αρμόδια αρχή που να προστατεύει το βέλτιστο συμφέρον του παιδιού.

Η προστασία του παιδιού στην Ελλάδα σε πρακτικό επίπεδο ακολουθείτε από μια ιδιοτυπία. Η προστασία του παιδιού έχει διακηρυκτικά αποτελέσει ένα αυτοτελή κλάδο δικαίου με κεντρική έννοια το συμφέρον του παιδιού. Από την άλλη αντικειμενικοί παράγοντες, κυρίως υλικοί, εμποδίζουν την επίτευξη του σκοπού αυτού και οδηγούν σε ανομοιογενή ανάπτυξη του ισχύοντος νομικού πλαισίου προστασίας για το παιδί (Κουτσούκου 2013: 175). Στην συνέχεια θα γίνει αναφορά σε ειδικότερα γνωρίσματα των πολιτικών για τους ασυνόδευτους ανήλικους πρόσφυγες πριν την οικονομική και "προσφυγική" κρίση.

- ο Βασικά χαρακτηριστικά των κοινωνικών και στεγαστικών πολιτικών για τους ασυνόδευτους ανήλικους πρόσφυγες πριν την κρίση

Οι κοινωνικές και στεγαστικές πολιτικές που αφορούν τους ασυνόδευτους ανήλικους πρόσφυγες στο πλαίσιο πριν την οικονομική και "προσφυγική" κρίση, εφαρμόζονταν από τις Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις. Η λειτουργία των προγραμμάτων εφαρμόζονταν μόνο μέσα από ξενώνες. Η χρηματοδότηση των ΜΚΟ γίνονταν στα πλαίσια της Ευρωπαϊκής Ένωσης, με μη επαρκή χρηματοδότηση. Ακόμα και πριν την οικονομική κρίση, η διαχείριση των ασυνόδευτων ανήλικων προσφύγων δεν είχε κρατική προσέγγιση (παράρτημα 2). Η απουσία της κρατικής συνδρομής, παρ' όλο την ευάλωτη ηλικιακή ομάδα του πληθυσμού, καθιστά το Ελληνικό υπεύθυνο για τον αποκλεισμό των παιδιών από υπηρεσίες και παροχές κομβικής σημασίας για την ζωή τους. Τα κοινωνικά δικαιώματα μεταλλάσσονται και αναπλαισιώνονται. Η συνθήκη

αλλαγής των προτεραιοτήτων και προσανατολισμού αντανακλάται με την αποδυνάμωση του κρατικού και την ενδυνάμωση του τοπικού, μη κυβερνητικού και ιδιωτικού πλαισίου (Κουραχάνης 2019: 22). Το φαινόμενο αυτό έχει αποκρυσταλλωθεί με την έννοια του "Προνοιακού Πλουραλισμού" (ενδεικτικά: Ferrera and Hamerijck 2003). Διαχρονικά εντοπίζεται ότι υπάρχει έντονη δραστηριοποίηση ΜΚΟ στην διαχείριση του προσφυγικού ζητήματος. Το γεγονός αυτό αποτελεί μια γενικότερη εξέλιξη στον τομέα της εφαρμοσμένης κοινωνικής πολιτικής. Στην επόμενη υποενότητα γίνεται αναφορά στα σημαντικότερα ζητήματα που αναδείχθηκαν στο πλαίσιο της στεγαστικής και κοινωνικής προστασίας των ασυνόδευτων ανήλικων προσφύγων.

- ο Βασικότερα προβλήματα και ανεπάρκειες στο προ κρίσης πλαίσιο

Η κοινή μεταναστευτική πολιτική της Ευρώπης έχει ως δομικό στοιχείο τον έλεγχο των συνόρων της και την κατασταλτική φύλαξη, η οποία συνδέεται με την διαδικασία ασύλου που ενσωματώνει στις πολιτικές της (Κουραχάνης 2019: 37). Σημαντικό ρόλο παίζει το προσωπικό, η ταχύτητα των διαδικασιών και ο τρόπος υλοποίησης της διαδικασίας καταγραφής του προσώπου (Σπυροπούλου και Χριστόπουλος 2016:42). Κανένα δικαίωμα δεν μπορεί να εκπληρωθεί στο πλαίσιο απουσίας νομιμοποιητικών εγγράφων (παράρτημα 3).

Πριν την οικονομική και προσφυγική κρίση ο θεσμός της επιτροπείας δεν λειτουργούσε στην πράξη, παρ' ότι θα μπορούσε να έχει καθοριστικό ρόλο για το μέλλον του ανηλίκου. Την επιτροπεία αναλάμβανε ο Εισαγγελέας ανηλίκων που αντιστοιχεί στην εκάστοτε περιοχή. Ως αποτέλεσμα δεν υπάρχει ουσιαστικά εκπρόσωπος για τους ασυνόδευτους ανήλικους πρόσφυγες. Ο Εισαγγελέας έχει υπό την προστασία του ένα τεράστιο όγκο ανηλίκων, ο οποίος είναι αδύνατον να διαχειρισθεί. Το γεγονός αυτό καθιστά την διεκδίκηση των δικαιωμάτων του ανηλίκου αδύνατη (παράρτημα 4). Το εθνικό σύστημα επιτροπείας χρίζει νομοθετικών τροποποιήσεων έτσι ώστε να διασφαλιστεί η ουσιαστική εκπροσώπηση των παιδιών.

Από τα παραπάνω κατανοούμε ότι σε περιόδους κανονικότητας σε οικονομικό επίπεδο και συνηθισμένων για την χώρα ροών, η προστασία των ανηλίκων ήταν ανεπαρκής

όσον αφορά την αναγνώριση και εκπροσώπηση των ασυνόδευτων παιδιών. Ο θεσμός της επιτροπείας είναι ζωτικής σημασίας έτσι ώστε να έχουν ένα πρόσωπο αναφοράς για την σύνδεση με τα δικαιώματά τους και με προβλήματα που προκύπτουν.

Η στέγαση είναι η βασική προϋπόθεση για την ένταξη των παιδιών στο σύνολο, χωρίς να είναι επαρκής παράγοντας για την ενσωμάτωση τους. Οι δομές πριν την γιγάντωση της οικονομικής κρίσης και της κρίσης διαχείρισης προσφύγων δεν επαρκούσαν. Όπως αναφέρεται, τα ασυνόδευτα παιδιά προκειμένου να επιβιώσουν αναγκάζονταν να εργάζονται, σε συνθήκες που δεν ελέγχονταν (παράρτημα 5). Σύμφωνα με την ελληνική νομοθεσία, επιτρέπεται σε παιδιά ηλικίας άνω των 15 ετών να εργαστούν, υπό συγκεκριμένες ελεγχόμενες προϋποθέσεις και συνθήκες (Σαράντου και Θεοδωροπούλου 2019).

Η στέγαση και η κοινωνική προστασία των ανήλικων ασυνόδευτων προσφύγων πριν την οικονομική και "προσφυγική" κρίση ήταν σε πολλά σημεία ανεπαρκής. Τα παιδιά πολλές φορές αναγκάζονταν να ζουν σε κατάσταση έλλειψης στέγης. Χαρακτηριστικό είναι το γεγονός ότι η Ελλάδα μέσα στα χρόνια έχει δεχθεί επικρίσεις από Διεθνείς και Ευρωπαϊκούς οργανισμούς λόγω την μη τήρησης των υποχρεώσεών της όσον αφορά τα ανθρώπινα δικαιώματα και το δικαίωμα στο άσυλο (Σαράντου και Θεοδωροπούλου 2019). Στην συνέχεια θα γίνει προσπάθεια διατύπωσης των σημαντικότερων επιπτώσεων που είχε η οικονομική και "προσφυγική" κρίση στο ζήτημα της προστασίας των ασυνόδευτων παιδιών που φθάνουν στην Ελλάδα.

5.2. Επιπτώσεις της οικονομικής και “προσφυγικής κρίσης” στην προστασία των ασυνόδευτων ανήλικων

Η Ελλάδα από το 2015 έχει να αντιμετωπίσει δύο αλληλεξαρτώμενες κρίσεις, την προσφυγική μέσα στην οικονομική (Σπυροπούλου και Χριστόπουλος 2016:18). Στην συγκεκριμένη ενότητα θα γίνει προσπάθεια διερεύνησης του εάν οι πολιτικές που απευθύνονται στον πληθυσμό των ασυνόδευτων ανήλικων προσφύγων επηρεάστηκαν ουσιαδώς από την οικονομική κρίση και από τον όγκο προσφύγων που κλήθηκε το Ελληνικό κράτος να διαχειρισθεί.

- ο Πως επηρέασε η οικονομική κρίση και η κρίση διαχείρισης του προσφυγικού το πλαίσιο προστασίας των ασυνόδευτων ανήλικων προσφύγων

Η οικονομική και "προσφυγική" κρίση έχει ως αποτέλεσμα την αδυναμία υποστήριξης νέων προγραμμάτων στεγαστικής μέριμνας που να ανταποκρίνεται στις πραγματικές ανάγκες του πληθυσμού. Ουσιαστικά έχουμε μια κρίση μέσα σε μια άλλη κρίση, γεγονός καταστροφικό για την διαχείριση του ζητήματος από το Ελληνικό κράτος, αφού οι προϋπάρχουσες δομές ήταν ελλειμματικές. Διαπιστώνεται λοιπόν μια επιδείνωση των ήδη ανεπαρκών συνθηκών γύρω από την προστασία των ασυνόδευτων ανήλικων προσφύγων (παράρτημα 6). Το κλείσιμο της "Βαλκανικής οδού" εγκλώβισε τον πληθυσμό στις πρόχειρες δομές της Ελλάδας μακροχρόνια (Σπυροπούλου και Χριστόπουλος 2016: 14).

Όπως διαπιστώνεται υπάρχει έλλειψη στεγαστικών δομών για τον ασυνόδευτο ανήλικο πληθυσμό πριν το ξέσπασμα την οικονομικής και "προσφυγικής κρίσης". Οι δομές ήταν λιγοστές και δεν μπορούσαν να εξυπηρετήσουν τον πληθυσμό που βρίσκονταν σε ανάγκη. Υπήρξαν νέες δομές υποδοχής και διαμονής για τα παιδιά αλλά και πάλι δεν ήταν ανάλογες των αναγκών που προέκυψαν.

Την περίοδο αυτή επηρεάζεται έντονα το εκπαιδευτικό πλαίσιο που αφορά τους ασυνόδευτους ανήλικους πρόσφυγες Σύμφωνα με το Άρθρο 9 του Προεδρικού Διατάγματος 220/2007, το δικαίωμα στην εκπαίδευση είναι θεμελιώδες δικαίωμα κάθε παιδιού. Ένα από τα συχνότερα αιτήματα των ανηλίκων, αφού καλυφθούν οι βασικές ανάγκες τους για προστασία, είναι η πρόσβασή τους στο εκπαιδευτικό σύστημα. Σε πολλά άρθρα στη Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού προβλέπεται το δικαίωμα του ανηλίκου στην εκπαίδευση (Σαράντου και Θεοδωροπούλου 2019). Η μείωση των θέσεων των εκπαιδευτικών λόγω οικονομικής κρίσης είχε ως αποτέλεσμα την απουσία τάξεων υποδοχής. Η συνθήκη αυτή καθιστά αδύνατη την παρακολούθηση του εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων από αλλοδαπούς πληθυσμούς. Άρα το δικαίωμα στην εκπαίδευση για τους ασυνόδευτους ανήλικους πρόσφυγες πρέπει να αναζητείτε έξω από τα όρια του κράτους. Συνάμα, οι πρόσφυγες που ενηλικιώνονταν δυσκολεύονταν να εργασθούν λόγω έλλειψης θέσεων εργασίας, εν μέσω οικονομικής ύφεσης (παράρτημα 7).

Παρ' όλο που πρακτικά φαίνεται τα παιδιά να εισέρχονται σε τάξεις όπου καλύπτονται οι εκπαιδευτικές τους ανάγκες, η έλλειψη ενός υποστηρικτικού πλαισίου για τις ιδιαίτερες ανάγκες που προκύπτουν, αποθαρρύνουν το παιδί και καθιστούν την εκπαίδευση ανεπιτυχή. Η οικονομική κρίση επηρέασε και την εργασία των παιδιών κατά την ενηλικίωση τους. Η οικονομική κρίση δυσχεραίνει ακόμα περισσότερο την ύπαρξη των στεγαστικών δομών, οι οποίες ήδη χαρακτηρίζονται από ανεπάρκεια

- ο Σημαντικές ποσοτικές και ποιοτικές μεταβολές εξαιτίας της οικονομικής και της προσφυγικής κρίσης

Σημαντική είναι η εσωτερική κοινωνική "διαμάχη" που καλλιεργείτε λόγω της αύξησης των ροών εν μέσω οικονομικής κρίσης. Ο προσφυγικός πληθυσμός καλείτε να ανταπεξέλθει μέσα σε μια νέα κοινωνική ξενοφοβική συνθήκη. Εντοπίζεται άνοδος του ρατσιστικού λόγου και υποστήριξη της Χρυσής Αυγής. Στόχος είναι οι πολιτικές που εφαρμόζονται προς όφελος του προσφυγικού πληθυσμού, ακόμα και αν αυτές έχουν σκοπό την οριακή επιβίωσή τους, και των ντόπιων ευάλωτων ομάδων (παράρτημα 8).

Παρά την αύξηση των θέσεων στέγασης οι υπηρεσίες δεν μπορούν να ανταποκριθούν στις ανάγκες που προκύπτουν από τις νέες προσφυγικές ροές. Η οικονομική κρίση έχει άμεση επιρροή στην εκπαιδευτική διαδικασία των ανηλίκων και στην εύρεση εργασίας κατά την ενηλικίωσή τους. Επιπλέον, εμφανίζεται ξενοφοβικό και ρατσιστικό ξέσπασμα το οποίο έχει ως στόχο τον στιγματισμό και εκφοβισμό των προσφύγων, ως εξιλαστήριο θύμα, εν μέσω οικονομικής κρίσης. Στην συνέχεια του κεφαλαίου θα γίνει αναφορά στις πολιτικές που έχουν εφαρμοστεί τα τελευταία χρόνια για την υποδοχή, την στέγαση και την κοινωνική προστασία των ασυνόδευτων ανήλικων προσφύγων.

5.3. Πολιτικές που εφαρμόστηκαν για τους ασυνόδευτους ανηλίκους πρόσφυγες την τελευταία δεκαετία και αξιολόγηση τους

Τα τελευταία χρόνια για την διαχείριση του προσφυγικού ζητήματος έχουν αναδειχθεί νέες πολιτικές. Στην συνέχεια διατυπώνεται το οικονομικό εργαλείο μέσα από το οποίο είναι δυνατή η διαχείριση των έκτακτων, βασικών αναγκών του πληθυσμού. Επιπλέον εμφανίζεται ένα νέο μοντέλο κοινωνικής κατοικίας που βασίζεται στην ημιαυτόνομη διαμονή των ασυνόδευτων ανήλικων προσφύγων.

- ο Πρωτοβουλίες και θετικά μέτρα που εφαρμόστηκαν για τη διαχείριση των ασυνόδευτων ανήλικων προσφύγων κατά την περίοδο της οικονομικής κρίσης με όρους κοινωνικής και στεγαστικής μέριμνας

Λόγω της οικονομικής κρίσης εμφανίζεται ένα νέο εργαλείο χρηματοδότησης προκειμένου να διαχειριστεί η Ελλάδα τον προσφυγικό πληθυσμό. Το εργαλείο χρηματοδότησης echo, είναι ένα εργαλείο που χρησιμοποιείται γιατί κηρύσσεται κατάσταση έκτακτης ανάγκης. Οι πολιτικές επείγουσας διαχείρισης εφαρμόζονται σε περιπτώσεις που η προληπτική πολιτική δεν ήταν αποτελεσματική ή δεν είναι επαρκής. Στην περίπτωση των άστεγων προσφύγων αφορά την απώλεια στέγης λόγω της μετακίνησής τους σε άλλο κράτος. Η τάση στην Ευρώπη των τελευταίων δεκαετιών προωθεί την ύπαρξη τέτοιου χαρακτήρα υπηρεσιών (Fitzpatrick 2014). Άλλωστε η πλειοψηφία των σύγχρονων κοινωνικών πολιτικών διοχετεύεται στην διαχείριση των φαινομένων ακραίας φτώχειας (Piven & Cloward 1971) που ουσιαστικά διαβρώνουν την έννοια της κοινωνικής ενσωμάτωσης (Κουραχάνης 2019: 70). Μέσα από την χρηματοδότηση του echo υλοποιούνται οι πρόχειροι καταυλισμοί και καλύπτονται οι πρώτες σοβαρές ανάγκες που προκύπτουν στο πεδίο (παράρτημα 9).

Φυσικά το παραπάνω μέτρο είναι αναγκαίο για την διασφάλιση των βασικών υπηρεσιών σε μια επείγουσα κατάσταση. Σε καμία περίπτωση όμως οι πολιτικές δεν πρέπει να εξαντλούνται στο μεσοπρόθεσμο και στην έννοια του επείγοντος. Επιπλέον, οι πολιτικές έκτακτης ανάγκης δεν έχουν καταφέρει να λύσουν επαρκώς βασικά ζητήματα για την αξιοπρεπή διαβίωση των ανθρώπων. Μέσα στο πλαίσιο της

προσφυγικής κρίσης έχει εμφανιστεί μια καινούρια στεγαστική πρακτική που απευθύνεται σε ασυνόδευτα παιδιά, με κριτήρια την ικανότητα του ανηλίκου να ανταποκριθεί σε ένα ημιαυτόνομο πλαίσιο διαβίωσης.

Μια πρωτοβουλία που εμφανίζεται, είναι η στέγαση των ανηλίκων σε δομές ημιαυτόνομης φιλοξενίας. Το πρόγραμμα δουλεύει πιλοτικά σε πολύ μικρή κλίμακα. Κριτήριο για την διαμονή τους στην δομή είναι η ικανότητά τους να ανταπεξέλθουν σε ένα καθεστώς ημιαυτόνομης διαβίωσης, βάσει της ηλικίας τους και της ψυχολογικής τους κατάστασης. Η ανάπτυξη του εγχειρήματος στην Ελλάδα είναι πολύ αργή (παράρτημα 10). Η Οδηγία του 2003 του Συμβουλίου της Ευρώπης αναφέρει ότι «οι ασυνόδευτοι ανήλικοι που υποβάλλουν αίτηση ασύλου.. φιλοξενούνται από ενήλικους συγγενείς, από ανάδοχο οικογένεια, σε κέντρα φιλοξενίας με ειδικές ρυθμίσεις για ανηλίκους, ή σε άλλους χώρους φιλοξενίας κατάλληλους για ανηλίκους». Το κείμενο αυτό προβλέπει μία εξαίρεση για παιδιά άνω των 16 ετών, καθώς τα κράτη μέλη δύνανται να τα παραπέμπουν σε «κέντρα φιλοξενίας για ενήλικους αιτούντες άσυλο».

Το χρηματοδοτικό εργαλείο echo, είναι ένα θετικό βήμα για τις άμεσες ανάγκες που προκύπτουν στην υποδοχή του προσφυγικού πληθυσμού. Πρέπει παρ' όλα αυτά να υπάρξουν μακροχρόνιες και επαρκώς σχεδιασμένες πολιτικές για την ένταξη των ασυνόδευτων προσφύγων. Η ημιαυτόνομη διαβίωση είναι μια θετική πρωτοβουλία για την στέγαση του πληθυσμού αλλά εφαρμόζεται ακόμα σε πολύ μικρή κλίμακα. Μέσα στο πλαίσιο ανάπτυξης πρωτοβουλιών για τον ασυνόδευτο ανήλικο πληθυσμό φαίνεται να παραμένουν κάποιες δυσλειτουργίες στην υποδοχή, στέγαση και προστασία των ανηλίκων. Τα προβλήματα που διατυπώθηκαν από τους εργαζόμενους στο πεδίο είναι σε γενικές γραμμές ανάλογα με εκείνα που υπήρχαν στην προ οικονομικής και "προσφυγικής" κρίσης εποχή.

- ο Προβλήματα που εξακολουθούν να παραμένουν

Τα προβλήματα που εμφανίζονται φαίνεται να έχουν διογκωθεί αλλά να παραμένουν κατά βάση τα ίδια με εκείνα προ οικονομικής και "προσφυγικής" κρίσης εποχή. Διαπιστώνεται ότι τα παιδιά αντιμετωπίζουν μια πραγματικότητα που απέχει πολύ από τα θεσμοθετημένα δικαιώματα τους και τις διακηρύξεις των θεσμών. Τα προβλήματα που πρέπει να επιλυθούν εκτείνονται σε όλο το εύρος της προστασίας που τα περικλείει.

Το πλαίσιο της νομικής συνδρομής, μέσα από το οποίο τα παιδιά μπορούν να απευθύνονται για ζητήματα που τα απασχολούν, είναι ελλειμματικό. Η σχέση των ανήλικων προσώπων με τον επίτροπο περιορίζεται στο ότι το υπεύθυνο πρόσωπο υπογράφει τις ανάλογες εξουσιοδοτήσεις και αποφάσεις για φορείς που αφορούν το παιδί. Η ουσιαστική εκπροσώπηση του ανηλικού και η καθημερινή αντιμετώπιση ζητημάτων που συναντά είναι αδύνατη (παράρτημα 11). Σε περίπτωση μετακίνησης του παιδιού, αλλάζει και ο προσωρινός επίτροπος, ως αποτέλεσμα οι διαδικασίες που ακολουθούνται να διαταράσσονται συνεχώς (Σαράντου και Θεοδωροπούλου 2019).

Η διαπίστωση της ανηλικότητας αποτελεί κομβικό σημείο για τις διαδικασίες που θα ακολουθηθούν από τις αρχές όσον αφορά την εκπροσώπηση, την φιλοξενία, την κράτηση, την επιστροφή ή την παραμονή του προσώπου. Η ανηλικότητα καθορίζει την επανένωση του παιδιού με την οικογένειά του (παράρτημα 12). Σε όλες τις Ευρωπαϊκές χώρες, οι ασυνόδευτοι ανήλικοι δικαιούνται διερμηνέα κατά την διαδικασία της συνέντευξης. Παρ' όλα αυτά στην Ελλάδα, η μετάφραση προς τους ανήλικους γίνεται συχνά από μετανάστες. Σύμφωνα με το Προεδρικό Διάταγμα 114/2010 προβλέπεται ότι ο υπεύθυνος για την συνέντευξη πρέπει να διαθέτει τα απαραίτητα προσόντα για να συνεκτιμήσει τις πολιτισμικές καταβολές και την ευάλωτη θέση του αιτούντα άσυλο. Το προσωπικό πολλές φορές όμως δεν έχει επιμορφωθεί αναλόγως (France terre d'asile). Οι κίνδυνοι για την εσφαλμένη καταγραφή του ανηλικού είναι πολλοί αφού οι διαδικασίες που πρέπει να ακολουθούνται είναι περίπλοκες και το πρόσωπο βρίσκεται υπό πίεση, λόγω του επίπονου ταξιδιού αλλά και των συνθηκών υποδοχής. Τα ανήλικα διατρέχουν κίνδυνο να καταγραφούν ως ενήλικοι με επιπτώσεις στον τρόπο μεταχείρισής τους (Σαράντου και Θεοδωροπούλου 2019).

Υψίστης σημασίας είναι το γεγονός ότι δεν υπάρχουν επαρκείς θέσεις φιλοξενίας για τους ασυνόδευτους ανήλικους πρόσφυγες. Τα παιδιά δεν έχουν πρόσβαση σε σημαντικές υπηρεσίες υγείας και πολύ συχνά δεν έχουν πρόσβαση στην εκπαίδευση με πραγματικούς όρους (παράρτημα 13). Στην περίπτωση που τα Προαναχωρησιακά Κέντρα δεν διαθέτουν χωρητικότητα για την διαμονή των ανηλίκων χρησιμοποιούνται κελιά σε αστυνομικά τμήματα. Πρόκειται για ένα μέτρο που βασίζεται στην απεριόριστη εξουσία του εισαγγελέα να διαγγείλει οποιοδήποτε μέτρο κρίνεται αναγκαίο για την προστασία των ανηλίκων και για απροσδιόριστο χρονικό διάστημα (Σαράντου και Θεοδωροπούλου 2019). Δεδομένου ότι τα παιδιά δεν κρατούνται στα κελιά με σκοπό την επιστροφή ή την απέλαση τους, δεν τους δίνεται η δυνατότητα νομικής προσφυγής λόγω της διοικητικής κράτησής τους. Υπήρξαν πολλές παραβιάσεις όσον αφορά την πρόσβαση στην διαδικασία ασύλου και του δικαιώματος στην μη αυθαίρετη κράτηση (Σπυροπούλου και Χριστόπουλος 2016:13).

Σύμφωνα με τη Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού, «η σύλληψη, κράτηση ή φυλάκιση ενός παιδιού πρέπει να είναι σύμφωνη με το νόμο, να μην αποτελεί παρά ένα έσχατο μέτρο και να είναι της μικρότερης δυνατής χρονικής διάρκειας» (France terre d'asile). Μόνο με την απόφαση του Εισαγγελέα με σκοπό την μεταφορά των ανηλίκων σε ξενώνες ή κάποια άλλη δομή φιλοξενίας, μπορούν τα παιδιά να μεταφερθούν. Φυσικά στα κελιά δεν εξασφαλίζουν τα θεμελιώδη ανθρώπινα δικαιώματα. Το Ελληνικό κράτος έχει δεχθεί κυρώσεις για αυτές τις πρακτικές του από το Ευρωπαϊκό δικαστήριο. Η παραμονή των παιδιών σε "προστατευτική φύλαξη" αποτελεί μακροχρόνια πρακτική του ελληνικού κράτους (Σαράντου και Θεοδωροπούλου 2019).

Εφόσον δεν υπάρχει στήριξη στο επίπεδο προς την ενηλικίωση, η ένταξη ενός ενήλικου προσώπου που έχει μεγαλώσει κάτω από αυτές τις συνθήκες είναι ακόμα δυσκολότερη. Ακόμη και αν οι άνθρωποι ζήσουν προσωρινά σε καλύτερες συνθήκες διαβίωσης, δεν γνωρίζουν ποιες είναι οι μακροπρόθεσμες προοπτικές τους (ενδεικτικά: Szczerpanikova 2013). Το ερώτημα που εγείρεται είναι η διαμονή των παιδιών αφότου ενηλικιωθούν, δεδομένου ότι έχει αναγνωρισθεί το αίτημα ασύλου τους (παράρτημα 14). Ο δεκαοχτάχρονος πρόσφυγας έγκειται στο σύστημα προστασίας της Ελλάδας. Χωρίς την παράταση διαμονής του στην δομή ανηλίκων ή στο στεγαστικό πρόγραμμα "ESTIA", κινδυνεύει να βρεθεί σε κατάσταση έλλειψης στέγης.

Πολύ πριν την οικονομική και "προσφυγική κρίση" η προστασία των προσφύγων και των ασυνόδευτων ανήλικων αποτελούσε ένα ακανθώδες θέμα για τις ελληνικές αρχές, οι οποίες είχαν επικριθεί από ευρωπαϊκούς και διεθνείς οργανισμούς (Σαράντου και Θεοδωροπούλου 2019). Τα προβλήματα που εξακολουθούν να παραμένουν αφορούν τόσο τις διαδικασίες υποδοχής, όσο και την στεγαστική και κοινωνική μέριμνα των ασυνόδευτων ανήλικων προσώπων. Με την αύξηση των προσφυγικών ροών το ζήτημα διογκώθηκε και δεν έγιναν ριζικές αλλαγές για την αντιμετώπιση των ελλειμματικών σημείων. Οι παρεμβάσεις που έχουν εφαρμοστεί αφορούν κυρίως πολιτικές που έχουν ως στόχο την πρόσκαιρη αντιμετώπιση ζητημάτων ζωτικής σημασίας. Ο θεσμός της επιτροπείας στην πράξη δεν λειτουργεί, αφού ο εισαγγελέας είναι υπεύθυνος για όλη την περιοχή που του αναλογεί και δεν είναι δυνατή η ουσιαστική διαχείριση όλων των υποθέσεων. Επίσης, ο ηλικικός προσδιορισμός του προσώπου παρουσιάζει πολλές δυσλειτουργίες στην εφαρμογή του. Η πλειοψηφία των ασυνόδευτων ανήλικων προσφύγων διαμένει σε ακατάλληλες στεγαστικές συνθήκες, όπου είναι αδύνατον να δοθεί ουσιαστική κοινωνική προστασία. Στην συνέχεια παρουσιάζονται οι προτάσεις των συνεντευξιαζόμενων για την βελτίωση του υφιστάμενου πλαισίου στην προστασία των ανήλικων προσώπων.

- ο Προτάσεις βελτίωσης του υφιστάμενου πλαισίου

Οι προτάσεις βελτίωσης που διατυπώνονται αντανακλούν μια χαώδη κατάσταση σε όλο το εύρος της διαχείρισης των πολιτικών για την προστασία των ασυνόδευτων ανήλικων προσφύγων. Στην πραγματικότητα, αυτή η ιδιαίτερα ευάλωτη πληθυσμιακή ομάδα χρειάζεται προδιαγραφές ειδικά προσαρμοσμένες στις ανάγκες της. Οι παρεμβάσεις πρέπει να εφαρμοστούν από την υποδοχή, τις συνθήκες της συνέντευξης και καταγραφής των παιδιών και τον τρόπο ηλικιακού προσδιορισμού τους. Επιπλέον πρέπει να υπάρξουν ριζικές αλλαγές στην διαδικασία της οικογενειακής επανένωσης, την επιτροπεία, την υποστήριξη, τις συνθήκες στέγασης και φροντίδας και τις πολιτικές που στοχεύουν στην ένταξή τους. Κύριο μέλημα πρέπει να είναι η πλήρη προστασία των παιδιών μέσα από ξενώνες ανηλίκων και η συνδρομή των νομικών υπηρεσιών που δικαιούνται με την εκπροσώπησή τους από ορισμένο από το κράτος επίτροπο (παράρτημα 15).

Η νομική προστασία του παιδιού συντελείται μέσα από μια πληθώρα φορέων, διεθνών, κρατικών και αναγόμενων στην ιδιωτική σφαίρα, εξελίσσεται και διαφοροποιείται έχοντας πάντα κέντρο την Διεθνή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού (ΟΗΕ, 1989). Η Σύμβαση είναι απαραίτητη για την διακηρυκτική προάσπιση των δικαιωμάτων των παιδιών αλλά δεν είναι ικανή για να διασφαλίσει την προστασία τους (Κουτσούκου 2013: 275). Οι ταπεινωτικές συνθήκες διαβίωσης, οι ελλιπείς συνθήκες για την υποδοχή, οι μη προσβάσιμες διαδικασίες για το άσυλο, η συστηματική κράτηση σε απάνθρωπες συνθήκες, οι επαναπροωθήσεις και η κακομεταχείριση είναι κάποια από τα βασικά ζητήματα που χρήζουν επίλυσης (Σαράντου και Θεοδωροπούλου 2019). Οι ίδιες οι πολιτικές πρωτοβουλίες είναι εκείνες που καθορίζουν την φύση και τον βαθμό παρέμβασης που μπορεί να έχει η κοινωνική πολιτική στην ζωή των ανθρώπων. Είναι φανερό ότι τα δικαιώματα των ανήλικων ασυνόδευτων προσφύγων καταπατούνται σε επίπεδο μη ποιοτικής παροχής υπηρεσιών και στέγασης στις περισσότερες περιπτώσεις. Χωρίς τις παραπάνω βελτιώσεις η μέριμνα για τα παιδιά παραμένει υπολειμματική και αποσπασματική. Οι πολιτικές που ακολουθούνται πρέπει να είναι συστηματικές και να προσεγγίζουν ολόπλευρα τις ανάγκες των ανήλικων ασυνόδευτων προσφύγων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ

Συμπεράσματα

Στην παρούσα εργασία έγινε προσπάθεια αξιολόγησης των πολιτικών στέγασης και κοινωνικής προστασίας των ασυνόδευτων ανήλικων προσφύγων στην Ελλάδα. Η ανηλικότητα συνιστά μια ευάλωτη και ευαίσθητη συνθήκη, η οποία πρέπει να προστατεύεται και να γίνονται σεβαστές οι ιδιαιτερότητές της. Ο 18ος αιώνας ήταν καθοριστικός για την ενσάρκωση της παιδικής προστασίας μέσα από την εμφάνιση της ιδιότητας του πολίτη. Έτσι, σιγά σιγά, γίνεται αντιληπτό ότι τα παιδιά όχι μόνο πρέπει να έχουν δικαιώματα αλλά και πρέπει να προστατεύονται μέσα από ένα ειδικό καθεστώς ως μια διακριτή, ευάλωτη κοινωνικά ομάδα. Στο πλαίσιο προστασίας της ανηλικότητας εμπίπτουν οι ασυνόδευτοι ανήλικοι πρόσφυγες. Τα παιδιά πρόσφυγες πρέπει να αντιμετωπίζονται υπό ένα ειδικό καθεστώς που προκύπτει από τις αυξημένες ανάγκες που απορρέουν από την απουσία της οικογενειακής προστασίας, την ηλικιακή ιδιότητά τους ως ανήλικοι αλλά και το καθεστώς "του πρόσφυγα". Πρόκειται για ένα συνδυασμό συσσωρευμένων κοινωνικών μειονεξιών που η κοινωνική πολιτική καλείται να αντιμετωπίσει. Σκοπός της Κοινωνικής Πολιτικής πρέπει να είναι η όσο το δυνατόν πληρέστερη κάλυψη των στεγαστικών και κοινωνικών αναγκών τους. Όσο πληρέστερο είναι το πλέγμα της κοινωνικής προστασίας, τόσο ευκολότερα και γρηγορότερα θα μπορέσει το παιδί να ενταχθεί στο καινούριο περιβάλλον. Κάθε παιδί έχει δικαίωμα στην στέγαση και στην περίθαλψη με παροχές όπως δωρεάν νομική συνδρομή, ορισμός επιτρόπου για την εκπροσώπησή του, εκπαίδευση και ψυχοκοινωνική υποστήριξη.

Οι ασυνόδευτοι ανήλικοι πρόσφυγες υπόκεινται σε ειδικό καθεστώς διεθνούς προστασίας. Η Διεθνής και Ευρωπαϊκή κοινότητα έχει θεσπίσει ένα πλαίσιο προστασίας των ανηλικών. Αξιοσημείωτη είναι η Διεθνής Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Παιδιού του ΟΗΕ (1989), η οποία κατοχυρώνει τα παιδιά ως φορείς δικαιωμάτων, πρόνοιας και προστασίας ανεξάρτητα από οποιοδήποτε χαρακτηριστικό χρώματος, φύλου, θρησκείας και νομικής κατάστασης. Το διεθνές αυτό κείμενο έχει υποχρεωτική ισχύ για όλα τα κράτη που το έχουν προσυπογράψει. Επομένως κάθε παιδί είναι φορέας πολιτικών, κοινωνικών, πολιτιστικών, αστικών, κοινωνικών και οικονομικών

δικαιωμάτων. Υπάρχουν και άλλες Διεθνείς Συμβάσεις που περιλαμβάνουν την προστασία των ανηλίκων αλλά δεν είναι εξειδικευμένες στην ανηλικότητα.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση από το 1999 εργάζεται για την σύσταση ενός Κοινού Ευρωπαϊκού Συστήματος Ασύλου (ΚΕΣΑ) και τη βελτίωση του ισχύοντος νομοθετικού καθεστώτος. Μέσα στο παραπάνω πλαίσιο, προβλέπεται αυξημένη προστασία για ασυνόδευτους ανήλικους και τα θύματα βασανιστηρίων. Μια σειρά από Κανονισμούς και Οδηγίες έχουν τροποποιηθεί και αναδιατυπωθεί για τον σκοπό αυτό. Το πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την προστασία των ασυνόδευτων παιδιών περιλαμβάνει Οδηγίες, Διακηρύξεις, Συμβάσεις, Συστάσεις, Πρωτόκολλα, Κανόνες και κατευθυντήριες γραμμές. Η απουσία ενός ολοκληρωμένου Κοινού Ευρωπαϊκού Συστήματος Ασύλου εμποδίζει την ομοιόμορφη διαχείριση των προσφυγικών ροών. Το γεγονός αυτό είναι καθοριστικό για το καθεστώς υποδοχής και κοινωνικής προστασίας των ασυνόδευτων ανηλίκων προσφύγων.

Αντίστοιχα με τα ευρωπαϊκά δεδομένα, οι ασυνόδευτοι ανήλικοι πρόσφυγες που αιτούνται άσυλο στην Ελλάδα είναι κατά βάση αγόρια ηλικίας άνω των 14 ετών. Η Ελλάδα συμπεριλαμβάνεται στις χώρες που έχει κυρώσει τη Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού. Τα δικαιώματα του παιδιού σύμφωνα με την εγχώρια νομοθεσία περιλαμβάνουν την ύπαρξη υπηρεσιών πρώτης υποδοχής, όπου πρέπει να παρέχονται σημαντικές για το παιδί υπηρεσίες όπως η ψυχοκοινωνική υποστήριξη, η στήριξή τους από τον θεσμό της Επιτροπείας, τη μέριμνα για υπηρεσίες υγείας, εκπαίδευσης, κατάρτισης και γλωσσικής υποστήριξης αντίστοιχα με το πλαίσιο που διατίθεται στα γηγενή ανήλικα. Οι πολιτικές που αγκαλιάζουν το πλαίσιο προστασίας των ασυνόδευτων ανηλίκων προσφύγων είναι αποσπασματικές και κατακερματισμένες σε νομοθετήματα αλλά σε γενικές γραμμές επαρκείς.

Το συγκεκριμένο ζήτημα ερευνήθηκε εμπειρικά, προκειμένου να εξακριβωθεί η πραγματική υπόσταση όσων έχουν διατυπωθεί σε επίπεδο διακηρύξεων. Η προστασία των ασυνόδευτων ανηλίκων προσφύγων απαιτεί την παρουσία επαρκών πόρων, πρόθυμων υπηρεσιών και επαγγελματιών. Μέσα από την έρευνα πεδίου διαπιστώθηκε ότι οι φορείς δεν μπόρεσαν να καλύψουν επαρκώς όλες τις ανάγκες του ασυνόδευτου ανηλικού πληθυσμού, λόγω της μη εφαρμογής στην πράξη των διακηρυκτικών κειμένων. Σε πρακτικό επίπεδο, ακόμα και όταν η εφαρμογή τους είναι υποχρεωτική, αυτή δεν τηρείται καθολικά. Οι ασυνόδευτοι ανήλικοι πριν από την οικονομική και

"προσφυγική" κρίση παραμελούνταν από τις προτεραιότητες της κοινωνικής πολιτικής. Τα παιδιά αναγκάζονταν να καταφύγουν σε λύσεις έκτακτης ανάγκης για να καταφέρουν να επιβιώσουν. Κατά προέκταση, το πλαίσιο προστασίας τους, τόσο με όρους στέγασης, όσο και κοινωνικής προστασίας ήταν τις περισσότερες φορές υποτυπώδες. Τα παιδιά κατέληγαν σε δυσμενείς στεγαστικές συνθήκες με επιπτώσεις στην προστασία και στην σωματική τους ακεραιότητα. Το σύστημα της κοινωνικής προστασίας χαρακτηριζόταν από απουσία νομικής υποστήριξης και υπήρχε ανεπάρκεια στην εφαρμογή του σημαντικού θεσμού της επιτροπείας. Πριν την οικονομική και "προσφυγική" κρίση δεν υπήρχε ένα ενιαίο σύστημα υποδοχής μετακινούμενων πληθυσμών και μια αρμόδια αρχή προστασίας παιδιών στην Ελλάδα. Επιπλέον, οι πόροι για την προστασία των ανήλικων προσώπων, και κατά προέκταση των ασυνόδευτων ανήλικων προσφύγων, ήταν περιορισμένοι.

Η οικονομική και "προσφυγική" κρίση επηρέασε την προστασία των ασυνόδευτων ανήλικων κυρίως ως προς τον όγκο που είχε να διαχειριστεί το Ελληνικό κράτος. Η ποσοτική μεταβολή των ροών κατά τα χρόνια της ύφεσης είχε αντίκτυπο στην πρόσβαση στη στέγη. Η "προσφυγική" κρίση αποτέλεσε προϊόν διαχείρισης κυρίως με πολιτικές που είχαν σκοπό την οριακή επιβίωση των προσφύγων. Αντίστοιχου χαρακτήρα ήταν και οι πολιτικές που υλοποιούνται για τους ασυνόδευτους ανήλικους πρόσφυγες. Διαπιστώνουμε ότι οποιοδήποτε πλαίσιο στεγαστικών πολιτικών διαθέτει κατά κύριο λόγο τα χαρακτηριστικά έκτακτης ανάγκης. Οι υπηρεσίες έκτακτης ανάγκης στοχεύουν στην επιβίωση του πληθυσμού σε πρόχειρους καταυλισμούς μέσα από πολιτικές που στοχεύουν στην εξυπηρέτηση των βασικών αναγκών τους. Ακόμα και σε αυτές τις περιπτώσεις όμως δεν φαίνεται να ικανοποιούνται οι πρώτες, βασικές ανάγκες του πληθυσμού. Οι δομές σε ξενοδοχεία και σε ξενώνες εξυπηρετούν σήμερα κατά προσέγγιση μόνο το 28% των ασυνόδευτων παιδιών. Κριτήριο για την παραπομπή των ανηλίκων σε ξενώνες είναι η ύπαρξη ακραίας ευαλωτότητας, μέσα σε ένα πληθυσμό που ήδη διαθέτει διευρυμένες ανάγκες. Όσον αφορά στην κοινωνική προστασία τους, εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από το είδος της στεγαστικής μέριμνας που λαμβάνουν, η οποία τις περισσότερες φορές είναι ελλιπής και ανεπαρκής. Ο θεσμός της επιτροπείας παραμένει ένα άλυτο ζήτημα ακόμα και σήμερα. Ο εισαγγελέας της εκάστοτε περιοχής είναι υπεύθυνος για ένα μεγάλο αριθμό παιδιών με αποτέλεσμα να μην υπάρχει ουσιαστική εκπροσώπηση των ανηλίκων. Η σύνδεση του ανήλικου προσώπου με τον επίτροπο υφίσταται μόνο σε γραφειοκρατικό επίπεδο.

Οι πολιτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης και του Ελληνικού κράτους για την προστασία των ασυνόδευτων παιδιών είναι ανεπαρκείς. Με βάση τα όσα διακηρύττει ο Ευρωπαϊκός πολιτισμός δεν νοείται να υπάρχουν παιδιά που ζουν σε πρόχειρους καταυλισμούς, όπου δεν εξασφαλίζονται ούτε τα βασικά αναγκαία αγαθά, όπως είναι η επάρκεια καθαρού νερού, φαγητού, υγιεινής και ασφάλειας. Τα θεμελιώδη ανθρώπινα δικαιώματα των προσφύγων δεν νοείται να αντιμετωπίζονται ως κατά εξαίρεση περιπτώσεις. Η υποστήριξη των ασυνόδευτων ανήλικων προσφύγων στο εγχώριο νομικό πλαίσιο είναι αποσπασματική και ελλειμματική. Πολλές υπηρεσίες υπολειπόμενες και δεν εξασφαλίζουν στα παιδιά μια αξιοπρεπή διαβίωση με όρους Κοινωνικής Πολιτικής σε επίπεδο στέγασης και κοινωνικής προστασίας. Οι παροχές που προσφέρονται στα παιδιά επικεντρώνονται στο πλαίσιο έκτακτης ανάγκης με σκοπό την βραχυπρόθεσμη στήριξή τους. Οι πρακτικές αυτές στην πλειοψηφία τους περιθωριοποιούν τον πληθυσμό και ευνοούν τον χωρικό και κοινωνικό έλεγχο του προσφυγικού πληθυσμού. Είναι φανερό ότι η Κοινωνική Πολιτική που ασκείται προς τον ασυνόδευτο ανήλικο πληθυσμό στην Ελλάδα έχει σκοπό τη διαχείριση των ροών με τρόπο που δεν συνάδει με την προστασία παιδιών. Οι ασυνόδευτοι ανήλικοι πρόσφυγες μέχρι σήμερα είναι έρμαιοι συγκυριών και τύχης.

Οι πολιτικές που διαδραματίζονται στη χώρα μας καταμαρτυρούν την απροθυμία της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της Ελλάδας να υποδεχθούν τον προσφυγικό πληθυσμό με αξιοπρεπείς συνθήκες υποδοχής και εγκατάστασης. Οι πραγματικές αξίες της κοινωνίας αντικατοπτρίζονται στον τρόπο που προστατεύει τους πιο αδύναμους. Σε καμία περίπτωση η Ευρώπη και η Ελλάδα δεν φαίνεται να επιδεικνύουν πνεύμα αλληλεγγύης και ανθρωπισμού προς τους προσφυγικούς πληθυσμούς, όπως αυτοαναφορικά υποστηρίζουν ότι διακατέχονται. Σε πολλές περιπτώσεις η κοινωνία των πολιτών μέσα από πρωτοβουλίες της καταφέρνει να προστατεύσει τον προσφυγικό πληθυσμό σε ζωτικής σημασίας τομείς όπως είναι η στέγαση, η υγεία και η εκπαίδευση. Σε αυτό το πλαίσιο, σε μεγάλο βαθμό, προκύπτει ότι ο συγκεκριμένος τρόπος διαχείρισης του ζητήματος από την Ευρώπη είναι συνειδητός. Ως επί το πλείστον οι πολιτικές που εφαρμόζονται δεν ευνοούν την κοινωνική συνοχή. Υπάρχει μετατόπιση από την αξιοπρεπή διαβίωση προς την διαχείριση της ακραίας φτώχειας. Για να μπορέσει να υπάρξει μια επαρκή ποιοτική και ποσοτική προστασία στην προστασία των ασυνόδευτων ανήλικων προσώπων οι πολιτικές πρέπει να αφορούν το σύνολο των παιδιών, χωρίς διακρίσεις. Οι ασυνόδευτοι ανήλικοι πρόσφυγες ακόμα και αν

"καταφέρουν" να στεγαστούν στις καλύτερες δυνατές συνθήκες, όταν ενηλικιωθούν πρέπει να βιώσουν ένα καινούριο πλαίσιο στεγαστικής και κοινωνικής επισφάλειας που διακατέχει τους ενήλικους πρόσφυγες.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Alcock P., May M. Wright S. (ed.) (2012), *The Student's Companion to Social Policy*, UK: Willey-Blackwell.
- Alcock P., Erskine A., May M. (eds) (2002), *The Blackwell Dictionary of Social Policy*, Oxford: Blackwell.
- Αίτημα, Στην αναμονή, Αιτούντες Άσυλο στην Ελλάδα, Όψεις της διαδικασίας ασύλου”
http://www.asylumineurope.org/sites/default/files/resources/aitima_on_hold.pdf
(πρόσβαση: 12/1/2020).
- Άρσις, Συνέντευξη Τύπου: Κράτηση ασυνόδευτων ανηλίκων,
<https://www.arsis.gr/synenteyxi-typoy-kratisei-asynodeytw-anilikwn/> (πρόσβαση: 15/1/2020).
- Balzacq T. and Carrera S. (2006), Introduction: Policy Convergence in Migration, Borders and Asylum. In T. Balzacq and Carrera (Eds), *Migration, Borders and Asylum. Trends and Vulnerabilities in EU Policy*. Brussels: Center for European Policy Studies.
- Bhabha J. and Schmidt S. (2008), *Seeking Asylum Alone: Unaccompanied and Separated Children and Refugee Protection in the U.S.*, The Journal of the History of Childhood and Youth: University Press.
- Broad B. and Robbins I. (2005), The wellbeing of unaccompanied asylum seekers leaving care, *Diversity in Health and Social Care* 2005, 2:271–7.
- Buchanan A. and Kallinikaki T. (2018), Meeting the needs of unaccompanied children in Greece: *International Social Work*
- Burt M. and Pearson C. (2005), *Strategies for Preventing Homelessness*, Washington: U.S. Department for Housing and Urban Development.
- Βαλασσόπουλος Ε. Β. (2014), *Μορφές Παιδικής Εργασίας και Προστασία της Παιδικής Ηλικίας στην Ελλάδα του 20^{ου} Αιώνα*, Αθήνα: Παπαζήση.

- Βενιέρης Δ. (2013), *Ευρωπαϊκή Κοινωνική Πολιτική και Κοινωνικά Δικαιώματα. Το τέλος των Ύμνων* (β' έκδοση), Αθήνα: Τόπος.
- Βενιέρης Δ. (2015), *Κοινωνική Πολιτική. Έννοιες και Σχέσεις*, Αθήνα: Τόπος.
- Cheung S.Y. – Phillimore J. (2017), “Gender and Refugee Integration: A Quantitative Analysis of Integration and Social Policy Outcomes”, *Journal of Social Policy*, 46(2):211-230.
- Crane M. –Warnes A. – Coward S. (2011), *Moves to Independent Living. Single Homeless People’s Experiences and Outcomes of Resettlement, The For-Home Study*, University of Sheffield.
- Creswell J.W. (2011), *Η έρευνα στην Εκπαίδευση. Σχεδιασμός, Διεξαγωγή και Αξιολόγηση της Ποσοτικής και Ποιοτικής Έρευνας*, Αθήνα: Έλλην.
- Γιατροί του Κόσμου, “Αναλυτική Αναφορά για το Κέντρο Υποδοχής και Ταυτοποίησης της Μόριας” *Λέσβου*, 31/01/2017,
<https://mdmgreece.gr/app/uploads/2017/03/%CE%91%CE%BD%CE%B1%CE%BB%CF%85%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AE-%CE%91%CE%BD%CE%B1%CF%86%CE%BF%CF%81%CE%AC-%CE%B3%CE%B9%CE%B1-%CF%84%CE%BF-%CE%9A%Y-%CF%84%CE%B7%CF%82-%CE%9C%CF%8C%CF%81%CE%B9%CE%B1%CF%82%CE%99%CE%B1%CE%BD%CE%BF%CF%85%CE%AC%CF%81%CE%B9%CE%BF%CF%82-2017.pdf> (πρόσβαση: 6/5/2020).
- De Genova, N. (2017), “Introduction: The Borders of “Europe” and the European Question”, in De Genova, N. (Ed.), *The Borders of “Europe”. Autonomy of Migration, Tactics of Bordering*, Durham and London: Duke University Press.
- Doyal L. and Gough I. (1991), *A Theory of Human Need*, Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Drake R. (2001), *The Principles of Social Policy*, Basingstoke: Palgrave.
- Δασκαλάκης Δ. (2009β), *Εισαγωγή στη Σύγχρονη Κοινωνιολογία*, Αθήνα: Παπαζήση.

Δημογραφικά Νέα, Οι μεταναστευτικές εισροές στην Ελλάδα την τελευταία δεκαετία: ένταση και βασικά χαρακτηριστικά των παρατύπων εισερχομένων ως και των αιτούντων άσυλο, <https://www.tovima.gr/files/1/2016/04/metanaroes.pdf> (πρόσβαση: 8/3/2020).

Διεύθυνση Ψυχικής Υγείας, Συνήγορος του Πολίτη - Συνήγορος του Παιδιού, 2016, Κείμενο Αρχών για την παιδική προστασία στην Ελλάδα, http://kkuneva.eu/main/wp-content/uploads/2016/05/%CE%9A%CE%B5%CE%AF%CE%BC%CE%B5%CE%BD%CE%BF-%CE%91%CF%81%CF%87%CF%8E%CE%BD_%CE%B3%CE%B9%CE%B1%CF%84%CE%B7%CE%BD_%CE%A0%CE%B1%CE%B9%CE%B4%CE%B9%CE%BA%CE%AE_%CE%A0%CF%81%CE%BF%CF%83%CF%84%CE%B1%CF%83%CE%AF%CE%B1.pdf (πρόσβαση: 8/11/2019).

Δίκτυο για τα δικαιώματα του παιδιού 2018, <https://ddp.gr/2018/08/17/%CE%BF-%CE%B8%CE%B5%CF%83%CE%BC%CF%8C%CF%82-%CF%84%CE%B7%CF%82-%CE%B5%CF%80%CE%B9%CF%84%CF%81%CE%BF%CF%80%CE%B5%CE%AF%CE%B1%CF%82-%CE%B1%CF%83%CF%85%CE%BD%CF%8C%CE%B4%CE%B5%CF%85%CF%84%CF%89%CE%BD/> (πρόσβαση: 8/11/2019).

Eurostat 2019, Almost 20.000 unaccompanied minors among asylum seekers registered in the EU in 2018, <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/9751525/3-26042019-BP-EN.pdf/291c8e87-45b5-4108-920d-7d702c1d6990> (πρόσβαση: 16/5/2020).

Eurostat 2019, Στατιστικές για το άσυλο, https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Asylum_statistics/el#CE.9A.CF.8D.CF.81.CE.B9.CE.B5.CF.82_.CF.87.CF.8E.CF.81.CE.B5.CF.82_.CF.80.CF.81.CE.BF.CE.BF.CF.81.CE.B9.CF.83.CE.BC.CE.BF.CF.8D:_.CE.93.CE.B5.CF.81.CE.BC.CE.B1.CE.BD.CE.AF.CE.B1.2C_.CE.93.CE.B1.CE.BB.CE.BB.CE.AF.CE.B1_.CE.BA.CE.B1.CE.B9_.CE.95.CE.BB.CE.BB.CE.AC.CE.B4.CE.B1 (πρόσβαση: 8/11/2019).

Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου 2001, Οι συνθήκες κράτησης στην Ελλάδα,

http://www.nchr.gr/images/pdf/apofaseis/sunthikes_krathseis/sinthikes_kratisis2001.pdf (πρόσβαση:16/1/2020).

Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου 2002, Οι συνθήκες κράτησης στην Ελλάδα το 2002,

http://www.nchr.gr/images/pdf/apofaseis/sunthikes_krathseis/sinthikes_kratisis_2002_stin_ellada2002.pdf (πρόσβαση:16/1/2020).

Εθνικό Κέντρο Κοινωνικής Αλληλεγγύης, Επικαιροποιημένα στατιστικά στοιχεία για την κατάσταση των ασυνόδευτων ανηλίκων στη χώρα, 31 Μαΐου 2020,

http://www.ekka.org.gr/images/%CE%A3%CE%A4%CE%91%CE%A4%CE%99%CE%A3%CE%A4%CE%99%CE%9A%CE%91_2020/GR%20EKKA%20Dashboard%2031-5-2020.pdf (πρόσβαση: 11/6/2020).

Εθνικό Κέντρο Κοινωνικής Αλληλεγγύης, Επικαιροποιημένα στατιστικά στοιχεία για την κατάσταση των ασυνόδευτων ανηλίκων στη χώρα, 2019,

<http://www.ekka.org.gr/index.php/2018-05-08-09-50-30/151-statistika> (πρόσβαση: 19/4/2020).

Ελληνική Αστυνομία, Στατιστικά Στοιχεία,

http://www.astynomia.gr/index.php?option=ozo_content&perform=view&id=86240&Itemid=73&lang= (πρόσβαση: 12/1/2020).

Ελληνικό Συμβούλιο για τους Πρόσφυγες, «Βιώσιμες λύσεις για τους ασυνόδευτους ανηλίκους στην Ευρώπη»,

<https://www.gcr.gr/en/ekdoseis-media/reports/reports/item/525-i-ethnikiekthesi-gia-ton-kathorismo-viosimonlyseon-gia-tous-asynodeftous-anilikous> (πρόσβαση: 16/1/2020).

Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Οδηγία 2004/83/EK του Συμβουλίου,

<https://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32004L0083:EL:HTML> (πρόσβαση: 10/1/2020).

Ευρωπαϊκή Ένωση, Κανονισμοί, οδηγίες και άλλες νομοθετικές πράξεις,

https://europa.eu/european-union/eu-law/legal-acts_el (πρόσβαση: 10/6/2020).

- Εφημερίδα της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας, <http://asylo.gov.gr/wp-content/uploads/2014/06/p.d.116.2012.pdf> (πρόσβαση: 17/1/2020).
- Ferrera M. and Hamerijck A. (2003), "Recalibrating Europe's Welfare Regimes" in Zeitlin J. - Trubeck D. M. (Eds.), *Governing Work and Welfare in a New Economy: European and American Experiments*, Oxford: Oxford University Press.
- Fitzpatrick S. – Pawson H. (2014), Ending Security of Tenure for Social Renters: Transitioning to «Ambulance Service» Social Housing? *Housing Studies*, 29(5):597-615.
- France terre d'asile, Δικαίωμα στο Άσυλο για τους Ασυνόδευτους Ανηλίκους στην Ευρωπαϊκή Ένωση, <http://www.france-terre-asile.org/images/stories/mineurs-isoles-etrangers/dam27-grec.pdf> (πρόσβαση: 17/1./2020).
- Gibney, M.J. (2006). "A Thousand Little Guantanos: Western States and Measures to Prevent the Arrival of Refugees", In Tunstall, K.E. (Ed.), *Displacement, asylum, migration: The Oxford Amnesty Lectures 2004*, New York: Oxford University Press.
- Hagen J., Rodriguez N., Capps R., Kabiri N. (2003) Research Service, *The Efforts of Recent Welfare and Immigration Reforms on Immigrants*. New York: Center for Migration Studies.
- Harrison M.-Davies C. (2001), *Housing, Social Policy and Difference*. Disability, Ethnicity, Gender and Housing, Bristol: Policy Press.
- Horowitz R., Davidson H. (1984), *Legal Rights of Children*. Shepard's/McGraw-Hill.
- Human Rights Watch (2008), *Left to Survive: Systematic Failure to Protect Unaccompanied Migrant Children in Greece*, HRW Report, N.Y., <https://www.hrw.org/report/2008/01/30/world-report-2008/events-2007> (πρόσβαση: 10/12/2019)
- Human Rights Watch (2017) Greece: Huge Rise in Detention of Migrant Children., <https://www.hrw.org/news/2017/08/02/greece-huge-rise-detention-migrant-children> (πρόσβαση: 6/6/2020).

Η Καθημερινή, Eurostat: Πάνω από 2.600 ασυνόδευτοι ανήλικοι ζήτησαν άσυλο στην Ελλάδα το 2018, <https://www.kathimerini.gr/1021518/article/epikairothta/ellada/eurostat-panw-apo-2600-asynodeytoi-anhlikoi-zhthsan-asylo-sthn-ellada-to-2018> (πρόσβαση 9/11/2019).

Jacobs J. (1992), *System of Survival*, New York: Random House.

James A. & James, A. (2012). *Key Concepts in Childhood Studies*. London: Sage.

James A. (2003), Αφηγήσεις για το παιδί: *Κόσμοι της Παιδικής Ηλικίας: Χρονικές Διαδικασίες στην Παιδική Ηλικία*, Αθήνα: ΕΜΕΑ.

Kullgren J.T. (2003), Restrictions on undocumented immigrants' access to health services: The public health implications of welfare reform. *American Journal of Public Health*, 93, 1630-33.

Κουραχάνης Ν. (2017), *Κοινωνικές Πολιτικές Στέγασης. Η Ελληνική Υπολειμματική Προσέγγιση*. Αθήνα: Παπαζήσης.

Κουραχάνης Ν. (2019), *Πολιτικές Στέγασης και Προσφύγω. Προς την Κοινωνική Ενσωμάτωση ή την Προνοιακή Εξάρτηση;*, Αθήνα: Τόπος.

Κουτσούκου Η. Ι. (2013), *Η Νομική Προστασία του Παιδιού στην Ελλάδα. Ποινικές & Συνταγματικές Διαστάσεις*, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.

Laban, C., Komproe, I., Gernaat, H. and de Jong, J. (2008), "The Impact of a Long Asylum Procedure on Quality of Life, Disability and Physical Health in Iraqi Asylum Seekers in the Netherlands", *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 43: 507.

Landsdown, G. (2001). *Children's welfare and children's rights*. In P. Foley, J. Roche & S. Tucker (Eds.), *Children in Society: Contemporary Theory, Policy and Practice* (pp. 87-97). Basingstoke, Palgrave: The Open University.

Lee R. (2000) Are Religiously affiliated Law School obsolete in America? The view of an outsider looking in. *St. John's Law Review*.

Mallon and Hess (2014), *Child Welfare for the Twenty-First Century – A handbook of Practices, Policies and Programs*, Second Edition, Columbia University Press: New Work.

Murie A. (1998), Housing in Alcock P.- Erskine A.- May M. (Eds.), *The Student's Companion in Social Policy*, London: Blackwell Publishers.

Μακρυνιώτη Δ. (2003), *Σημείωμα της Επιμελήτριας: Κόσμοι της Παιδικής Ηλικίας*, Αθήνα: ΕΜΕΑ.

Μαρούδα Μ. και Σαράντη Β. (2016), *Προσφυγικό Δίκαιο. Ερμηνεία – Διαγράμματα – Υποδείγματα*, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.

Μετάδραση, Αναδοχή ασυνόδευτων ανηλίκων,
<https://metadrasi.org/campaigns/%CF%80%CF%81%CE%BF%CF%83%CF%89%CF%81%CE%B9%CE%BD%CE%AE-%CF%86%CE%B9%CE%BB%CE%BF%CE%BE%CE%B5%CE%BD%CE%AF%CE%B1-%CF%83%CE%B5-%CE%BF%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CE%B3%CE%AD%CE%BD%CE%B5%CE%B9%CE%B5%CF%82/> (πρόσβαση: 5/10/2019)

Νομοθεσία, <http://legislation.di.uoa.gr/eulegislation> (πρόσβαση: 10/1/2020).

Νομοθεσία, <https://www.e-nomothesia.gr/kat-allodapoi/n-4251-2014.html> (πρόσβαση: 26/1/2020).

Νομοθεσία, <https://www.e-nomothesia.gr/kat-ergasia-koinonike-asphalise/n-4052-2012.html?q=40522012> (πρόσβαση: 26/1/2020).

Όμιλος Διεθνών και Ευρωπαϊκών Θεμάτων, Οι ασυνόδευτοι ανήλικοι πρόσφυγες: νομικό πλαίσιο και έμφαση στην Ελλάδα, <https://odeth.eu/%CE%BF%CE%B9-%CE%B1%CF%83%CF%85%CE%BD%CF%8C%CE%B4%CE%B5%CF%85%CF%84%CE%BF%CE%B9-%CE%B1%CE%BD%CE%AE%CE%BB%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CE%B9-%CF%80%CF%81%CF%8C%CF%83%CF%86%CF%85%CE%B3%CE%B5%CF%82-%CE%BD%CE%BF/> (πρόσβαση: 21/1/2020).

- Piven F., & Cloward R. (1971), *Regulating the Poor: The Functions of Public Welfare*, New York: Pantheon Books.
- Πηγάτος Μ. (1995), *Μορφές Παιδικής Εργασίας στη Βιομηχανία και τη Βιοτεχνία 1870-1940*, Αθήνα: Ιστορικό Αρχείο Ελληνικής Νεολαίας.
- Ρομπόκου - Καραγιάννη Αγλαία (2007), *Κοινωνική Προστασία των Ανηλίκων στην Ελλάδα*, Αθήνα: Σάκκουλα.
- Richman, N. (1998) *In the Midst of the Whirlwind: A Manual for Helping Refugee Children*. Stoke-on-Trent: Trentham Books.
- Rogers, W.S. (2009), Promoting better childhoods. In J.M. Kehily (Ed.), *An Introduction to Childhood Studies* (pp. 141-160). Berkshire: Open University Press.
- Scipioni M. (2018), Failing forward in EU Migration Policy? EU Integration after the 2015 Asylum and Migration Crisis. *Journal of European Public Policy*, 25 (9): 1357-1375.
- Sen A. (1983), *Poor, Relativity Speaking*, Oxford: Oxford Economic Papers.
- Silverman D. (2016), *Qualitative Research*, London: Sage.
- Stinchcombe A. (1978), *Theoretical Methods in Social History*, New York: Academic Press.
- Stone, R. (2000) *Children First and Foremost: Meeting the Needs of Unaccompanied Asylum-Seeking Children*. London: Barnardos.
- Szczepanikova, A. (2013), “Between Control and Assistance: The Problem of European Accommodation Centres for Asylum Seekers”, *International Migration*, 51(4): 130-143.
- Σαράντου Ε. και Θεοδοροπούλου Α., Αποκλεισμός και Εκμετάλλευση των Ασυνοδευτων Ανηλίκων στην Ελλάδα, https://rosalux.gr/sites/default/files/publications/national_greece_gr_final_1211web.pdf?fbclid=IwAR05BtU7PzhtrK-R21ocINwyijXx6bsvsNVahcNQ25QISpUh8YdKvKahVh0 (πρόσβαση: 16/1/2020).

- Σπυροπούλου Α. Μ. (2016), *Οι Ασυνόδευτοι Ανήλικοι ως Πρόσφυγες και Μετανάστες*, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.
- Σπυροπούλου Γ. και Χριστόπουλος Δ. (2016), *Προσφυγικό: «Θα τα καταφέρουμε»;* Ένας Απολογισμός διαχείρισης και προτάσεις διεξόδου, Αθήνα: Παπαζήση.
- Στασινοπούλου Ο. (1992), *Κράτος Πρόνοιας. Ιστορική Εξέλιξη – Σύγχρονες Θεωρητικές Προσεγγίσεις*, Αθήνα: Gutenberg.
- Συνήγορος του Παιδιού, Διεθνής Σύμβαση για τα δικαιώματα του Παιδιού, https://www.unric.org/el/index.php?option=com_content&view=article&id=26232&Itemid=33&limitstart=1 (πρόσβαση: 8/11/2019)
- Συνήγορος του Παιδιού, Εκπαιδευτική Κατάσταση των Ασυνόδευτων Παιδιών που Βρίσκονται σε Ξενώνες Φιλοξενίας, <http://www.0-18.gr/downloads/FINAL%20GREEK%20VERSION.PDF> (πρόσβαση: 8/12/2019).
- Technological University Dublin, Unaccompanied Minors: an Information Booklet, 2001, <https://arrow.tudublin.ie/cgi/viewcontent.cgi?article=1000&context=cseroth> (πρόσβαση: 8/11/2019).
- Titmuss R. M. (1974), *Social Policy: An Introduction*, London: Allen & Unwin.
- Tsemberis S. – Eisenberg R. F. (2000), Pathways to Housing: Supported Housing for Street-dwelling Homeless Individuals with Psychiatric Disabilities, *Psychiatric Services*, 51(4):487-493.
- UNHCR (1994) *The UN Refugee Agency Guidelines on Interviewing Unaccompanied Refugee Children and Adolescents and Preparing Social Histories*, Geneva: UNHCR.
- UNHCR GREECE, “1 στους 113 ανθρώπους αναγκάζεται να ξεριζωθεί: ο υψηλότερος αριθμός εκτοπισμού που έχει σημειωθεί ποτέ”, 20/6/2016, <http://www.unhcr.org/gr/2841-1-%CF%83%CF%84%CE%BF%CF%85%CF%82-113-%CE%B1%CE%BD%CE%B8%CF%81%CF%8E%CF%80%CE%BF%CF%85%CF%82-%CE%B1%CE%BD%CE%B1%CE%B3%CE%BA%CE%AC%CE%B6%CE%85>

[B5%CF%84%CE%B1%CE%B9-%CE%BD%CE%B1-%CE%BE%CE%B5%CF%81%CE%B9.html](http://www.unicef.org/socialpolicy/index_51572.html) (πρόσβαση: 1/11/2019).

UNICEF (2010a, June) Children, Adolescents and Migration, http://www.unicef.org/socialpolicy/index_51572.html (πρόσβαση: 10/12/2019)

UNICEF (2010b, June), Division of Social Policy and Practice Children and Adolescents and Migration: Filing the Evidence Gap, https://www.unicef.org/socialpolicy/files/UNICEF_Data_on_migrant_children_and_adolescents_Handout_version_Update_June_2010.pdf (πρόσβαση: 10/12/2019).

Υπουργείο Προστασίας του Πολίτη, Άρθρο 51 (Άρθρο 14 Οδηγίας 2013/33/ΕΕ) Εκπαίδευση των ανηλίκων, <http://www.opengov.gr/yptp/?p=2183> (πρόσβαση: 10/6/20).

Ύπατη Αρμοστεία 2008, Μελέτη σχετικά με την αντιμετώπιση από την Πολιτεία των αλλοδαπών ασυνόδευτων ανηλίκων που ζητούν άσυλο στην Ελλάδα, <https://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain/opendocpdf.pdf?reldoc=y&docid=48f5a21e2> (πρόσβαση: 20/12/2019).

Ύπατη Αρμοστεία 2009, Κατευθυντήριες Οδηγίες για την Εξέταση των Αιτημάτων Ασύλου των Παιδιών στο πλαίσιο των άρθρων 1 (Α) 2 και 1 (ΣΤ) της Σύμβασης του 1951 και / ή του Πρωτοκόλλου του 1967 για το Καθεστώς των Προσφύγων, <https://www.unhcr.org/gr/wp-content/uploads/sites/10/2017/05/children-Asylum-Seekers-UNHCR-2009.pdf> (πρόσβαση: 10/1/2020).

Υπηρεσία Ασύλου 2013, Κανονισμός (ΕΕ) αριθ. 604/2013 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, http://asylo.gov.gr/wp-content/uploads/2014/06/Dublin_III_gr.pdf (πρόσβαση: 10/1/2020).

Υπηρεσία Ασύλου 2019, Στατιστικά Στοιχεία Υπηρεσίας Ασύλου (από 07.06.2013 έως 30.09.2019), http://asylo.gov.gr/wp-content/uploads/2019/10/Greek_Asylum_Service_data_September_2019_gr.pdf (πρόσβαση: 10/12/2019).

- Υπουργείο Εσωτερικών 2016, Άρθρο 18 – (Άρθρο 24 Οδηγίας 2013/33/ΕΕ) –
Ασυνόδευτοι ανήλικοι, <http://www.opengov.gr/types/?p=4665>
(πρόσβαση:17/1/020).
- VanDeven P. N. (2003), *Protection of Children's Rights Under International Law*,
Saint Louis: University Public Law Review 22.
- Vergara A.E., Miller J.M., Martin D.R., Cookson S.T. (2003), *A Survey of Refugee
Health Assessments in the United States*, Journal of Immigrant Health, Volume
5, Issue 2.
- Wade, J., E. Mitchell and G. Baylis (2005) *Unaccompanied Asylum-Seeking
Children: The Responses of Social Work Services*. London: British Association
of Adoption and Fostering (BAAF).
- Williamson J. and Moser A. (1988), *Unaccompanied Children in Emergencies: A Field
Guide for Their Care and Protection*. Geneva: International Social Service (ISS).
- Whitehead C. and Scanlon K. (2007), *Social Housing in Europe*, in Whitehead C.-
Scanlon K.(eds.), *Social Housing in Europe*, London: LSE.
- Woodhead, M. (1996). *In Search of the Rainbow: Pathways to Quality in Large-Scale
Programs for Young Disadvantaged Children*. The Hague: Bernard Leer
Foundation.
- Yeh C. and Inose M. (2002), *Difficulties and Coping Strategies of Chinese, Japanese
and Korean Immigrant Students*. Adolescence 37, 69-82.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

1. "Η Δ.Σ.Δ.Π. την οποία έχει υπογράψει και η Ελλάδα, όπως και οι Κανονισμοί και οι Οδηγίες της Ευρώπης, έχουν το χαρακτήρα αυτού που λέει η λέξη «Οδηγίες». Δεν είναι υποχρεωμένα τα κράτη μέλη να τις ακολουθούν κατά γράμμα."

Εκπρόσωπος Μ.Κ.Ο.

2. "Κρατικοί φορείς δεν είναι που δραστηριοποιούνται. Είναι Μ.Κ.Ο. Το τότε ΥΚΕ, τρέχει δομές μέσα στα πλαίσια του τότε amif που λεγόταν erf. Μέσα στα πλαίσια του erf τρέχουν δομές φιλοξενίας που είναι ξενώνες μόνο, δεν υπάρχουν camp, δεν υπάρχουν όλα αυτά για ενήλικες, οικογένειες και παιδιά και έχουμε και κάποιες θέσεις μέσα σε αυτό με πολύ κακή χρηματοδότηση, με πόνο και χωρίς να αποτελεί προτεραιότητα κανενός. Λειτουργούσε μόνο με κοινοτικά κονδύλια"

Εκπρόσωπος Μ.Κ.Ο.

3. "Έχουμε πολύ κακή πρόσβαση στο άσυλο, αν με κάποιο τρόπο δεν έχουμε χαρτιά, δεν υπάρχουμε. Είμαστε στην περίοδο του 2009, η διαχείριση του ασύλου γίνεται από την αστυνομία, είναι τα περίφημα ποσοστά τότε 0,01 σε ποσοστό αναγνώρισης ετήσια. Δεν έχουν πρόσβαση στην πραγματικότητα."

Εκπρόσωπος Μ.Κ.Ο.

"Πριν την οικονομική κρίση υπήρχαν επίσης ανεπάρκειες σχετικά με την κοινωνική προστασία των παιδιών προσφύγων, γιατί δεν έχουμε ένα ενιαίο σύστημα παιδικής προστασίας στην Ελλάδα, ούτε καν για τα ίδια τα ελληνόπουλα. Έχουμε ένα αποσπασματικό σύστημα προστασίας. Ένα κομμάτι του ανήκει στο Υπουργείο Εργασίας, ΕΚΚΑ, ένα άλλο ανήκει στο Υπουργείο Υγείας, ένα άλλο στο Υπουργείο Μετανάστευσης."

Εκπρόσωπος Μ.Κ.Ο.

4. "Πίσω από το 2010 για οποιοδήποτε ασυνόδευτο παιδί, που είναι κομβικής σημασίας για τα ασυνόδευτα ανήλικα, της έλλειψης επιτρόπου, που είναι

κομβικής σημασίας, όχι μόνο για την προστασία αλλά για το σύνολο των υπηρεσιών που οφείλει να λάβει ένας ασυνόδευτος, δεν έχουμε επιτροπεία."

Εκπρόσωπος Μ.Κ.Ο.

5. "Υπήρχαν κενά και ανάγκες οι οποίες δεν καλύπτονταν, δεν ήταν αρκετές οι θέσεις για τα παιδιά για να βρίσκονται σε ασφαλή συνθήκες μέσα σε ξενώνες. Αυτό που βλέπουμε είναι ότι αυτό δεν έχει αλλάξει. Η μη κάλυψη όλων των απαραίτητων αναγκών για την παροχή στέγασης και προστασίας παραμένει ανάγκη. Πριν το 2015 με τώρα, έχει αυξηθεί ο αριθμός των παιδιών, οι ανάγκες δεν έχουν αλλάξει."

Εκπρόσωπος Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ

"Τα περισσότερα παιδιά πριν το 2009 συγκατοικούν με συμπατριώτες τους, με ότι αυτό σημαίνει σε επίπεδο προστασίας, δηλαδή μηδενική. Εργάζονται σκληρά, η Μανωλάδα είχε πάρα πολλά ασυνόδευτα. Έχουμε παιδιά που δουλεύουν σε αγροτικές περιοχές, παιδιά που αν μένουν σε ξενώνες είναι πολύ λίγες οι θέσεις.."

Εκπρόσωπος Μ.Κ.Ο.

6. "Είναι στην πραγματικότητα η προέκταση ενός φαινομένου που υπήρχε, η μη πρόσβαση σε σταθερή στέγη. Το 2004 που ξεκίνησα υπήρχε μία δομή για ασυνόδευτα παιδιά στην Αθήνα για 17 παιδιά και μία στα Ανώγεια που χωρούσε 15-20 παιδιά. That's the end of the story."

Εκπρόσωπος Μ.Κ.Ο.

"Η οικονομική κρίση από το 2010 επηρεάζει και το κομμάτι στο ότι δεν μπορούν να κάνουν προγράμματα. Επίσης, δεν μπορείς να έχεις πίστωση για να έχεις τα προϊόντα. Ξαφνικά οι προμηθευτές δεν δίνουν πιστωτικό."

Εκπρόσωπος Μ.Κ.Ο.

7. "Δεν έχουμε προσλήψεις προσωπικού που σημαίνει ότι δεν έχουμε τάξεις υποδοχής. Αυτόματα σημαίνει ότι τα παιδιά μπαίνουν σε μια τάξη που όλοι μιλάνε ελληνικά και δεν καταλαβαίνουν τίποτα. Ζούμε πολύ έντονα τις

ελλείψεις. Σταματά το διδασκαλείο της Νέας Ελληνικής λόγω έλλειψης χρηματοδότησης και περικοπών όπου εκεί ήταν δωρεάν για όλους τους πρόσφυγες και άνω των 15. Η εκμάθηση της Ελληνικής γλώσσας και η πιστοποίηση και ελληνομάθεια είναι βασικό εργαλείο για οτιδήποτε."

Εκπρόσωπος Μ.Κ.Ο.

"Είχαμε το κλείσιμο εργασιών, δηλαδή είχαμε παιδιά που ερχόντουσαν 18 και μπορούσαν να δουλέψουν αλλά δεν μπορούσαν να βρουν δουλειά."

Εκπρόσωπος Μ.Κ.Ο.

8. "Υπάρχει ανάπτυξη του ρατσιστικού λόγου στο διαφορετικό πάρα πολύ έντονα εκείνη την περίοδο επειδή είναι όλοι θυμωμένοι, χρειάζονται να βρουν ένα αποδιοπομπαίο τράγο και με αυτή την έννοια έχουμε την ανάπτυξη της Χρυσής Αυγής. Το θέμα της προτεραιοποίησης εμφανίζεται και έρχεται μια ατάκα "για τους Έλληνες τι κάνετε;". Προϋπήρχε πάντα αλλά στην οικονομική κρίση γίνεται τεράστιο."

Εκπρόσωπος Μ.Κ.Ο.

9. "Μετά το 2015 μπαίνουμε στην ανθρωπιστική κρίση, έρχεται το echo, είναι ταμείο για καταστάσεις έκτακτης ανάγκης εκτός από τα σύνορα της Ευρώπης μέχρι τότε για να χρηματοδοτήσει ένα emergency. Δεν το είχαμε ξαναδεί στην Ευρώπη. Δουλεύει το dg home έως τότε, μιλάμε για ανθρωπιστική κρίση. Το echo έρχεται και σου λέει έχεις μια ανθρωπιστική κρίση και ανθρώπους που είναι έτοιμοι να πεθάνουν. Το echo αφήνει μόνο μεταβατικές δομές. Η λογική ήταν ότι θα ήταν για λίγο.. και τα έχουμε για 4 χρόνια."

Εκπρόσωπος Μ.Κ.Ο.

10. "Τα SIL (Semi Independent Living) σε κάποιες χώρες του εξωτερικού λειτουργούν καλά, είναι best practice για το εξωτερικό, θεωρείται εναλλακτική φροντίδα για τα παιδιά. Είναι ένας θεσμός από τον οποίο θα μπορούσαν να επωφεληθούν όλα τα ορφανά παιδιά, τα ελληνάκια, που βρίσκονται μέσα σε ιδρύματα, για τα οποία ακούγονται πολλά, μεταξύ των οποίων βιασμοί. Τα SIL για τα προσφυγάκια στην Ελλάδα ξεκίνησαν πιλοτικά πριν από δύο χρόνια με τρομερά αργές διαδικασίες στη ρύθμιση της λειτουργίας τους. Τα παιδιά σε

αυτά τα διαμερίσματα είναι ελάχιστα (το πολύ 150). Επειδή το πρόγραμμα είναι πιλοτικό, επιλέχθηκαν με βάση το κατά πόσο πληρούν κάποια κριτήρια που να μπορούν να τα βγάλουν πέρα σε ένα καθεστώς ημιανεξάρτητης διαβίωσης "

Εκπρόσωπος Μ.Κ.Ο.

11. "Έχει θεσπιστεί ο θεσμός του επαγγελματία ανάδοχου και επιτρόπου. Ωστόσο, οι σχετικές διατάξεις επί της ουσίας παραμένουν ανεφάρμοστες. Η εφαρμογή της νομοθεσίας προς το σκοπό της ανάπτυξης δικτύων αναδοχής, διευκόλυνσης της υιοθεσίας, αλλά και η αποτελεσματική άσκηση της επιτροπείας, που θα επέτρεπε στον επίτροπο να αναζητήσει την καλύτερη λύση για τον υπό επιτροπεία ασυνόδευτων ανήλικων, θα έδινε την δυνατότητα να καλυφθούν οι στεγαστικές ανάγκες των ασυνόδευτων ανήλικων και να μην βρισκόμαστε σε αυτό το απαράδεκτο σημερινό επίπεδο."

Εκπρόσωπος Μ.Κ.Ο.

12. "Το age assessment είναι μια αυθαίρετη διαδικασία στην πράξη. Μου έχει τύχει για παράδειγμα να έχω δύο αδέρφια από το Αφγανιστάν το ένα μεγαλύτερο, το άλλο μικρότερο, ο μικρότερος βγήκε ότι είναι ενήλικας και ο μεγαλύτερος βγήκε ότι είναι ανήλικος. Τα δικαιώματα αρχίζουν και εκλείπουν, γιατί καταρχήν στους ανήλικους αυτά είναι υποχρεωτικά, στους ενήλικες είναι δικαιώματα που εναπόκεινται και στους πόρους του κράτους, πως θα μπορέσει να τους τα διαθέσει."

Εκπρόσωπος Μ.Κ.Ο.

"Κανονικά οι συνεντεύξεις για το αίτημα ασύλου δεν μπορούν να γίνονται όταν το παιδί βρίσκεται υπό συνθήκες κράτησης, είτε διοικητική, είτε προστατευτική φύλαξη. Ένα παιδί πρέπει να είναι στην κανονικότητά του, να είναι χαμηλά σε καρδιακούς παλμούς, για να μπορέσει το παιδί να πει τους λόγους που το έκαναν να φύγει, να περιγράψει όλη την κατάσταση. Δεν μπορεί να γίνεται με fast track, μια διαδικασία η οποία και καλά γίνεται πολύ πιο γρήγορα."

Εκπρόσωπος Μ.Κ.Ο.

13. "Η προστασία των παιδιών μπορώ να πω ότι ήταν πάρα πολύ υποτυπώδης για τον απλούστατο λόγο ότι οι ΜΚΟ παρεμβαίνουν μετά από κάποιο project που έχει υπογραφεί. Σε κάποιες περιόδους ο αριθμός των παιδιών ήταν πολύ μεγάλος, συνεπώς τα container ήταν σε μαύρο χάλι, χωρίς πόρτα, χωρίς παράθυρο. Το χειμώνα σκίζαμε και βάζαμε μαύρες σακούλες για να μην μπει το νερό, κοιμόντουσαν στο πάτωμα γιατί ήταν πολλοί και δεν είχε κρεβάτια. Η τουαλέτα δεν είχε πόρτα, βρωμούσε. Δεν είχαν πρόσβαση σε καθαρό νερό. Τα βράδια υπήρχαν επιθέσεις, πίνανε πολύ, είχαν αυτοκτονικές τάσεις. Ορισμένοι ήταν εκεί πολύ καιρό και η ψυχολογία τους είχε επιβαρυνθεί, δημιουργούσαν πρόβλημα. Οι συνθήκες που έμεναν εκεί ήταν σαν φυλακή. Μπορεί και ένα χρόνο και παραπάνω. Κάποιο παιδί μπορεί να μην είχε καθόλου στέγη, να μην έχει container. Μιλάμε για 10χρονα παιδιά."

Εκπρόσωπος Μ.Κ.Ο.

"Η αλήθεια είναι ότι από 2/3/20 όσα ασυνόδευτα έχουν μπει στη χώρα έχουν οδηγηθεί όπως οι ενήλικες σε κράτηση, θεωρούνται κρατούμενοι, δεν θεωρούνται αιτούντες άσυλο. Τους έχουν πάει σε κρατητήρια ανά τη χώρα, ούτε καν camps, που θα μπορούσαμε να τους προσφέρουμε κάποιες υπηρεσίες. Είναι κεκλεισμένων των θυρών μέσα στα κρατητήρια."

Εκπρόσωπος Μ.Κ.Ο.

"Πολύ συχνά δεν έχουν πρόσβαση στην εκπαίδευση. Έχουμε μεγάλο ποσοστό drop out γιατί δεν έχουμε τάξεις πρώτης υποδοχής, κατά τον Φλεβάρη τα παιδιά έχουν κουραστεί να πηγαίνουν πρώτη, δεύτερα λυκείου και να μην καταλαβαίνουν τίποτα από αυτά που συμβαίνουν μέσα στην τάξη."

Εκπρόσωπος Μ.Κ.Ο.

14. "Δεν μπορούν να κλείσουν οι μεταβατικές δομές από την στιγμή που δεν έχει δημιουργηθεί το επόμενο βήμα, που είναι δομές φιλοξενίας, που όμως δεν αντιστοιχούν στην ευθύνη του echo. Το echo έρχεται να καλύψει το πρώτο-πρώτο. Το επόμενο πρέπει να το συζητήσεις με το κράτος μέλος που είναι υπεύθυνο για την υποδοχή και με το dg home σε ότι αφορά την υποδοχή. Με αυτή τη λογική δεν θα τελειώσει ποτέ γιατί μονίμως έρχεται κόσμος πάντα είσαι

σε μια κατάσταση ανάγκης γιατί δεν υπάρχει σύστημα να επιστρέψεις. Δεν έχεις camps, δομές, δεν έχεις τίποτα, δεν έχεις από που να ξεκινήσεις."

Εκπρόσωπος Μ.Κ.Ο.

15. "Άμεση και πλήρη καταγραφή στην υπηρεσία ασύλου. Πρόσβαση στην υγεία και βασικός ιατρικός έλεγχος για μέσω προστασίας του παιδιού γιατί δεν έχεις να μας πουν τι έχει. Πρόσβαση στο αρχείο σε ξενώνα σταθερής φιλοξενίας που σημαίνει ότι έχει ένα προσωπικό, ψυχολόγο, κοινωνικό λειτουργό να δρομολογεί πράγματα. Νομική συνδρομή δωρεάν για όλες τις εκφάνσεις γιατί έχουμε και δεύτερο βαθμό και τρίτο βαθμό και για οτιδήποτε. Και πρόσβαση στην εκπαίδευση και ελληνομάθεια, δεν γίνεται αλλιώς."

Εκπρόσωπος Μ.Κ.Ο.

"Να υπάρχει ένας κεντρικός κρατικός μηχανισμός εντοπισμού, γιατί οι ΜΚΟ κάνουν πολύ μεγάλο έργο, προσπαθούν, αλλά διαθέτουν πολύ λίγα μέσα. Πέρα από τον κρατικό μηχανισμό που θα πρέπει υπάρχουν περισσότεροι ξενώνες που να στοχεύουν στην ένταξη. Όλα τα παιδιά όσα είναι σε ξενώνες τα γράφει στο σχολείο το προσωπικό, μετά όμως μπαίνουν τα ζητήματα της δημόσιας εκπαίδευσης, δηλαδή το κατά πόσο παρακολουθούν, το κατά πόσο μπορούν να προχωρήσουν, αν υπάρχουν τάξεις υποδοχής κλπ. Γιατί η εκπαίδευση με τους ασυνόδευτους ανήλικους είναι πολύ κοντινό θέμα."

Εκπρόσωπος Μ.Κ.Ο.

"Αύξηση θέσεων προφανώς στους ξενώνες, να επεκταθεί στο SIL (Semi Independent Living), το κράτος να επενδύσει στην αναδοχή για να δοθεί προστασία στα παιδιά. Στο κομμάτι εκπαίδευσης και της επιτροπείας πρέπει να δοθεί έμφαση, για να έχουν όλα τα παιδιά πρόσβαση."

Εκπρόσωπος Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ